

הים
הנורבגי

נורבגיה

שוודיה

פינלנד

פטרבורג

אסטוניה

לטביה

ליובאוויטש

מוסקבה

דנמרק

הים הבלטי

ליטא

אירלנד

אנגליה

לונדון

הולנד

בלגיה

גרמניה

ברלין

רשע

פולין

אוסטריה

קייב

אוקראינה

הים השחור

האוקיינוס
האטלנטי

אלה מסעי רבותינו נשיאינו

מסע בעקבות רבותינו נשיאינו

לאור מסמכים, תצלומים ותגליות חדשות

פוטוגל

ספרד

PARIS (8) — L'Hôtel Alexandra.

Marienbader Curliste

KOBENZER
Kur- und Bade-Listen

STADTBIBLIOTHEK
ZU
HOMBURG

KARLSBADER KURLISTE

Herr Scholem **Schneersohn**, Kaufmann,
mit Frau Sare und Bedg.

M. Schneerson

P. M. Schneerson

Schneersohn Mendel, Student

ohn als Kaufmann mit Götting

Schneersohn Josef, Oberrabbiner mit Gattin

787
788

Herr Berka Salamonow Schneur, Rabiner, und
Herr Sal. Itikowiz Altruch, Schlachter, beide aus Mosiloff,
woh. zum schwarzen Bären in der Pragergasse

Joseph Schnee-
= sohn

Scholem Berka Schneersohn

הערות והארות תיקונים והוספות יתקבלו
בברכה לכתובת :
yossimel770@gmail.com

פתח דבר

בשבח והודאה לה' יתברך, הנני מתכבד בזה להגיש בפניכם תשורה לכבוד האפשרניש של בננו היקר, שניאור זלמן שי', ובה מסמכים, תעודות ותמונות השופכים אור על מסעות רבותינו נשיאינו, רובם ככולם בפרסום ראשון.

ואלה מסעי ראשי בני ישראל

נאמר בשמם של צדיקים, בביאור מאמרם ז"ל: "תורה חדשה מאתי תצא", והרי זאת התורה לא תהא מוחלפת?! אלא שבזמן הזה מספרת התורה על מעשיהם של האבות, כגון "ויסע אברהם הלך ונסוע הנגבה", "ויעקב נסע סוכתה" וכד', אבל לעתיד לבוא תהיה תורה נוספת, שבה ייאמר: "ויסע רבי ישראל בן אליעזר (הוא הבעש"ט הק' זי"ע) ממעזיבוז ויחן בעיר פלונית, ויסע ויבוא עד לבוב אל בעל ה"פני יהושע" וידברו שניהם" וכו'. ומעשיות אלו יהיו תורה שלימה, להתבונן בדרכי הצדיקים ובייחודים שפעלו בקדושתם בנסיעות אלו. אבל גוף התורה והמצוות לא ישתנו (קובץ דרך המלך, עמ' 5, ועיין שם במקורות לעניין זה).

ויש לקשר זאת עם המובא ב"היום יום" (כ"ח בתמוז), שלכל אחד מרבותינו נשיאינו היו מאמרים קבועים שנאמרו במיוחד כדי לטהר את אוויר העולם. וכן עם המובא ב"היום יום" (א' במרחשוון): "הצדיקים שהם בעלי ראייה רואים הם באיזה מקום הברורים שלהם מחכים להם והולכים לשם בעצמם". נמצא שגם נסיעותיהם של רבותינו נשיאינו היו חלק מעבודתם הקדושה - בעבודת הברורים ובהפצת אור התורה והחסידות.

מלבד עצם החשיבות שבידיעת דברי ימי רבותינו נשיאינו, יש עניין מיוחד גם בברור מסעותיהם. כאשר מתברר שאחד מרבותינו נשיאינו ביקר בעיר מסוימת, ואף מתבררים הרחוב, הבית או המלון שבו שהה, מקבל אותו מקום משמעות אחרת. ודאי יש בכך עניין מיוחד לכל חסיד היודע שאחד מרבותינו נשיאינו דרך במקום שבו הוא מתגורר או שאליו הוא מזדמן.

ב"ה זה למעלה מעשר שנים שהנני עוסק במחקר תולדותי של הרב מנחם מענדל, בן זקוניו של כ"ק אדמו"ר מהר"ש. במהלך השנים זכיתי, ב"ה, לגלות פרטים רבים שלא היו ידועים עד כה, ובעזרת ה' עתיד לראות אור ספר מקיף על תולדות חייו.

ההתעניינות בהרמ"מ הייתה למעשה הפתח למחקר רחב יותר על רבותינו נשיאינו עצמם. תוך כדי החיפוש אחר עקבותיו בצרפת נתגלו פרטים חדשים גם על שהותו של הרבי בצרפת, ובהמשך, במהלך המחקר על מסעותיו של הרמ"מ, הלכו והצטברו פרטים רבים גם על מסעותיהם של רבותינו נשיאינו בכלל. מתוך כך התגבש הרעיון לחבר את הספר שלפניכם.

בספר זה נעשה ניסיון מקיף ללקט, לסדר ולתעד את הידוע לנו כיום על מסעותיהם של רבותינו נשיאינו, הן ברחבי רוסיה והן מחוצה לה, מתוך שילוב המקורות החסידיים עם התיעוד ההיסטורי בן הזמן.

מלבד בירור מסלולי הנסיעות עצמם, נעשה ניסיון להתחקות גם אחר כמה מהמאורעות והסיפורים שאירעו במהלכן. במקרים רבים נעשה מאמץ לברר את זמנם ואת מקומם, כדי לשלבם במסגרת מסעותיהם של רבותינו נשיאינו.

במהלך המחקר נתגלו מסמכים רבים, ובפרט רשימות אורחים של עיירות מרפא, רשימות נוסעים, מסמכי הגירה, עיתונים מקומיים, גלויות, מודעות ופרסומים בני התקופה, השופכים אור חדש על מסעותיהם של רבותינו נשיאינו.

בכל מקום נעשה מאמץ לשלב בין המסופר במקורות החסידיים - ובעיקר בשיחות ובאגרות קודש של רבותינו נשיאינו - לבין התיעוד ההיסטורי בן התקופה, כדי להגיע, ככל האפשר, לשחזור מדויק של מסלולי הנסיעות והשתלשלות המאורעות. בדרך זו ניתן לעיתים לדייק תאריכים ומקומות, לתקן שיבושים שנפלו במקורות השונים, ואף לגלות נסיעות ואירועים שלא היו ידועים עד כה.

בין התגליות והחידושים המתפרסמים לראשונה בספר זה: תיעוד נסיעותו של כ"ק אדמו"ר האמצעי לחוץ לארץ, פרטים חדשים על מסעותיו של כ"ק אדמו"ר מהר"ש, זיהוי כתובות מגורים, מלונות ודירות שבהם התגוררו או התאכסנו רבותינו נשיאינו, בירור מדויק של מסלולי נסיעותיהם ותאריכיהן, גילוי מסמכים על רכישת נחלה בידי כ"ק אדמו"ר הרשב"ב נ"ע שלא הייתה ידועה ממקור אחר, פרטים חדשים על נסיעות כ"ק אדמו"ר הרי"צ הן קודם קבלת הנשיאות והן לאחריה, וכן פרטים חדשים על מסעותיו של הרבי ובני משפחתו בשנות ילדותו.

ככל שהתקדם המחקר, הלכה והתחזקה בי ההרגשה שאין זה רק מחקר היסטורי על מסעותיהם של רבותינו נשיאינו, אלא מסע בעקבותיהם. בכל מסמך חדש, בכל כתובת שנתגלתה, בכל רישום אורחים או ידיעה שנמצאה בעיתון בן התקופה, הייתה תחושה כאילו זוכים לצעוד שוב בעקבות רבותינו

נשיאינו, לגלות את המקומות שבהם עברו, התגוררו ופעלו. תקוותי היא שגם הקורא יוכל לחוש, ולו במעט, את אותה תחושת קרבה במהלך הקריאה בספר זה.

תופעה נוספת שהתחדדה במהלך המחקר היא השינוי שחל באופי הנהגת רבותינו נשיאינו בענין הנסיעות במשך הדורות. העיון במסעותיהם מלמד כי במשך דורות נהגו רבותינו נשיאינו לנדוד תכופות מעיר לעיר וממדינה למדינה, אם לצורכי הנהגת הכלל, אם לצורכי רפואה ומנוחה ואם מסיבות שונות. דווקא על רקע זה בולטת ייחודיות הנהגתו של כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו, אשר מאז קבלת הנשיאות, ולמעט נסיעות בודדות, כמעט שלא יצא ממקומו. ואף על פי כן, דווקא בדורנו התרחבה הפצת המעיינות בהיקף שלא היה כדוגמתו, כאשר אלפי שלוחיו הגיעו ומגיעים לכל קצווי תבל, ומביאים את אור התורה והחסידות לכל פינה בעולם.

מטבע הדברים משתנה אופיו של התייעוד מדור לדור. ככל שמתקדמים בדורות מתרבה התייעוד ההיסטורי, ומימי כ"ק אדמו"ר מהר"ש ואילך מצויים בידינו מקורות רבים ומגוונים יותר. משום כך משתנה גם אופי התיאור והיקפו בהתאם לחומר המצוי מכל תקופה.

התדפיס שלפניכם אינו אלא חלק מן החומר שנאסף במהלך המחקר. מחמת קוצר הזמן והיריעה הובאו בו רק חלק מן התגליות והחידושים, ובעזרת ה' אמשך להשלים את המלאכה עד להוצאת ספר שלם, שבו יובאו הדברים בהרחבה, בצירוף מקורות, מסמכים, תצלומים ותגליות נוספות.

חובה נעימה היא לי להודות להוצאת הספרים קה"ת, אשר ספריה הרבים שימשו לי מקור ועזר רב במהלך העבודה על ספר זה, ורבים מהם מצוטטים בו.

תודה מיוחדת לרב זושא שי' וואלף, מחבר סדרת הספרים אדמו"רי חב"ד ויהדות אוסטריה, אדמו"רי חב"ד ויהדות גרמניה ואדמו"רי חב"ד ויהדות צרפת, אשר היו לי לעזר רב במהלך העבודה על ספר זה ובהכוונת המחקר.

הרבה שותפים היו לי לדרך; מי בעצה, מי בחיפוש, מי בתרגום, מי בעריכה, מי בהערות ומי בעידוד לאורך כל התקופה. חובה נעימה היא לי להודות לכולם (ע"פ סדר הא"ב):

הרה"ח ר' מנחם מענדל שי' אסולין - שליח הרבי איברי סור סען, צרפת.
הרה"ח ר' מנחם מענדל שי' בערקאוויטש - האנטינגטון ביץ', קליפורניה.
הרה"ח ר' יוסף יצחק שי' ויינברגר - ברוקלין, ניו יורק.
הרה"ח ר' מיכאל אהרן שי' זעליגסאהן - ברוקלין, ניו יורק.

הרה"ח ר' שמשון אהרן שי' יוניק - ברוקלין, ניו יורק.
הרה"ח ר' דוד שי' לובעצקי - פריז, צרפת.
אחי, הרה"ח ר' מנחם מענדל שי' מלול - שליח הרבי מונטריאול, קנדה.
הרה"ח ר' אליהו שי' מארקוס - ברוקלין, ניו יורק.
אחיני, התמים יעקב ישראל שי' מרגי - מעוזן־אלפורט, צרפת.
הרה"ח ר' שמואל שי' סופער שי' - ברוקלין, ניו יורק.
הרה"ח ר' לוי יצחק שי' פרקש - בואנוס איירס, ארגנטינה.
הרה"ח ר' מנחם מענדל שי' הכהן קפלון - שליח הרבי לכרמיאל, ארץ הקודש.
הרה"ח ר' אהרן לייב שי' רסקין - חבר מערכת "אוצר החסידים", ברוקלין, ניו יורק.
בנו, הרה"ח ר' לוי יצחק שי' רסקין - ברוקלין, ניו יורק.
הרה"ח ר' פסח צבי שי' שמערלינג - שליח הרבי פאר־רוקאוויי, ניו יורק.

כאן המקום לבקש מכל מי שיש בידו הערות, הארות או מידע נוסף בעניינים הנידונים בספר זה, שיואיל נא לשלחם אליי, כדי שניתן יהיה להוסיף, לתקן ולהשלים את החומר, ולרכזו בחיבור אחד שלם ומקיף שיראה אור, בעזרת ה', בעתיד הקרוב.

לסיום, אודה לילדיי שיחיו, שלקחו חלק, כל אחד בדרכו, בחוויית המחקר. וכמובן לאשתי, סוניא גולדא תחי', על תמיכתה, עידודה וסבלנותה לאורך כל הדרך. חלקה בספר זה רב מכפי שניתן להעלות על הכתב.

ובסיום הדברים, תפילה וברכה לבני היקר, שניאור זלמן שי', חתן השמחה, ולכל ילדיי היקרים. יהי רצון שנזכה לגדל את כל צאצאינו שילכו תמיד בעקבות רבותינו נשיאינו, בדרך הישרה אשר הורונו, ויגרמו נחת רוח לכ"ק אדמו"ר נשיא דורנו.

ויהי רצון שנזכה כולנו במהרה לצעוד בעקבות רבותינו נשיאינו במסע האחרון, "על ירדן ירחו", אשר, כפי שמבואר בדא"ח, קאי על מלך המשיח דמורח ודאין, עם כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו בראשנו, לקבלת פני משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

יוסף יצחק מלול

עש"ק נחמו, יו"ד מנחם-אב תשפ"ו
ברוקלין נ.י.

מפתח כללי

9	פרק ראשון - הבעל שם טוב
19	פרק שני - המגיד ממעזריטש
25	פרק שלישי - אדמו"ר הזקן
45	פרק רביעי - אדמו"ר האמצעי
57	פרק חמישי - אדמו"ר הצמח צדק
65	פרק שישי - אדמו"ר מהר"ש
105	פרק שביעי - אדמו"ר הרש"ב
191	פרק שמיני - אדמו"ר הריי"צ
215	פרק תשיעי - הרבי

פרק ראשון

הבעל שם טוב

נסיעותיו של מורנו הבעל שם טוב זי"ע היו רבות מאוד, עד כי רבים הן ואי אפשר לפרטן ולמנותן אחת לאחת. לא אחת היה הבעש"ט עוזב את מקומו ונוסע לעיירות, לכפרים וליישובים נידחים, לעיתים בגלוי ולעיתים בהסתר, כדי לפעול ישועות בגשמיות וברוחניות, לעורר לבבות ישראל לתורה וליראת שמים, ולקרבתם באהבת ישראל. על כן נציין כאן מעט מן הנסיעות, ומעט מן המאורעות שאירעו בהן.

עוד קודם התגלותו, הבעל שם טוב נדד למרחקים-מסיפורים שונים עולה כי הגיע אף לאזורים שנכללו לימים בתחומי אוסטריה.

§ הכפר סרוליבה

כשברח הצדיק הקדוש מרוז'ין, מרוסיה, ועבר את גבול אוסטריה, הגיע לכפר אחד וישאל: מה שם הכפר? אמרו לו: שם הכפר הוא סרוליבה, שאלם: הידוע לכם טעם ופשר שם זה? אמרו לו: אין אנו יודעים, אולם ישנו בקצה הכפר זקן אחד שהוא בן מאה שנה, קשה לו ללכת וכמעט כל הזמן שוכב הוא, ואולי יודע אותו זקן מדוע קוראים לכפר בשם סרוליבה. ביקשם הצדיק: שאלו נא אותו אם יודע הוא, וישאלוהו ויאמר להם: יודע אנכי, ובהיודע זאת לצדיק מרוז'ין ביקשם: אולי תוכלו להביאו אלי, ויעשו כן, ויביאו את הזקן בעגלת חורף, והתחיל לספר:

בהיותי צעיר לימים הייתי רועה צאן, בסביבה זו בין ההרים, פעם ראיתי זאב בא ומתקרב אל צאני, התחלתי לצעוק אך לא היה איש שבא לעזרתי - פחדתי מאוד והזאב הלך והתקרב עד אשר הגיע אל הצאן,

לקח שה אחד ופנה והלך לו. למחרת והנה שוב, ראיתי מרחוק שהזאב מתקרב. נפחדתי ולא ידעתי מה לעשות, והזאב בא ושוב לקח שה והלך לו. ביום השלישי כבר פחדתי ללכת לשם לרעות את צאני, ובקשתי גויים ממכרי שילכו אתי, ויקחו עמהם מקלות ואבנים ויבואו עמי, והנה ראינו את הזאב בא, ויפול פחד על כולם. לפתע ראיתי למעלה על ההר יושב איש אחד סרול (כלומר יהודי). אני ראיתיו כבר כמה פעמים, הוא בא לכאן, מתבודד ולומד, ועכשיו כשראיתיו יושב, התחלתי צועק אליו: סרול! סרול! בוא לעזרי!

וירד סרול מן ההר וילך לכיוון הזאב, והוא הולך ומתקרב אל הזאב והגיע ממש אליו, וכבר חזר אלי ואמר לי: אל תירא! הזאב איננו חי עוד. ענית לו: הרי הנני רואהו עומד, ויאמר לי סרול: הוא איננו חי, בוא עמדי ואראה לך. נתקרבנו אל הזאב, והנהו כבול עץ. אמר לי היהודי: יש לך סכין? אמרתי לו: כן. אמר לי: פשוט את העור ממנו ותהיה לך פרווה ללבוש, ועשיתי כן. ובשעה שאותו זקן ספר את הספור הגביה את בגדו העליון, הראה לצדיק מרוז'ין שאת הבגד הזה הוא לובש - וימשיך בסיפורו: כשראינו זאת הבינונו כולנו שאיש זה קדוש הוא.

למטה באותו אזור היה מעיין ובאר שהיהודי היה בא לפרקים לטבול, והואיל והיה זה בחורף, וכשיצא מן המים ועמד במים הקפואים היה נדבק עור רגליו לקרקע והיה משאיר עקבות דם על קרקע, לכן לקחו סמרטוטים והניחו שם שלא יודבקו רגליו של יהודי קדוש זה לקרח. במשך הזמן נודע הדבר לכפרים שבסביבה, ויחליטו האנשים לגדור את הבאר ואת המעיין כדי שבעלי החיים לא ישתו שם מים, וקראנו למעיין "המעין הקדוש". קרה פעם שבנו של איש אחד היה חולה, שתה ממי המעיין הקדוש והתרפא, ויוודע הדבר לכולם ויקחו הכל מהמים האלה לרפואה.

במשך השנים התחילו להתיישב סביב המעיין והבאר, עד שהוקם הכפר הזה, ונקרא לו סרוליבה. כך נשאר שם זה. לאחר ששמע הצדיק מרוז'ין את הספור, הודה לזקן וחזר לביתו, ובהגיעו לביתו נפטר. והצדיק מרוז'ין גילה, שאותו יהודי סרול, היה הבעש"ט הקדוש זי"ע¹.

1 שמועות וסיפורים, חלק א', (הוצאה חדשה) עמ' 11.

יש להעיר כי אין הכרח לפרש שהבעל שם טוב הגיע אז לאוסטריה ממש; הסיפור מתרחש בתקופת הצדיק מרוז'ין, כאשר אזור הקרפטים היה תחת שלטון אוסטריה, ואילו בתקופת הבעל שם טוב השתייך לאיחוד הפולני-ליטאי, ורק לאחר חלוקת פולין הראשונה עבר לשלטון אוסטריה. אך ראה להלן סיפור אודות הבעל שם טוב בוינה.

§ נסיעות הבעל שם טוב

בתחילת ההתגלות של מורנו הבעל שם טוב היה עורך נסיעות תכופות למקומות שונים, בערים גדולות, בעיירות קטנות, בישובים שונים בכפרים ובפונדקאות.

נסיעותיו של הבעל שם טוב, היו בגלל שלש מטרות: א) פדיון שבויים. בעלי הישובים והפונדקאות שלא היה להם במה לשלם דמי החכירה ובעלי האחוזות היו אוסרים אותם. ב) לעורר בני ישראל ללימוד התורה ולאהבת ישראל. ג) לגלות לבני תורה פנימיות התורה.

הבעל שם טוב ביקר כמעט בכל הישיבות הגדולות שהיו בזמנו. נפגש עם ראשי הישיבות ועם התלמידים המבוגרים ומגלה להם פנימיות התורה. כפי הידוע ביקר הבעל שם טוב בבריסק, פעמיים בסלוצק, בפניסק, בהלוסק, במינסק ובסמרגון. בכל המקומות הללו היו ישיבות מפורסמות בעלות מאות תלמידים².

בית מדרשו של הבעש"ט

2 ספר השיחות הש"ת, (בלה"ק) עמ' פו.

§ מים ואש

אדמו"ר האמצעי היה מבאר בזה: גליא שבתורה נקרא מים און צו וואסער גייט מען. פנימיות התורה נקרא אש און פאר פייער האט מען מורא. דערפאר דארף דער משפיע גיין צום מקבל אן זאגען איהם: האב קיין מורא ניט ווייל ה' אלקיך אש אוכלה הוא.³

במסגרת נסיעותיו ביקר בהורדנאק, קיטוב, נמירוב, שריגרד שבגליציה ופודוליה, בפולנאה, שדה לבן, זסלב שבווהלין.

מסיפורים שונים עולה כי הבעל שם טוב הגיע במסעותיו גם לערים רחוקות יותר, כגון ווין וקראקא.

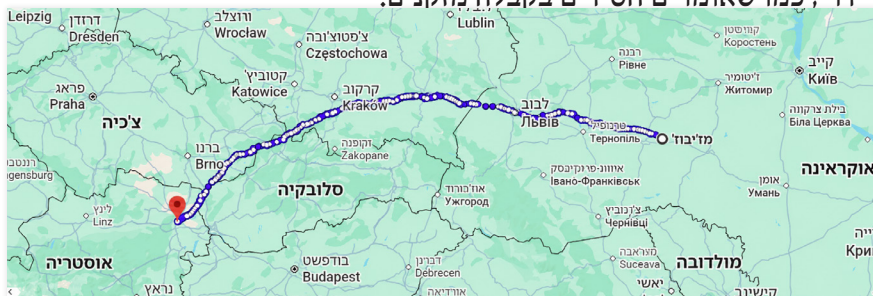
אחד הסיפורים הקשורים לביקורו בוויין הוא:

§ הִיָּה יְהוּדִי!

כ"ק מורנו הבעש"ט הי' פעם בעיר ווין, והתאכסן במלון, ויצא לחוץ, ובחצר נמצאו בחורים גויים הלומדים ב"ליצי" (בית לימוד לחכמות חיצוניות).

ואמר אחד, בראותו את כ"ק הבעש"ט, שיש לו זקן כמו שיש לעז. וסטר כ"ק הבעש"ט על כתפו של הבחור, ואמר: הִיָּה יְהוּדִי! והלך לו כ"ק הבעש"ט לחדרו. עברו רגעים אחדים, בא לפני כ"ק הבעש"ט, שלבו בוער בו כשלהבת להיות יהודי, ונתגיר.

ואמר הרשג"א, שמזה אנו למדין שזקנו של כ"ק הבעש"ט הי' מחולק דרי דרי, כמו שאומרים חסידים בקבלה מזקנים.⁴

הדרך ממזיבוז לאוסטריה

3 היום יום ט"ז מנחם אב.

4 רשימת דברים, (הוצאה חדשה) עמ' 47.

כן מסופר על ביקוריו אצל גדולי
התורה שבדורו:

§ הבעש"ט והנודע ביהודה

הבעש"ט אמר על הנודע ביהודה:
אויף דעם דארען פאסטערנאק שטייט
א שליש וועלט. [על הגוף הצנום הזה,
עומד שליש העולם]! ידוע שהיה חולק
על הבעש"ט, ובכל זאת היה חולק לו
כבוד. גם הבעש"ט היה שואל עליו:
וואס מאכט מיין מתנגד [מה שלום
המתנגד שלי]!?

ראיתי באיזה ספר, שהבעש"ט הזדמן פעם בפראג, וביקש הנודע ביהודה
שיתאכסן אצלו. הסכים הבעש"ט והתאכסן אצלו והנו"ב היה משמש לפניו.
אולם הבעש"ט מיאן להתעכב אצלו, בגלל הביטול תורה שנגרם לו על ידו⁵.

§ התכשיט של אשת ה"נודע ביהודה"

סיפר כ"ק אדמו"ר הרש"ז נ"ע מקאפוסט:

כ"ק רבינו הבעש"ט הי' כמה פעמים אצל הגאון האמיתי מוהר"ר יחזקאל
בעל נודע ביהודה (כנודע שהי' מקודם הרב דעיר יאמפאלי באוקריינא,
שהיתה אז תחת ממשלת פולין). והרבנית של הנודע ביהודה היתה שירת
בשרו של כ"ק הבעש"ט, והיא היתה לה אמונת צדיקים בכ"ק הבעש"ט.

פעם נאבד תכשיט (מעדאליאן) של הרבנית של הנודע ביהודה שהי'
שווה סך גדול. ובימים אלו שנאבד התכשיט בא כ"ק הבעש"ט ליאמפאלי,
והלכה הרבנית עם בנה יעקב'קע לכ"ק הבעש"ט, ובקשה את כ"ק שהוא
ברוח קדשו יאמר לה איפה נמצא ואנה הוא.

ויאמר לה כ"ק שעל תקרת הבית שלהם (ה"בוידעם") יש שם סל עם
מוכין, יחפשו שם וימצאוהו. והלכו וחפשו ומצאו, כדבר איש אלקים.

5 לקוטי סיפורים, עמ' 17.

הנער יעקב'קע הלך וסיפר לאביו שכ"ק הבעש"ט הוא ממש נביא. ואמר אביו: כ"ק הבעש"ט הוא חכם גדול, מסתמא חקר מב"ב ומהנערים, היכן החזיקו הנערים. אך יעקב'קע הי' בהתפעלות גדולה, כי הוא ראה בראי' חושית שלא חקר משום אדם, וכאשר הרבנית שאלה - תיכף אמר לה.

והאמת שגם הגאון ידע שהוא מופת גלוי, אבל היות שלא הי' מסכים על דרך הבעש"ט, על כן הקטין זאת בעיני משפחתו.

והוסיף אדמו"ר הרש"ז מקאפוסט לבאר, שבאמת הוא מופת נמוך ושפל (להראות מופת מתכשיט אשה), רק מפני שהמופת הי' לפני המתנגדים. והביא ע"ז המעשה משבחי הבעש"ט, מגנב שגנב אצל חסיד הטלית ותפילין, ובא החסיד וסיפר לרבו, ואמר לו כ"ק איפה נמצא הגנב, ושאל הגנב אצל כ"ק למה הוא מביט בדברים נמוכים כאלו, וענה לו שראה זאת באותו מקום⁶.

§ הפני יהושע והבעש"ט

לפני שהתקרב הרב המגיד אל הבעש"ט, נהג לבוא לקרקא מדי שנה אל בעל ה"פני יהושע".

מכיון שהמגיד היה חלוש וכבר נודע ברבים שהבעש"ט מומחה לריפוי חולים ונותן כל מיני קמיעות לסגולות, אמר בעל "פני יהושע" למגיד שילך אל הבעש"ט. השיב לו הרב המגיד, שאיננו יכול ללכת מפני שיש לו ל"ו קושיות על הבעש"ט.

לימים נסע הבעש"ט דרך קרקא ובא לישיבה בה היה ה"פני יהושע". שלח את משרתו לומר ל"פני יהושע" שאיש אחד עומד ומבקש שיצא אליו. ה"פני יהושע" היה באמצע עניין בתלמודו, והשיב: מיהו האיש? אם צריך, שיבוא אלי! אני לא אצא אליו כי אני עסוק בתלמוד תורה דרבים. מכיון שכך, נסע הבעש"ט לדרכו.

כך היה פעם נוספת בעת שהבעש"ט התעכב בקרקא, היה זה בערב שבת קודש, וביקש שוב את ה"פני יהושע" לצאת ולא רצה. אז שלח הבעש"ט בידי משרתו לומר, שאם כבוד ה"פני יהושע" לא רוצה לצאת הוא מבקש רק להודיעו שידרוש אחר השו"ב שבעירו, כי הוא מאכיל את בני עירו

6 רשימת דברים, (הוצאה חדשה) עמ' 42.

טריפות. ושוב נסע הבעש"ט לדרכו.

בעל ה"פני יהושע" ידע שהשו"ב שבעיר הינו למדן וירא שמים ולא חשד בו כלל, אך בכל אופן לבו היה נוקפו והחל חוקר ודורש אודותיו, עד שהשו"ב הודה שעשה תועבה בישראל.

בעל ה"פני יהושע" התפעל מאד וראה כי דבר אלקים בפי האיש אשר בא אליו פעמיים ולא רצה לצאת אליו, והתחיל להתעניין מיהו אותו האיש עד שנודע לו שזה היה הבעש"ט.

הפעם כשבא אליו הרב המגיד, סיפר לו את המעשה וגזר עליו שיסע מיד אל הבעש"ט.

כעבור זמן, כשבעל ה"פני יהושע" התראה עם הרב המגיד (שהתקרב בינתיים אל הבעש"ט), שאל בעל ה"פני יהושע" את הרב המגיד, מה דעתו כעת על הבעש"ט ואם הותרו כל הקושיות.

ענה לו המגיד: היו לי קושיות כי חשבתי את הבעש"ט לאיש, אך עתה כשאני יודע שאינו כח אנושי רגיל הותרו כל הקושיות בדרך ממילא⁷.

§ מסע לארץ הקודש

בחורף תק"ג עלה בדעת הבעש"ט לנסוע לארץ הקודש, ויצא לדרך עם בתו אדל. במסעו הגיע עד קושטא (איסטנבול), אך לא המשיך בדרכו לארץ.

בקשר למסע זה מסופרים כמה וכמה סיפורים על עבודתו של הבעש"ט באותם ימים.

הנמל בקושטא

7 שמועות וסיפורים, חלק ב', (הוצאה חדשה) עמ' 10.

§ עבודת הבעש"ט שלא על מנת לקבל שכר

כשנסע הבעל-שם-טוב עם בתו אדל לכיוון ארץ ישראל, התעכבו באיסטנבול, שם עברו עליהם זמנים קשים מאוד. לא היה כסף באמתחתם, את הכביסה היתה אדל צריכה לעשות בידיה על שפת הים, וגם אוכל לא היה מצוי להם.

בדיוק בתקופה קשה זו, החליט אחד הגבירים ממקום מגורי הבעש"ט, ללכת אחר הבעש"ט לאיסטנבול כדי לקבל את ברכתו לילדים. כשהגיע הגביר וראה את מצב העוני, החליט מכספו ודאג להם למקום מגורים נאות ומאכלים, והשלימו את כל מחסורם.

כשראה הבעש"ט את מסירותו ודאגתו הרבה, רצה לפייסו. שאלו אם חסר לו דבר שיוכל לגמול לו. ענה לו העשיר, כי הוא ערירי ורוצה ברכה לילדים. נענה הבעש"ט לבקשתו והבטיח לו ילדים. בשמים נעשה רעש גדול לפי שגבר זה לא היה יכול להוליד בדרכי הטבע, ובהבטחת הבעש"ט נגדם שינוי הטבע לגמרי. יצא כרוז למעלה מכיוון שבהבטחתו זו הטריח הבעש"ט כלפי מעלה - הפסיד מקומו לעולם הבא.

שמח הבעש"ט שמחה גדולה ואמר: רבונו של עולם - עד עתה השתדלתי לעבוד לשמך הגדול, בלא פניות, אלא שמכל מקום בשר ודם אני וידעתי כי יש שכר המובטח לעולם הבא, ואף הרגשה זו התערבה בעבודתי. עכשיו, שאין לי חלק לעולם הבא, הרי עבודתי עבודה תמימה שתהיה רק לשמך הגדול.

כששמעו למעלה באיזה אופן קיבל את הגזירה - החזירו לו מיד את העולם הבא⁸.

פרק שני

המגיד ממעזריטש

מההפרש בין הנהגת הבעל שם טוב להנהגת המגיד, כי הבעש"ט היה עסוק בנסיעות שונות, והמגיד ישב בביתו. עוד זאת: בימי נשיאות המגיד, כבר היה מפורסם ענין החסידות גם במרחקים, על ידי נסיעות החברייא קדישא, ורבים מבעלי בתים בינונים נתקשרו לתורת החסידות והיו נוסעים למעזריטש⁹.

אף שהרב המגיד ממעזריטש לא נהג לנסוע ממקומו, ותלמידיו היו רגילים לבוא אליו למעזריטש כנ"ל, הנה לעיתים נדירות יצא אף הוא למסע יחד עם תלמידיו, כפי שעולה מן הסיפור הבא.

§ החיצונים שהתמעטו

הסיפור הבא סיפר הרה"ק רבי אהרן הלוי מסטראשעלע ע"ה, תלמידו של כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע, מה ששמע מהרבי עצמו:

פעם אמר הרב המגיד מאמר חסידות על הפסוק "והתוודה". לאחר מכן אמר לתלמידיו, החברייא קדישא שלו, שיכינו עצמם לנסוע בלילה למקום מסויים, שיקחו אתם את הטלית-ותפילין שלהם, כי יצטרכו להתפלל שם. למחרת, הגיעו בבוקר לאיזה מלון ("קרעטשמע"). הרב-המגיד ביקש מאחד מתלמידיו לראות אם יכולים להכנס ולהתפלל שם. (הסיפור שמעתי מהרש"ג ז"ל, אשר גם נקט בשמו של התלמיד, אך כעת אינני זוכר את שמו בדיוק).

התלמיד פתח את הדלת וסגרה מיד. הוא חזר אל המגיד ואמר לו,

9 היום יום ג' כסלו.

שהבית מלא גוים, צפופים ודחוקים, ואי אפשר בשום אופן להכנס. שלח המגיד תלמיד שני לראות מה שקורה בפנים.

הרבי - ממשיך הרא"ה ז"ל לספר בשם רבנו הזקן - אמר לי בעת ספרו את הסיפור, שהדבר היה לו לפלא: וכי הרבי (הרב המגיד) לא האמין לתלמיד הראשון? ועוד הי' לו לפלא, כי מסביב לקרעטשמע לא היתה אף עגלה אחת. ייתכן, אמנם, שכמה מהם באו רגלי, אבל הרי עפ"י רוב הרי נוסעים בעגלה, ולא נראתה מסביב אף עגלה אחת!

חזר התלמיד השני לרבו ואמר לו אותם הדברים שאמר לו הראשון. לאחר מכן אמר המגיד: אלך בעצמי לראות, שמא יתמעטו.

שוב אמר הרבי - רבנו הזקן שסיפר לתלמידו מוהרא"ה הלוי סיפור זה - שהיה לו לפלא, מדוע אמר רבו "יתמעטו", והיה צריך לומר "שילכו".

לאחר שפתח הרב-המגיד את הדלת, וראה שהבית מלא אנשים, התחיל להכנס ונתפנה מקום בשבילו. כך המשיך ללכת לתוך הבית, ובכל מקום שפסע התפנה ונעשה לו מקום, עד שהיה מקום גם בשביל התלמידים, וכך נכנסו כולם.

לאחר שנכנסו, אמר להם המגיד, שהגיע זמן תפילת שחרית. עמדו כולם והחלו להתפלל. מיד כאשר התחילו להתפלל, התמעטו הגוים יותר ויותר.

- הרבי, רבנו הזקן, העיר תוך כדי סיפור: מסתכל הייתי כל פעם לעבר הדלת, ולא נפתחה אפילו פעם אחת! -

בסיום תפילת שמונה-עשרה לא נשאר אף אחד מהם, פרט לכמה קטנים - "שקצים קטנים" - אשר החלו לעשות תנועות משונות, כמו שאומרים נאכגעקריט און געלאכט, ואחרי שגמרו להתפלל תפילת ובא לציון - לא נשאר מהם אף אחד!

בתום התפלה, שאל המגיד מבעל הקרעטשמע: איך הוא מסתדר כאן, ומה פרנסתו? השיב לו בעל-הבית: איהר זעט דאך, רבי, אז עס איז פוסט, מען זעהט ניט קיין... עס איז ווייניג פרנסה (הלא תראו, רבי, הכל ריק, לא רואים שום... הפרנסה מועטת) וכו'.

הרבי, רבנו הזקן, ממשיך לספר:

ראיתי, שרבנו - הרב המגיד - לא נתפעל כלל מדבריו, והרי זה עתה היה

הבית מלא ממש מפה אל פה. אחר כך, ממשיך הרבי לספר, שאל אותו על משפחתו. ענה לו בעל-הבית, שיש לו שני בנים ושתי בנות; הבנות נשואות ומתגוררות במקום אחר, ובשביל הבנים - האב איך גענומען שני צו זיך [לקחתי את הכלות אלי].

נענה ואמר לו המגיד: צו זיך, צו זיך! רשע, תן תודה! כך חזר על דבריו כמה פעמים, עד שהודה בעל-הבית שזה זמן שהוא חוטא עם אחת מכלותיו - ונפל על הרצפה מתעלף - - -

לאחר שעוררוהו מעלפונו, אמר המגיד להכין את הסוסים לנסיעה. לאחר שעלו והתיישבו על העגלה, החלו בנסיעתם. בעל הקרעטשמע התחיל לבכות, אבל הרב-המגיד אמר להעגלון להמשיך בנסיעה ולא השגיח עליו כלל. לאחר נסעם, החל לרדוף אחרי העגלה עד שהתעייף ונתייגע, ונפל על אם הדרך. כשראו זאת, פקד הרבי לעצור. הלה קם ממקום-נפלו, והתחיל שוב לרוץ אחר העגלה. כאשר התקרב והגיע עד העגלה, פקד הרבי להמשיך בנסיעה ולא להשגיח עליו. שוב החל הלה לרוץ אחר העגלה, עד שנפל. הרב ותלמידיו עצרו והמתינו לו, וכאשר היה כבר קרוב לעגלה, פקד הרב-המגיד שוב להמשיך בנסיעה. כך קרה כמה פעמים, עד שהגיעו כולם למעזריטש, כולל בעל הקרעטשמע עצמו.

לאחר שהגיעו העירה, נכנס האחרון לבית הכנסת, התיישב ואמר תהלים בדביקות ובבכיות, אך גם כאן לא התעסקו עמו כלל.

לפתע, החל המגיד לומר דברי תורה על הפסוק וכפר וגו'. לאחר שגמר, קרא לכמה מהתלמידים ואמר להם לקחת את האיש ליער, להושיבו בשלג עד צווארו, כשהוא ערום, עד שיגמור כל ספר תהלים, וכי לא ימהר באמירתו.

עשו התלמידים כמצוות רבם, הושיבוהו ביער, והלכו לדרכם.

לאחר כמה שעות, שוב אמר המגיד לתלמידים, שיקחו אתם פרווה ("פעלץ" - בגד חם מעור כבשים), וכן עוד בגדים חמים; לחזור למקום שם הושיבו את האיש ויעמדו מאחוריו, שלא ירגיש בהם, ולאחר שיגמור את התהלים יוציאואהו מיד מהשלג, ילישוהו בבגדים החמים ויקחו אותו חזרה העירה.

כאשר הגיעו היערה, נעמדו מאחוריו ושמעו שאומר כבר את הפסוקים

האחרונים שבתהלים, ובקושי עדיין נשמתו בו. התלמידים הוציאוהו מיד מהשלג, מיהרו להלבישו בבגדים החמים, והביאוהו העירה.

עם בואו אל המגיד, סידר לו תיקונים נוספים עד שנעשה בעל תשובה גמור.

כאשר גמר רבנו הזקן לספר כל הסיפור לתלמידו רבי אהרן הלוי, המשיך רבנו ואמר: במה שחטא עם כלתו, הרי בנוסף לאיסור אשת-איש ואיסור כלתו, היה גם איסור נדה, שהרי לא טבלה. הגוים הגדולים שנתבטלו תיכף, נתהוו מאיסורי אשת-איש וכלתו, ואילו הקטנים שהיו קליפות יותר קשות, נתהוו מאיסורי נדה רח"ל. כן הוסיף הרבי, כי את הגדולים היינו יכולים לגרש ולבטל בעצמנו, אבל אלו הקטנים שנולדו מאיסור נדה, לא היינו יכולים לגרשם ולבטלם - לולא היה רבנו אתנו.

סיפור זה סיפר, כאמור, הרה"ק ר' אהרן הלוי מסטראשעלע, ואחר שסיים אמר: בא וראה כמה חמור איסור נדה¹⁰.

ציון המגיד באניפולי

10 לקוטי סיפורים, עמ' ס"ט. (מובא גם בעוד כו"כ מקומות).

פרק שלישי

אדמו"ר הזקן

תקט"ז

§ מבית אביו אל ליובאוויטש

כשנתמלאו לכ"ק אדמו"ר הזקן י"א שנה הוליכו אביו הצדיק ר' ברוך לעיר ליובאוויטש להמוכיח הגאון המפורסם ר' יוסף וימסרו ליד חתנו הגאון ר' ישכר דובער ללמוד עמו.

כשתי שנים ישב כ"ק אדמו"ר הזקן בליובאוויטש ויתאכסן בדירתו של ר' נפתלי בטלן ושצערע דוואָשע החנונית, וקביעת מקום לימודו הי' בחדר השני של בית המדרש פועלי צדק משכימי קום.

שקידתו הגדולה והתמדתו של העילוי מליאָזנא - כן כינו אותו - הי' לשיחה בפי כל הבריות, והורים מתברכים בילד זה, ורבים מגדולי התורה מהדרים בכבודו, כי נמצאו איזה מקונטריסיו בחידוש"ת¹¹.

תקכ"ד

§ הנסיעה למעזריטש

רבינו הזקן הלך למעזריטש, ביחד עם אחיו מהרי"ל, בשנת תקכ"ד. מהרי"ל הלך בלי רשות ביתו ולכן חזר מדרכו, ורבינו בא למעזריטש - ושהה שם, בפעם הראשונה, עד אחרי חג הפסח תקכ"ה. שבועיים היה

¹¹ רשימת כ"ק אדמו"ר הרי"צ, אופן השתלשלות בהתייחסות חסידות חב"ד דור ראשון, דור שני, עמ' י. ועיין שם, הערה 30, לנוסחאות שונות בדבר זמן התרחשותו של מאורע זה.

מסופק אם להשאר שם, והמאמר הראשון ששמע היה "נחמו נחמו". ויש בזה ספק אם הוא המאמר הראשון לבואו, או הראשון לאחר השבועיים שהחליט להשאר ונתקשר¹².

תקכ"ה

לאחר תקופה זו שב ממעזריטש לעיר ויטבסק, ושם החל לפעול בקרב בני עירו וסביבתו.

תקכ"ז

מקבל המגידות דליאזנא וזאת ככל הנראה בעודו דר בויטבסק עד שבתקל"א עבר לליאזנא¹³.

תקכ"ט

בטרם נסעי ממורנו ממעזריטש - בשנת תקכ"א [אולי צריך להיות תקכ"ט] - אמר לי מורי הרב המגיד לנסוע דרך ליובאוויטש ולבקר את מורי הגרי"ד. ... שבוע ימים התעכבתי בליובאוויטש, חזרתי איזה תורות ממורנו הרב המגיד והתוועדנו איזה פעמים במסיבת ריעים.

הג"ר ר' זאב ואתו עמו שנים מהאברכים, ר' שלמה ב"ר אברהם חיים, ור' שמואל זנויל ב"ר שלום ליוו אותי על דרכי, ואתעכב יום בעיר דאבראמיסל לבקר את הישיש ר' פלטיאל מוכיח ואבוא הביתה¹⁴.

תקל"ז

אייר תקל הולך למעזריטש ומתעכב שם עד אחרי חג הסוכות תקל"א¹⁵.

12 היום יום י"א מנחם אב.

13 שלשלת היחס, (מהדורה מקדמית) עמ' יב.

14 רשימת כ"ק אדמו"ר הרי"צ, אופן השתלשלות בהתייחסות חסידות חב"ד דור ראשון, דור שני, עמ' יד-טו. עיין שם, הערה 44, שם נתבאר הטעם שלפיו יש מקום להעמיד מאורע זה בשנת תקכ"ט.

15 שלשלת היחס, (מהדורה מקדמית) עמ' יב.

מן המסופר על נסיעותיו למעזריטש:

§ דרך בעבודה למדתי במעזריטש

כשנסע אדמו"ר הזקן בפעם השניה למעזריטש, התאכסן בפונדק אחד וביקש מבעל הבית חדר שיוכל להתפלל בו בלי הפרעות. הפונדקאי נתן לו איזה חדר בחצרו, ואדמו"ר הזקן נכנס להתפלל שם.

בעל הבית שכח שנתן לו את החדר וכשראהו פתוח הלך וסגר.

כשעבר בפעם השניה במקום ראה דם נוזל מן הפתח, ונזכר שאדמו"ר הזקן מתפלל במקום והדם נוזל ממנו ואיננו מרגיש.

אח"כ שאל בעל הבית את אדמו"ר הזקן: מהי הדרך בעבודה בכוונה עד כדי כך שאינו מרגיש בצערו? אמר לו אדמו"ר הזקן שיש לו רב במעזריטש שמורה לו דרך זו.

ותיכף נסעו שניהם יחדיו למעזריטש.¹⁶

תקל"א

נוסע בשליחות חשאית מהמגיד לגאון ר' יוסף כלבו משקלאוו.¹⁷

בקשר לביקורו בשקלוב מסופר:

§ בית כנסת הגאונים בשקלוב

המגיד ממזריץ' אמר פעם להרה"צ ר' מנחם מענדל מוויטבסק ולאדמו"ר הזקן שיסעו לשקלוב, ויסעו ויבואו השנים לשקלוב, שם אמר ר' מנחם מענדל שהוא הדרשן ואדמו"ר הזקן שמשו. המנהג היה שם שבבוא דרשן לעיר כדי לדרוש, הולך הוא תחילה ל"פרנס חודש", והפרנס שואלו באיזה בית כנסת רצונו לדרוש, דהיינו: מה מדת ידיעותיו בלימוד.

משום שהיו שם בתי כנסת אשר התפללו בהם למדנים גדולים ולא כולם היו מסוגלים לדרוש בהם, והיה שם בית מדרש אחד שנקרא "בית

¹⁶ שמועות וסיפורים, חלק ב', (הוצאה חדשה) עמ' 37.

¹⁷ שם.

המדרש של ש' גאונים", משום שהיו שם שלוש מאות גאונים ולשם אף אחד מהדרשנים לא העז לבוא לדרוש. אולם ר' מנחם מענדל אמר לפרנס החודש שהוא רוצה לדרוש באותו בית מדרש של ש' גאונים. וישאלהו פרנס החודש: היודע אתה אלו גאונים ישנם שם? האם כוחך לדרוש שם? ויאמר לו: כן. מיד נפוצה השמועה בעיר שהגיע גאון שבגאונים אשר עומד לדרוש בבית הכנסת המפורסם.

בבוא השעה עלה ר' מנחם מענדל על הבימה ושאל את הקהל: מה מעדיפים אתם? לשאול אותי את ספקותיכם וקושיותיכם ואני אנסה לתרץ לכם, או מעדיפים אתם שאני אשאלכם ואתם תתרוצו? כמה ביניהם שקלא וטריא, לבסוף החליטו שהוא ישאל והם יענוהו. התחיל ר' מנחם מענדל את המשנה במסכת אבות: ר' מאיר אומר: כל הלומד תורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו' ומגלין לו רזי תורה. וימשיך בוודאי אתם גאוני שקלוב לומדים תורה לשמה, ובכן, איפה הם רזי התורה שלכם!

וירד במהירות מן הבימה ויברח, ומיד הבינו שזהו אחד מה"כת" וממילא אין ליתן לבם לקושיה. אבל אחד מהם, ר' חייקל מאמדון, התחיל לחשוב: הן אמת שהוא מהכת, אבל הקושיה היא קושיה. ויחפש את הדרשן, וכשמצאו שאלו: מהו התירוץ? ואמר לו: סע למזריץ', אז תדע את התירוץ. נסע ר' חייקל למזריץ' ויהי לחסיד, והרי הוא הרה"צ ר' חייקל מאמדון, תלמיד הרב המגיד ז"ל¹⁸.

בית הכנסת הגדול בשקלוב

18 שמועות וסיפורים, חלק א', (הוצאה חדשה) עמ' 24.

כן מסופר על מאורע נוסף שאירע בעת ביקורו שם:

§ ניגון מתן תורה בשקלוב

פעם אחת נסע אדמו"ר הזקן דרך העיר שקלוב. היה זה בשנים הראשונות לנשיאותו, וכבר אז היה ידוע ומפורסם בשקלוב שאדמו"ר הזקן הינו גאון עצום. גאוני שקלוב באו אל אדמו"ר הזקן לשאול את שאלותיהם, אולם הוא לא ענה לאף אחד מהם.

אז הוחלט לערוך 'אסיפה רבתי' בבית המדרש, להזמין את אדמו"ר הזקן לומר דברי תורה ולתרץ את קושיותיהם.

אדמו"ר הזקן קיבל את הזמנתו. הוא בא לבית המדרש, עלה על הבימה ואמר: בכדי לתרץ את קושיותכם אנגן ניגון, שכן המשנה אומרת: "כל בעלי השיר" - נשמות ומלאכים - "יוצאין בשיר ונמשכין בשיר" - ההעלאה שלהם היא על ידי שיר וניגון.

בגומרו מיילים אלו, החל לשיר בדביקות גדולה. כך מתאר זאת אדמו"ר הרי"צ בשפתו הציורית המיוחדת: בבית המדרש הושלך 'הס'. כולם היו שקועים בעמקי מחשבותיהם, ולשעה קלה לא הרגישו היכן הם נמצאים.

בשעה שאדמו"ר הזקן שר, נפתרו אצל כל אחד מגאוני שקלוב כל קושיותיו ושאלותיו. בניגון הדביקות, פתח אדמו"ר הזקן את צינורות מעיינות החכמה, ופעל פתיחה בכלי המוח וכלי השכל של גאוני שקלוב. הוא העלה אותם לדרגא גבוהה יותר, וממילא נפתרו קושיותיהם.

היה זה באותו זמן שהגאון העילוי ר' יוסף כל בו היה כבר מקורב אל הרבי - בשנת תקל"א - אך לפני שנעשה לחסיד ממש. הוא עמד אז על פרשת דרכים.

וגם ענין זה של ניגון הדביקות - חסידי שקלוב כינו ניגון זה בשם "ניגון מתן תורה" - עזר הרבה בהכרעת החלטתו של הגאון ר' יוסף כל בו שנהיה לחסיד. לגאון ר' יוסף כל בו היו ארבע שאלות חמורות, שחודשים מרובים יגע לישבן ושאל אותן אצל גאוני ווילנא וסלוצק ואין פותר לו.

ובאותה שעה שאדמו"ר הזקן שר את ניגון הדביקות שלו - נתיישבו אצלו כל ארבעת העניינים. כעבור הרבה שנים סיפר הגאון ר' יוסף כל

בו לחסיד ר' אברהם שיינעס את סיפור המעשה ואמר: "בשעה שנתיישוב שאלותיי החמורות - הרגשתי את עצמי כילד קטן. ניגון מתן תורה עזר לי הרבה להיעשות לחסיד.

אמרתי אז לעצמי: אם על הבימה בפתיחת המוח לתורה עושה המגיד מליונה (אדמו"ר הזקן) כל כך טוב, הרי מכל שכן שעושה טוב ליד העמוד בפתיחת הלב לעבודת הבורא"¹⁹.

וכך מסופר על מה שאירע בעת צאתו מן העיר:

§ הגיבור משקלוב

כשרצה אדמו"ר הזקן לנסוע חזרה משקלוב, (הוא היה שם כנראה בדבר הוויכוח), התייעצו המתנגדים ביניהם והחליטו שבשעה שיסע אדמו"ר בעגלה יזרקו עליו אבנים ר"ל.

בהיוודע זאת לחסידים שבשקלוב התייעצו ביניהם כיצד להגן על הרבי. ויבקשו את אחד הבחורים אשר שמו דוד, - בחור כבן ח"י שנה שהיה גיבור חיל - ללוות את אדמו"ר ולשמור שלא יגעו בו לרעה.

כאשר ישב אדמו"ר בעגלה, עמדו כבר האנשים עם האבנים בידיהם מוכנים להפיק את זממם הרע. בראות זאת דוד עקר אילן אחד מן הקרקע והתרה בם בהכריזו בקול רם: מי האיש אשר יעז להרים יד נגד האדם הקדוש הזה, אחת דתו! בראות זאת האנשים נסוגו אחור, משום שהאמינו בדבריו.

כך ליווה דוד את אדמו"ר הזקן אל מחוץ לעיר. בצאתו מן העיר ירד אדמו"ר הזקן מהעגלה ואמר לו בזה הלשון: דו האסט מיר גאר מחיה געווען זאלסט לעבן 120 יאהר. (אתה החייני ממש, שתחיה עד 120 שנה).

יום אחד לפני שמלאו לר' דוד מאה ועשרים שנה הזמין את החברה קדישא, לגם עמהם קצת יי"ש (כנראה שהיה בריא) ולמחרת היום הלך ר' דוד לבית עולמו כשהוא בן מאה ועשרים שנה בדיוק²⁰.

19 ספר השיחות תש"ג, (בלה"ק) עמ' קטו-ז.

20 שמועות וסיפורים, חלק א', (הוצאה חדשה) עמ' 38.

תקל"ג

אדמו"ר הזקן היה נוכח בעת הסתלקותו של הרב המגיד י"ט כסלו תקל"ג, באניפולי. לפני הסתלקותו גילה לו הרב המגיד את סדר "ליל שימורים", ואף אמר לו: "בן ייולד לך, וקראת אותו בשמי"²¹.

תקל"ד

§ המסע לוילנא

בשנת תקל"ד נוסע אדמו"ר הזקן ביחד עם הרה"ק הר' מנחם מענדיל מויטבסק לוילנא להתראות עם הגר"א, הגר"א אינו מקבלם לראיון²².

תקל"ז

בשנת תקל"ז ליווה אדמו"ר הזקן את הרה"ק ר' מנחם מענדל מויטבסק בדרכו לארץ הקודש, עד לעיר מאהליב שעל נהר דנעסטער²³.

נהר הדנעסטער

21 ספר השיחות תש"ג, עמ' 155.

22 שלשלת היחס, (מהדורה מקדמית) עמ' יג.

23 שלשלת היחס, (מהדורה מקדמית) עמ' יג.

בקשר למסע זה מסופר:

§ יאיר את העולם מראשו עד סופו

כשנסע הרה"ק ר' מנחם מענדל מהורודוק לארץ הקודש ת"ו רצה לקחת את רבינו הזקן אתו, אך בבואם לבעל "התולדות" שאל את הרמ"מ: לאן אתה מתכוון לנסוע? וענה: לארץ הקודש, ושאל שוב: איפה הנער אשר יאיר את העולם מראשו ועד סופו? הסתכל רמ"מ אל אדמו"ר הזקן וגם התולדות הרים את גבות עיניו להסתכל בו, וכך הבין הרמ"מ שאדמו"ר הזקן צריך להשאר שם²⁴.

תקמ"א

§ מהורודוק לליאזנא

בשנת תקמ"א עבר אדמו"ר הזקן לגור בהורודוק למשך כשנתיים ולערך בקיץ תקמ"ג עבר לגור בליאזנא²⁵.

תקמ"ג

§ ויכוח מינסק תקמ"ג

בחודש תמוז נסע אדמו"ר הזקן כמידי שנה לאסיפת 'החבריא' תלמידי המגיד ממעזריטש שנערכה בוואהלין, ובחזרתו משם עצר במינסק והתעכב שם במשך שלושה שבועות.

במשך שהותו זו התקיים הויכוח הגדול במינסק, שבו התמודד אדמו"ר הזקן עם גדולי המתנגדים והשיב על טענותיהם. ויכוח זה היה מן המרכזיים בתולדות התפשטות החסידות, ובעקבותיו התקרבו רבים לתורת החסידות ופחתה ההתנגדות מצד חלק מגדולי התורה מעדת המתנגדים שנוכחו לדעת שמנהיג תנועת החסידות הוא גאון עצום ולמדן, וכי כל דרכיו מיוסדים על

24 שמועות וסיפורים, חלק ב', (הוצאה חדשה) עמ' 39.

25 תולדות חב"ד ברוסיה הצארית, עמ' לב. ויש להעיר מהמובא לעיל (תחת שנת תקכ"ז) מ'שלשלת היחס' שכבר בשנת תקל"א עבר לליאזנא, ואולי היו בזה כמה שלבים.

אמונת ה' מבלי כל סטייה מדרכי היהדות המסורתית²⁶.

תקמ"ז

§ הביקור בשווינציאן

בשנת תקמ"ז ביקר אדמו"ר הזקן בעיר שווינציאן, ושם פעל לקרב יהודים רבים לחסידות²⁷.

תקנ"ט

§ המאסר בפטרבורג

בשנת תקנ"ט נאסר אדמו"ר הזקן ונלקח לפטרבורג ביום כ"ד בתשרי. לאחר חמישים ושלושה ימי מאסר וחקירות, שוחרר בי"ט-כ' כסלו, ושב לליאזנא.

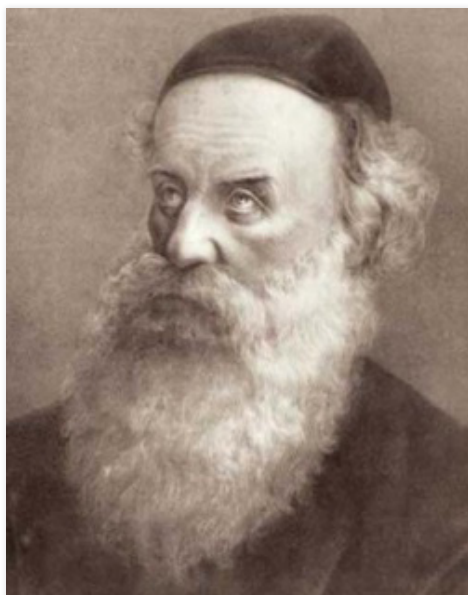
בקשר למאסרו מסופר:

מפי ר' גרשון דובער, ששמע מהרה"צ ר' הלל ז"ל מפאריטש:

כשאסרו את אדמו"ר הזקן, הוליכו אותו דרך העיר נעוועל; הנכרי שהוביל אותו היה צמא ונכנס לבית יהודי כדי לשתות, ואמר ליהודי: הנה מוליכים את הרב שלכם לפטרבורג!

יצא האיש החוצה לאדמו"ר, ויאמר לו אדמו"ר: ברכני, כי כהן אתה!

נודע הדבר לכל אנשי העיר,

ציור אדה"ז פטרבורג תקנ"ט

26 כמסופר בארוכה ברשימת יכוח הגדול במינסק לכ"ק אדמו"ר הרי"צ.

27 שלשלת היחס, (מהדורה מקדמית) עמ' יג.

ונקבצו כולם לשם.

כשיצא אדמו"ר מבית האסורים ונסע לביתו, עבר שוב דרך העיר נעוועל, ומן הסתם היתה שם הילולא וחדוה רבה מכל אנשי העיר.

ויאמר להם אדמו"ר ז"ל: מה אתם רוצים, שאומר לכם חסידות או שאספר מעשה?

הבינו אנ"ש שאם הרבי עצמו שואל אותם אם לספר להם, מן הסתם יספר מעשה טוב. ויענו לאדמו"ר כי חפצים הם לשמוע מעשה.

אמר להם אדמו"ר: אספר לכם מעשה, כיצד נתהוותה החסידות בעולם;

לבעש"ט נבג"מ נודע שבאחד ההיכלות כלוא שם קדוש, ומפתח ההיכל נתון בידי של הס"מ (ור' גרשון דובער שמע מחסידים איך בא מפתח ההיכל לידי הס"מ, כי בשעה שעמד בית-המקדש השני להיחרב לא הסכים לכך הס"מ, מאחר וגלות בבל [בחורבן הבית הראשון] היתה רק במשך שבעים שנה. עד שאמרו לו שהשם שבו תלויה הגאולה יהיה תחת ידו, והסכים).

אמר הבעש"ט ז"ל, שהוא יוריד את הס"מ ויקח ממנו את השם. אמרו לו מלמעלה שסכנה גדולה בדבר, ויען הבעש"ט ז"ל: לא אירא! כי כן ציוה עלי אבי ז"ל שלא אירא משום בריה שבעולם, אלא רק מה' יתברך לבדו!

הוריד הבעש"ט את הס"מ למטה.

איך לא נתייראת להורידני? שאל אותו הס"מ - הלא מיום שנברא העולם לא הייתי בעולם אלא רק פעמיים או שלוש פעמים!

(ר' גרשון דובער לא זכר האם פעמיים או שלוש פעמים. ואנ"ש אומרים שלוש הפעמים הם: בחטא עץ-הדעת, בחטא העגל ובחורבן הבית הראשון).

לקח הבעש"ט מידי הס"מ את חיצוניותו של אותו שם, וממנה היא כל תורת החסידות. ופנימיות השם נשארה תחת ידו של הס"מ, עד כי יבוא שילה במהרה בימינו, והוא יוציאנה מידי הס"מ אי"ה. אמן כן יהי רצון!²⁸

תקס"א

§ המאסר השני

בשנת תקס"א נסע אדמו"ר הזקן לפטרבורג בכ"ד בתשרי למאסרו השני.

במאסר השני של רבינו הזקן - בשנת תקס"א - לא ישב בתפיסא ומאסר כבד כבראשונה. אבל המלשינות היתה כבדה יותר, כי עיקר ההלשנה היה על תורת החסידות, וההתנגדות היתה גדולה במאוד. היה תפוס "בטיינע סאוועט". יום שיצא לחרות: נר ג' דחנוכה²⁹.

אף לאחר שחרורו נשאר בפטרבורג תקופה ממושכת, כדי לוודא שלא תתחדש ההלשנה עליו, ולאחר מכן, בי"א מנחם אב יצא משם ונסע ישר לליאדי שבפלך מאהליב, ובי"ד בחודש התישב שם³⁰.

בזכרונותיו של הוד כ"ק רבינו בעל צ"צ כתוב אשר על ש"ק נחמו תקס"א באו כ"ק אדמו"ר ומשפחתו לעיר ליאדי, ביום השני³¹ בקר נסעו מליאזנא וביום החמישי³² כשעה אחר מנחה גדולה נסעו מליובאוויטש ולתפילת ערבית באו לליאדי³³.

§ הביקור בליובאוויטש

כשהעתיק הוד כ"ק אדמו"ר את מושבו מליאזנא לליאדי - בשנת תקס"א - נסע דרך ליובאוויטש ויתעכב שמה שלושה ימים.

במשך השנים ניתוספו שם עוד שני בתי כנסיות האחד גדול ברחוב האחלוקע, והשני קטן ממנו ברחוב זאריעטשע, ובכלל ארבעת בתי הכנסיות בנוסח שקבע הוד כ"ק רבנו, כי כל יושבי העיר היו חסידי חב"ד.

29 'היום יום' כז כסלו.

30 שלשלת היחס, (מהדורה מקדמית) עמ' יג.

31 י' מנחם אב.

32 י"ג מנחם אב.

33 רשימת כ"ק אדמו"ר הרי"צ, אופן השתלשלות בהתייחסות חסידות חב"ד דור ראשון, דור שני, עמ'

טו-טז.

בליובאוויטש אמר אז הוד כ"ק רבינו את הדרוש הודו לד' קראו בשמו, שלשה מאמרים בשלשה ימים, בשלשת בתי הכנסיות, בנימין שטיבל, בית המדרש פועלי צדק, בית המדרש דחאחלוקע.

כל השלשה ימים שנתעכב הוד כ"ק רבינו ומשפחתו בליובאוויטש היתה שמחה בעיר, הכריזו שלא לומר תחנון, להדליק המנורות בבתי הכנסיות, כל מי שאפשר לו ישובות ממלאכתו, ילבשו בגדי שבת, להכניס האורחים שבאו לכבוד רבינו ולכלכלם חנים.

ביום החמישי אחר אשר אמר כ"ק רבינו המאמר השלישי בבית הכנסת דחאחלוקע, ואחרי מנחה גדולה עזבו כ"ק אדמו"ר ומשפחתו את העיר.

מפני כבוד הציבור שהלכו ללוות את כ"ק רבינו ירד רבינו מהעגלה ובין רגע עשו מקום גבוה ועליו ספסל לשבת כ"ק רבינו ואמר מאמר: ואת יהודה שלח אל יוסף להורות לפניו גושנה³⁴.

§ הביקורים אצל גדולי המתנגדים

זמן קצר לאחר שהתיישב בליאדי, יצא אדמו"ר הזקן לבקר אצל כמה מגדולי המתנגדים, כדי לקיים את התקיעת כף שנתן לר' נטע נוטקין ולהשקיט את המחלוקת. תחילה נסע אל ר' משה חפץ, ולאחר מכן אל ר' יהושע צייטלין ואל ר' יואל מאמציסלאוו.

§ בקשר לביקורים אלו מסופר:

תחילה נסע אצל ר' משה חפץ, שהיה מגדולי הגאונים ונוהג לקרוא לכל אחד בשמו בלבד; הוא שאלו קושיה ישנה מצעירותו, ואדמו"ר הזקן השיב שמדרשים סותרים אלו תלויים במחלוקת בש"ס בענין פר העלם דבר של ציבור. ר' משה התפעל, חלק לו כבוד והגיש לו כסא וביקש מאשתו להגיש כיבוד.

משם נסע לר' יהושע צייטלין, שניסה להכשילו ביי"ן נסך ע"י משרתו הגוי (המדבר אידיש), אך הובא בטעות מי דבש ("מעד"); אדמו"ר הזקן בירך שהכל ושתה, והעיר שיש שאלה על כל מרתף היין כי גוי נכנס לשם. עוד שאלו על המקור לכך שתורה ומצוות שלא לשמה אינן עולות למעלה,

והראה לו בגמרא בפסחים: "גדול עד שמים חסדך" על שלא לשמה, ו"גדול מעל שמים חסדך" על לשמה.

לבסוף בא לר' יואל מאמציסלאוו, שקיבלו באמרו "שלום עליכם רבי", והסביר שכבר בוויטבסק שאלו ממנו פשט בגמרא וקיבל תשובה. אדמו"ר הזקן שאלו מדוע לא פדה אותו כדין תלמיד הפודה את רבו, ור' יואל השיב שאילו היה הדבר תלוי בכסף היה עושה הכל, אלא שלא היתה בידו דרך לסייע בשחרורו³⁵.

חלק מן הפרטים דלהלן מיוסדים על רשימות מאמרי אדמו"ר הזקן, שמהן ניתן לעמוד גם על כמה ממסעותיו ומקומות בהם ביקר בשנים אלו.

תקס"ג

ביום ג' פרשת תולדות, כ"ח במרחשון תקס"ג, ביקר אדמו"ר הזקן בליובאוויטש ואמר שם דא"ח.

בשבת פרשת החודש שהה באבינאוויטץ.

תקס"ד

בחודשי שבט-אדר שהה בשקלאב ובאבינאוויטש.

בחודש סיון שהה בלעפלי'.

בחודש תמוז שהה בפאלאצק ובאולע.

תקס"ה

בחודש אייר שהה בשקלאב.

תקס"ו

בחודש שבט שהה בשקלאב.

³⁵ ע"פ המובא בבית רבי, עמ' לט ואילך, ולהעיר ששם מובא שזה היה עוד לפני שחזר אדמו"ר הזקן לביתו.

תקס"ז

§ החתונה הגדולה בזלובין

בי"ג בסיוון תקס"ז נערכה החתונה הגדולה בעיר ז'לובין. החתן היה הרב אליעזר בנו של הרב מאיר בנו של רבי לוי יצחק מברדיטשוב, והכלה היתה בתו של אדמו"ר האמצעי, בנו של אדמו"ר הזקן. ז'לובין נבחרה משום שהיתה נקודת אמצע בין ברדיטשוב (מקום מושב משפחת החתן) לליאדי (מקום מושב משפחת הכלה), וכך יכלו החסידים להגיע ביתר קלות.

תקס"ח

בחודש מרחשון שהה בשקלאב.

תקס"ט

§ הנסיעה לויטבסק

בשנת תקס"ט היתה מחלוקת בוויטבסק בין הרבנים ומנהלי העיר, שני הצדדים לא יכלו להתאחד בעניני הוראה וסידור התקנות. פנו רבני וויטבסק אל רבנו הזקן בבקשה שהוא יסדר את הענין על פי דעתו הקדושה. רבנו הזקן קיבל זאת על עצמו ונסע לשם עם אחיו הגאון רבי משה, עם תלמידו המובהק החסיד רבי פנחס רייזעס ועם נכדו הצ"צ. באמרו עליו: הוא צעיר בחיים וזקן בידיעת תורה³⁶.

בחודש אייר נסע אדמו"ר הזקן למינסק לקראת ל"ג בעומר, ונראה ששב לליאדי קודם חג השבועות.

תק"ע

§ מסע ברדיטשוב

בין החודשים טבת-סיון תק"ע ערך אדמו"ר הזקן את "מסע ברדיטשוב" – מסע ממושך ברחבי וואהלין ואוקראינה.

מטרות המסע היו: ניחום בני משפחת מחותנו הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב, שנסתלק בתשרי תק"ע; השתתחות על ציון הבעש"ט במז'בוז; והשתדלות לטובת בני הכפרים המגורשים.

במהלך מסע זה נפגש עם הרבנים הקדושים: רבי אברהם מקאליסק, ה"שפאלער זיידע" ורבי נחמן מברסלב. כמו כן ביקר בטולטשין אצל רבי ברוך ממז'בוז, בניסיון ליישבאת המחלוקת ביניהם³⁷.

מרשימות מאמרי אדמו"ר הזקן עולה עוד, כי במהלך שנה זו ביקר בראטשאב (כנראה: ראהאטשאב), בארדיטשוב, רעציצה, מאהילוב-דעניסטער ובוחאבי'שן. מן הרשימות נראה גם, כי שהה בברדיטשוב במשך תקופה ממושכת.

בהקשר למסע זה מסופר:

§ עונשו של משליך האבן

במחלוקת רבי ברוך ממז'בוז' עם אדמו"ר הזקן, יצאה פעם פליטת פה מפיו של רבי ברוך: "מי שיפגע באדמו"ר הזקן - מובטח לו גן-עדן". יהודי אחד מחסידיו, שחשק בג"ע, חיכה אכן להזדמנות בה יוכל לזכות בהבטחת רבו.

באחת הפעמים שרבינו הזקן נסע לבדו, עמד אותו יהודי בצד הדרך והשליך לעברו אבן. האבן חדרה אל פנים העגלה ופגעה באדה"ז. הסיט הרבי את ראשו לעברו והביט בו במבט חודר. יהודי זה נבהל מהמבט והחל לרעוד.

הרבי המשיך בנסיעתו והיהודי עדיין עמד ורעד. כך עברו כמה שעות,

37 שלשלת היחס, (מהדורה מקדמית) עמ' יד. על כל פרטי המסע ראה בארוכה בספר "מסע ברדיטשוב" להר"י מונדשיין.

עד שהבין שאין זה מחמת פחד רגעי, אלא הוא נכנס לבעיה רצינית. רץ לרבו וביקש ממנו ליטול ממנו את רעידתו. "עשיתי את אשר ציווית, רבי, וכעת רועד אני, אנא רפא אותי"

"ומה עשית?" שאל רבי ברוך. "השלכתי אבן על רבי שניאור זלמן", ענה החסיד. "פעט"ח (טיפש), וכי ביקשתי ממך לעשות את זה", אמר לו רבו בקפידה.

ענה החסיד לרבו: "הלא הרבי הבטיח גן-עדן למי שיעשה מעשה זה". "את אשר הבטחתי אקיים, אמנם את שקיבלת לא אטול ממך!" השיב לו רבי ברוך.

וכך הוי, שיהודי זה נשאר רועד בכל ימיו, וכן בניו, ונכדיו, והיה זה סימן היכר לצאצאי משפחה זו. חמי, ר' חיים בנימין ברוד, הכיר משפחה זו וסימן ההיכר היה ניכר בהם³⁸.

§ מפטר-ברוך לא השתחררת

כשנסע אדמו"ר הזקן אל רבי ברוך ממז'בוז', התלווה אליו בנסיעתו החסיד הנודע ר' פינחס רייזס. תחילה עברו אצל נין הבעש"ט - רבי נחמן מברסלב, ובהזדמנות זו התבטא רבי נחמן ואמר לאדה"ז: מפטרבורג (היו שקראו בשם פעטרבורך לעיר פטרבורג) כבר השתחררת, אך מפעטר-ברוך עדיין לא השתחררת!...

משם המשיך לרבי ברוך, ותוך כדי דיון בחילוקי דעות שביניהם, התלהטו הרוחות והחלו הקולות לגבוה יותר ויותר, ובתוך כך התקרבו אחד לשני.

לא יכול היה ר' פינחס לשאת זאת, ובפרט שחשש שכשיהיו קרובים לגמרי עלול הוויכוח להתגבר ביתר שאת, עשה מעשה ונעמד בין אדה"ז לרבי ברוך ובכך הסתיימה הפגישה.

כשיצאו, אמר לו אדה"ז: חבל שהתערבת. אילולא היית חביב עלי היית כבר מענישך, שכן אילולא הפרדת בינינו או אז היינו מתקרבים יותר אחד לשני, ובזה היינו באים לידי שלום³⁹.

38 גאון וחסיד, עמ' 204-206.

39 שם.

תקע"א

בשושן פורים שהה בשקלאב.

בחודש תמוז נסע לשקלאב ולוויטעפסק, ונראה שנשאר שם עד סוף חודש מנחם־אב.

באותם ימים התקיימה שם חתונה, ואדמו"ר הזקן התאכסן במלון "אשונקע".

על אודות אחד מביקוריו בוויטבסק מסופר:

§ הקריאה בתורה פעלה

בהיות אדמו"ר הזקן בוויטבסק נכנס אליו יהודי והתאונן על בנו בן החמש עשרה שנטה מדרך היהדות, אינו שומע בקול אביו והולך בשרירות לבו.

אמר לו אדמו"ר הזקן: "תשתדל שבנך יבוא בשבת קודש לבית הכנסת, ויעמוד בעת קריאת התורה נגד שולחן הקריאה. וכן עשה, ופעל על בנו שיבוא אך הפעם לבית הכנסת ושמע בקולו.

בשמעו הקריאה מאדמו"ר הזקן - שהיה בעצמו ה"בעל קריאה" - נהפך לבו לטובה, ונעשה איש אחר לגמרי בקיום המצוות ולימוד התורה על צד היותר טוב.⁴⁰

תקע"ב

בחודש מרחשון שהה בוויטעפסק.

בחודש שבט שהה בדובראוונא.

בחודש אייר שהה בשקלאב ובאולע.

מן המסופר על נסיעותיו בשנה זו:

40 שמועות וסיפורים, חלק ב', (הוצאה חדשה) עמ' 59. מהרה"ח ר' מרדכי קוזלינר.

§ קושיא בערכין

מה שכותב שידוע אצל החסידים שר"ה מפאריטש לא ראה את אדה"ז – אמת כן הוא. ואופן שמיעת מאמר אדה"ז – שמענו מכ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א לפני איזה שנים, שר"ה השתוקק במאד לראות את אדה"ז, כשנסע אדה"ז בגליל ההוא, ונסע ר"ה אחריו, אבל בכל מקום בואו א"ל שזה עתה נסע אדה"ז משם. והתחכם הר"ה לבוא לעיר, אשר שם הי' צ"ל אדה"ז להתעכב, קודם בוא אדה"ז. ובחדר שיעדוהו לאדה"ז התחבא שם הר"ה תחת הסאפע, ובדעתו הי' שאחר המאמר יצא ממחבואו, ויברר אז ג"כ אצל אדה"ז קושיא עצומה שהי' לו במס' ערכין. ובשכבו תחת הסאפע, והנה נשמע קול אדה"ז, בניגון כדרכו: אַ יונגערמאן וואָס האָט אַ קשיא אין ערכין, דאַרף זיך אליין מעריך זיין. ונתעלף הר"ה. וכשנתעורר מהתעלפותו, כבר נסע אדה"ז מהעיר⁴¹.

§ המסע האחרון תקע"ב-תקע"ג

מסעו האחרון של אדמו"ר הזקן החל בגלל מלחמת נפוליאון, כאשר נאלץ לעזוב את ליאדי ולנדוד עם בני־ביתו והרבה מהחסידים ממקום למקום מפני התקדמות הצבא הצרפתי. על פרטי מסע זה⁴² נכתב בכת"ק אדמו"ר הצמח צדק⁴³:

"ביום ו' ער"ח אלול נסע עכ"ב לקראסנא, וביום ו' שלאחריו⁴⁴ ברחו מצרפתים. והיה מטולטל עד ביאתו לפיענא ע"ש וישלח⁴⁵ תקע"ג".

שם, במוצאי שבת־קודש אור ליום ראשון כ"ד טבת, נסתלק, ומנוחתו כבוד בעיר האדיץ שבפלך פּאָלטאַווא⁴⁶.

בהקשר למסע זה מסופר:

41 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר, כרך ג', עמ' קלב. וראה בספר השיחות תרח"ץ, עמ' 276, שם מובא אותו סיפור בנוסח קצת שונה, ושם מובא שזה קרה במנחם-אב תקע"ב.

42 על כל פרטי המסע ראה בארוכה בספר "המסע האחרון" להר"י מונדשין.

43 שם, עמ' 34.

44 ו' אלול תקע"ב.

45 טז כסלו.

46 שלשלת היחס, (מהדורה מקדמית) עמ' יד.

§ תחיית המתים

בימי מלחמת נפוליון ימ"ש, ברח אדמו"ר הזקן עם כל בני משפחתו ועם רבים מחסידיו, מלאדי. יצאו משם כששים עגלות, כידוע, ובתוכם היה החסיד ר' זלמן זלבר, עשיר גדול שכל הוצאות הנסיעה עם כל הכרוך בה היו על חשבוננו. אשתו של ר' זלמן זה צרת עין היתה, ובעודם בדרכם באה בטענה אל בעלה ואמרה לו: למה מוציא אתה כסף רב כל כך?

וכנראה שהכסף היה טמון אצלה ובעלה רצה להוציאו ממנה בחזקה, ותוך כדי כך נפלה אשתו ותמות. רץ מיד ר' זלמן אל הרבי וסיפר לו מה שאירע לאשתו. אמר האדמו"ר הזקן: אה, אה, אה, קאפריזנע אידענע, זאג איר זי זאל אויפשטיין (אישה קפדנית, אמור לה שתקום). הלך בעלה ואמר לה: קומי! קומי! הרבי ציווה שתקומי. קמה האישה ועמדה. היה זה תחיית המתים ממשי⁴⁷.

§ הטעות בגסיעת אדה"ז...

כידוע, כאשר החלה מלחמת נפוליון ורוסיה, היה אדה"ז נגד נפוליון, וכאשר התקרב נפוליאון לליאדי, נסע לעומק השטח הרוסי. בצומת דרכים אחת טעו ופנו למקום שלא חפץ בזה אדה"ז, ובזה החלו טלטולי הדרך עד לפטירתו בכפר פיאנא בכ"ד טבת. שמעתי מחסידים, ששנים רבות לאחר מכן ראו כיצד הכל מלמעלה; אף שלכאורה היתה זו טעות שעלתה לרבי בייסורים רבים, היתה בזה כוונה מיוחדת מלמעלה, שכן במלחמת העולם השנייה הבחינו שכל אותו ציר דרך שהלכו בו אדה"ז ואנשיו, היה מקום הכשלונות של הגרמנים ימ"ש במלחמת העולם השנייה, ובמקומות שחנה, הפסידו בעיקר.

(כאשר ר' זלמן לייב היה מספר על כך, הוא היה מציין את שמות המקומות ואת שמות הקרבות, אלא שזה לא נשאר שמור עמנו)⁴⁸.

47 שמועות וסיפורים, חלק א', (הוצאה חדשה) עמ' 31.

48 גאון וחסיד, עמ' 210-211.

פרק רביעי

אדמו"ר האמצעי

עיקר המידע בפרק זה מבוסס על המבוא לאגרות קודש של אדמו"ר האמצעי (ע' 20), שבו נפרטו מסעותיו לאורך שנות נשיאותו על פי רשימת מאמריו. חלק מנסיעות אלו היו לצורך השתתפות בחתונות ושמחות משפחתיות, וחלקן כדי לבקר את אנ"ש, לחזור לפנייהם מאמרי דא"ח ולקבלם ליחידות. כמו כן, נוספו אי אלו סיפורים שאירעו במהלך מסעות אלו.

§ בשליחות אביו

בימי חייו של אדמו"ר הזקן נשלח אדמו"ר האמצעי בשליחויות שונות למקומות שונים. בקשר לאחת מנסיעותיו אלו מסופר:

§ מגילת אסתר – סיפור נפלא

כ"ק אדמו"ר האמצעי נסע בשליחות אביו כ"ק אדה"ז לעיר ארשא, ושהה שם לימי הפורים.

אחרי קריאת המגילה העמידו קערה עבור הבעל-קורא, שיתנו "מגילה געלט" (=דמי קריאת המגילה). כ"ק אדמו"ר האמצעי הגיש לבעל-קורא חמשה רובל-כסף (שמכל השומעים לא הגיע לו אפילו רובל-כסף אחד).

ויאמר הבעל-קורא לכ"ק אדמו"ר האמצעי, שאין מגיע לו סכום גדול כל-כך.

ויאמר אליו כ"ק אדמו"ר האמצעי: כן, כן, מגיע לך. שמעתי סיפור נפלא ויפה, שלא שמעתי מעולם.

וביאר הרשג"א, שכל ימיו של כ"ק אדמו"ר האמצעי שמע המגילה מאביו כ"ק אדה"ז, ושמע בהקריאה ענינים של מעלה, אבל מהבעל-קורא שמע את הסיפור כפשוטו⁴⁹.

תקע"ג

קבלת הנשיאות בקרמנצ'וג

בעת הסתלקות אביו כ"ק אדמו"ר הזקן ביום כ"ד טבת שנת תקע"ג, שהה אדמו"ר האמצעי בעיר קרמנצ'וג⁵⁰, לשם הגיע על מנת להכין את המקום לבואו של אדמו"ר הזקן. לאחר ההסתלקות נסעו בני המשפחה אליו לקרמנצ'וג, שם קיבל על עצמו את הנשיאות.

אחרי חג השבועות נסע אדמו"ר האמצעי עם כל המשפחה, מאוקראינה לרוסיה הלבנה, ובמשך הדרך הארוכה הזאת נעצרו בעיירות רבות הן באוקראינה ובליטא והן ברוסיה הלבנה.

המעבר לליובאוויטש

ביום שני ח"י אלול תקע"ג, הגיע אדמו"ר האמצעי ומשפחתו לליובאוויטש וקבע שם את מושבו⁵¹.

כ"ק אדמו"ר האמצעי לא הסתפק בקבלת החסידים בליובאוויטש, אלא התאמץ להגיע בעצמו לעיירות המרוחקות כדי להקל על חסידיו. במהלך מסעותיו אלו, חזר דא"ח וקיבל את החסידים ליחידות כדי לעודדם ולהדריכם בעבודת השם.

על פי רשימות המאמרים שאמר במקומות שונים, ניתן לעקוב אחר מסעותיו במשך השנים, וכדלהלן:

49 רשימות דברים, (הוצאה חדשה) עמ' 108.

50 אגרות קודש שלו, עמ' כא.

51 שלשלת היחס, (מהדורה מקדמית) עמ' יט.

ציור לליובאוויטש בשנת תקע"ב-ג

תקע"ד

באלול ביקר ביאנאוויטש.

תקע"ה

באדר שני ביקר בבוחאב וברוהטשוב.

בהקשר למסע זה מסופר:

§ פורים הגדול ברוגטשוב

פורים הגדול היה ברוגטשוב. וכה היה הסבא מספר:

בעיירה קארמע התגורר חסידו של אדמו"ר הזקן, ר' יוסלה החזן. אדמו"ר הזקן זי"ע בירכו שיהיה נגיד, גביר. באותו "פורים הגדול" ר' יוסלה בא לרוגטשוב - קארמע נמצאת בסמוך לרוגטשוב.

אדמו"ר האמצעי כיבד את ר' יוסלה בקריאת המגילה. כשהגיע לפסוק "למי יחפוץ המלך לעשות יקר יותר ממני", ירק ואמר: "פע, קליפה!".

הקהל שידע על שנאתו של אדמו"ר האמצעי לענייני התפעלות, חשב שלמחרת הרבי לא יכבדו שוב בקריאת המגילה. אך למעשה למחרת בבוקר כיבד אותו שוב אדמו"ר האמצעי בקריאת המגילה.

לפני הקריאה אמר לו: "האינך יודע את הסדר שלפני הקריאה יש לתת "דמי מגילה"? ("מגילה געלט"), ותיכף הוציא מטבע זהב והניח בקערה.

נכחו אז למעלה מאלף חסידים גבירים, ובראותם זאת הניח גם כל אחד מהם מטבע זהב. כך התקיימה ברכתו של אדמו"ר הזקן, והוא נעשה לגביר⁵².

52 לשמע אוזן, (בלה"ק) עמ' 90. יש להעיר כי שנת התרחשות סיפור זה אינה ברורה, וייתכן שאירע בפורים תקפ"ו, שבה ביקר אדמו"ר האמצעי גם כן ברוהטשוב.

תקע"ו

באלול ביקר במינסק.

תקע"ז

§ ביקור במושבות בפלך חרסון

בשנת תקע"ז ביקר אדמו"ר האמצעי במושבות היהודיות אשר נוסדו בפלך חערסאן בעקבות השתדלותו אצל הממשלה (בשנת תקע"ה) להקצות ליהודים חלקות אדמה להתיישבות חקלאית. בביקור זה שהה במושבות תקופה ממושכת, מחג הפסח ועד חודש אלול⁵³.

באלול ביקר ברוהטשוב ובבוחאב ישן.

תקע"ח

באדר ביקר בוויטבסק.

בחג השבועות ביקר בלעפלי.

בתמוז ביקר בקרעמענטשוג.

באלול ביקר בדאבראנקע.

תקע"ט

בכסלו ביקר בבוחאב ישן.

בשבט ביקר בבאברויסק.

באייר ביקר בשקלאב ובוויטבסק.

במנחם אב ביקר בוויטבסק.

⁵³ שלשלת היחס, (מהדורה מקדמית) עמ' יט.

תק"פ

במרחשוון ביקר בנעויל ובוועליז.

בסיון ביקר בוועליז.

תקפ"א

באייר ביקר בבוחאב ישן.

במנחם אב ביקר בוויטבסק.

תקפ"ב

בטבת ביקר בבאברויסק.

באדר ביקר בשקלאב.

במנחם אב ביקר בנעויל.

§ נסיעה עם נכדו הרב"ש

סיפר כ"ק אדמו"ר מהר"ש לבנו כ"ק אדמו"ר הרש"ב:

בקיץ תקפ"ב נסע כ"ק אדמו"ר - אדמו"ר האמצעי - ליער דאברעמיסליע, להנפש על איזה שבועות, והתאכסן בביתו של ר' חיים זאב הזפתן - שהי' ביתו בעומק היער בין אילני ארז סאָסנע - וגם אחי דודך הרב"ש שהי' לו שיעול חזק נסע ג"כ.

באחד הימים אמר כ"ק אדמו"ר לאחי הרב"ש תסע עמי ואראך אותו הישוב אשר שם גר זקנינו ר' ברוך ואותו הכרם - גאָרטן - אשר שם שחקו - האבן זיך געשפילט - כ"ק אדמו"ר בהיותו בן שבע שנים ודודי הרי"ל בהיותו בן שלש שנים, ואראך את מחצב האבן, בהר הקטן שבכרם אשר משם נמשך מעין המפכה מים זכים, ובהמשכו בנחל כארבעים אמות מחוץ לכרם נעשה תעלה רחבה, ובכל הסביב' נק' בשם מעין הלבן, ביעלא רוטשיי⁵⁴.

54 ספר המאמרים תש"ט, עמ' 87.

תקפ"ג

בסיון ביקר בבוחאב ישן ובהאמיל.

בהקשר למסע זה מסופר:

§ חג השבועות הגדול

הסבא היה מספר אודות "חג השבועות הגדול" כשאדמו"ר האמצעי היה בהומיל, ממה שסיפר לו שלמה "דער איטשער": "רוצה אתה לדעת כמה אנשים היו? אני לא הייתי גביר גדול ולא הכרתי אנשים רבים, ואצלי היו בשולחן מאה איש. נו, הרי היו גבירים גדולים ומכירים אנשים רבים, תוכל לתאר לעצמך כמה אלפי אנשים היו".

- "לא נשאר מה לאכול, והנה נתמלא הנהר של הומיל בדגים ממין "סאָז", עד כדי כך שהציבור הגיעו עם דליים לנהר ולקחו עמהם דגים"⁵⁵.

תקפ"ד

בטבת ביקר בבאברויסק.

באדר ביקר בוויטבסק.

באייר ביקר בוויטבסק.

בסיון ביקר בסוראז' ובהאמיל.

תקפ"ה

באדר ביקר בשקלאב.

באייר ביקר בבאריסוב.

§ הנסיעה לקארלסבאד

בראותו של כ"ק אדמו"ר האמצעי נחלשה כבר בקיץ תקפ"ג, והוסיפה

55 לשמע אוזן, (בלה"ק), עמ' 89.

חולשתו להתגבר בשנים תקפ"ד-תקפ"ה, עד שלאחר חג השבועות יצא בדרכו מליובאוויטש לקניגסבורג. שם ביקר אצל רופאים, אשר יעצוהו לנסוע לקארלסבאד להתרפאות במי הרפואה אשר שם.

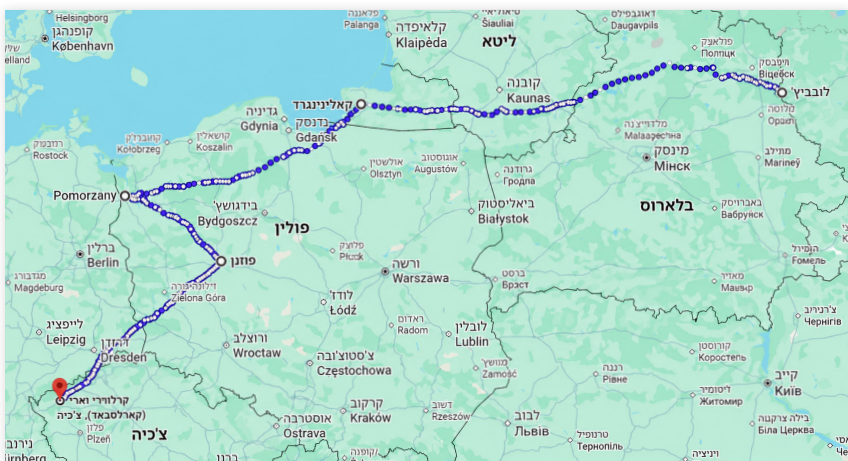
בשלהי סיון המשיך בדרכו מקניגסבורג לקארלסבאד, וביום ועש"ק פרשת קרח, ראש חודש תמוז, הגיע לפריי מארק. לאחר השבת המשיך בדרכו מפריי מארק ונעצר בפוזנא, שם ביקר אצל הגאון רבי עקיבא איגר.

על פגישה זו כתב אדמו"ר האמצעי במכתב למשפחתו⁵⁶:

§ הפגישה עם רבי עקיבא איגר

"מחדושים דפה תקצר היריעה. אך בפוזנא הייתי אצל הגאון הישיש ר' עקיבא איגר, וכינוי שמו איגר. והוא איש תם וישר [וירא אלקים], ולא ידע בעניני דהאי עלמא כלום, מלובש בזופעצע [= לבוש עליון] פשוט ושטריימל של עלקע קרוע ... וקבל אותנו בכבוד גדול וביטול גדול, כי עניו ושפל ופשטן הוא עם כל אדם."

בהמשך המכתב מתאר אדמו"ר האמצעי כיצד פתח את דבריו בהלצה המתובלת בדברי תורה, שמהם הוכיח כי רבי עקיבא צדיק הוא, ו"על כן ביקשתי שיברכני". עוד מעיד הוא כי דברים אלו "הי' לו לנחת גדול ושחק".

מפת המסלול מליובאוויטש לקארלסבאד

56 אגרות קודש שלו (אגרת נ"ז), עמ' רטו ואילך.

רבי עקיבא איגר

כן מסופר כי רבי עקיבא התעניין אצל אדמו"ר האמצעי אודות אביו, כ"ק אדמו"ר הזקן, באמרו כי שמע אודותיו. עוד התעניין בנעשה במדינתו של הרבי, וזה סיפר לו מעט אודות השנאת חינוך השוררת בין המתנגדים לחסידים, וציין כי נראה שהגאון דורש טוב לכל עמו בצורה שווה. בתגובה הרים רבי עקיבא את ידיו ואמר "חס ושלום!", כשהוא מביע את ריחוקו מן המחלוקת, ומציין כי למרות שהופץ עליו כי התנגד לחסידות, הרי שהיה זה שקר וסילוף.

לקראת סיום הפגישה העניק אדמו"ר האמצעי לגאון הישיש שני חלקים משולחן ערוך אדמו"ר הזקן, ספר תניא וספרים מתורתו (=של כ"ק אדמו"ר האמצעי). את תיאור הפגישה מסיים הוא במכתבו באיחול: "ונפטרתי ממנו בשלום ובכבוד גדול. כה יהי מכל רבני וואהלין ורבני ליטא כו' וד"ל".

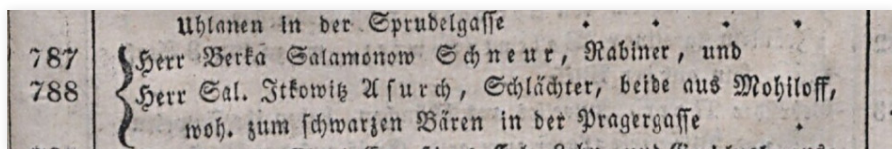
אדמו"ר האמצעי העניק לרבי עקיבא איגר מספרי חב"ד, ובצאתו קנה גם את ספר חידושי של רבי עקיבא איגר.

לאחר מכן המשיך כ"ק אדמו"ר האמצעי בדרכו מפוזנא, וביום ועש"ק פרשת חקת, ח' בתמוז, הגיע לקרינשטאט שאצל גלוגא. לאחר השבת המשיך משם לקארלסבאד, ובדרך נעצר בפאלקאוויץ. ביום ה', י"ד בתמוז, הגיע לקארלסבאד, וביום א', י"ז בתמוז, החל להתראפות במי הרפואה.

אודות מסע זה מצוי גם רישום רשמי של אדמו"ר האמצעי ברשימת המבקרים בעיירת המרפא קארלסבאד. רשימות אלו נערכו על ידי הנהלת המקום, ותיעדו את הבאים בשערי העיר – שמותיהם, עיסוקם, מקום מגוריהם ופרטי שהותם – הן לצרכים מנהליים והן לצורך פיקוח על האורחים הרבים שהגיעו למקום.

רישום זה מתפרסם כאן לראשונה, ובו מופיע שמו של אדמו"ר האמצעי, ככל הנראה יחד עם השוחט שנסע עמו.

מן הרישום עולה כי תאריך ההגעה נרשם ביום 4 ביולי 1825 (י"ח בתמוז). עם זאת, מן האמור במכתביו של אדמו"ר האמצעי עצמו עולה כי הגיע למקום כבר בי"ד בתמוז, וכבר החל את הטיפול במי הרפואה יום

רישום אדמו"ר האמצעי בקארלסבאד

פרטי הרישום (דף 30, מס' 787):

Herr Berka Salamonow Schneur	מר בערקא זלמונוב שניאור
Rabbiner	רב
Mohileff	מוהילוב
July 4, 1825	4 ביולי 1825 י"ח בתמוז
zum schwarzen Bären in der Pragergasse	אכסניית "הדוב השחור" ברחוב פראג
Herr Sal. Itkowitz Asurch	מר סל. איטקוביץ אסורץ
Schlächter	שוחט
beide aus Mohiloff, woh. zum schwarzen Bären in der Pragergasse	שניהם ממוהילוב והתאכסנו באותה הכתובת

קודם לכן ב"ז בתמוז - דבר המלמד כי הרישום נעשה כמה ימים לאחר ההגעה בפועל.

§ הפגישה עם אב"ד ניקלשבורג

בחצי הראשון של מנחם אב נפגש שם כמה פעמים עם הגאון ר' מרדכי בנעט, אב"ד ניקלשבורג, ואת תוכן השיחות ביניהם תיאר רבינו באגרת ששלח לחתנו אדמו"ר הצמח צדק.

לאחר שהותו במשך כחודש וחצי בקארלסבאד ובטפליץ הסמוכה, יצא בדרכו חזרה לביתו, והגיע לליובאוויטש באמצע אלול.

מלבד נסיעתו לקארלסבאד שבבוהמיה, נסע אדמו"ר האמצעי במשך שנים אחדות גם לאחת מאחוזותיו של ר' ישעי' ברלין בטאראפיעצער אויעזד, שנקראה אף היא בשם "קארלסבאד". לאחר זמן, כשנתגלו מעיינות מרפא בפלך פסקוב בדוגמת מעיינות קארלסבאד, נסע אדמו"ר האמצעי

גם לשם לצורך רפואתו.

דברים אלו סיפר כ"ק אדמו"ר הריי"צ לרבי, והרבי רשם אותם ביומנו:

זהו קארלסבאד שבחוץ לארץ⁵⁷ כי, גם אחת מאחוזות ר' ישעי' ברלין, בטאראפיעצער אויעזד, נקראת כך, ואדמו"ר האמצעי נסע לשם - של ר' ישעי' ברלין - משך שנים אחדות⁵⁸.

אדמו"ר האמצעי הי' ג"כ בקארלסבד, אחר זמן מצאו מעיינות בפלך פסקאו ע"ד מעייני קארלסבאד, ונסע לשם⁵⁹.

תקפ"ו

בתשרי ביקר בדאבראמיסל ובליאזנא.

§ המאסר בויטבסק

אדמו"ר האמצעי יצא לחירות - תקפ"ז - ממאסרו בעיר וויטעפסק. בחול-המועד סוכות נודע אשר הלשינו את אדמו"ר האמצעי. ביום א' פ' נח כח תשרי נסע בלויית פקידים מליובאוויטש, בצהרים בא לדאבראמיסל, אמר שם דא"ח "מים רבים גו'", יום ב' נסע משם עד ליאזנא, אמר שם דא"ח "רשפיה רשפי גו'", יום ג' נסע משם לוויטעפסק, וישב שם תפוס עד יום א' וישלח י כסלו⁶⁰.

בטבת ביקר בהאמיל.

באדר ביקר בשקלאב ובויטבסק.

באדר שני ביקר ברוהטשוב.

57 חוץ למדינת רוסיה.

58 רשימת היומן, עמ' רנ. נראה שהכוונה היא שלימים האחזה הינ תה שייכת לר' ישעי' ברלין, שכן בזמן אדמו"ר האמצעי ר' ישעי' ברלין עדיין לא נולד.

59 שם, עמ' שלב.

60 עיין בארוכה בספר 'מאסר וגאולת אדמו"ר האמצעי' (מאת הרשד"ב ליון), שם נדונו בהרחבה המקורות בנוגע לספק אודות שנת המאסר, והבירור הסופי בעקבות מציאת תיק המאסר המקורי. המסקנה העולה היא כי תהליך הגאולה התרחש בשלושה שלבים בין השנים תקפ"ו-תקפ"ח. עיי"ש.

תקפ"ז

באדר ביקר בשקלאב.

בתמוז ביקר בשקלאב.

במנחם אב ביקר בהאמיל.

§ המסע להאדיטש וההסתלקות בניעז'ין

והנה בקיץ תקפ"ז נשמע שבודאי יקחוהו לפעטערבורג, ונסע להאדיץ מקום מנוחת אביו רבינו הגדול נ"ע, ...והי' אומר תמיד שהוא מתירא משנת תקפ"ח שמרומז עליו גזירות ר"ל, והתחיל לרמוז לאנ"ש על דבר הסתלקות... כשנתפרסמה פקודת המלך על אדות לקיחת צעירי היהודים לעבודת הצבא עושה מסעו לבקר את היכל ציון הוד כ"ק אביו בהאדיץ.

בא להאדיץ על ימים נוראים בשנת תקפ"ח, והי' כמה פעמים על קבר אביו רבינו הגדול נ"ע, ודרש ד"ח הרבה בבית המדרש שלפני הקבר ... אחר כך נסע משם לשוב לביתו, ונסע דרך עיר ניעז'ין (פלך טשערניגאוו), ושם נחלה מאד והוכרח להתעכב שם ... ונמשך הדבר כן עד חדש כסלו, וביום הרביעי ט' בכסלו תקפ"ח בהיותו בעיר ניעז'ין - פלך טשערניגוב - כשחזור באהל הוד

נ ס ת ל ק
מ נ ו ח ת ו

מ ב י ק ו ר ו
כ"ק אביו
- ושם
כבוד⁶¹.

אוהל אדמו"ר האמצעי בניעז'ין

61 בית רבי, חלק שני, פרק ו'. ושלשלת היחס, (מהדורה מקדמית) עמ' כ.

פרק חמישי

אדמו"ר הצמח צדק

עיקר המידע בפרק זה מבוסס על המבוא לאגרות קודש אדמו"ר הצמח צדק, תולדות חב"ד ברוסיה הצארית פרק ס"ד, ושלשלת היחס, ונוספו לו סיפורים ואירועים הקשורים למסעותיו.

§ בצל זקנו אדמו"ר הזקן

כ"ק אדמו"ר הצמח צדק נולד ביום כ"ט אלול שנת תקמ"ט בעיר ליאזנא, וגדל והתחנך בבית סבו, כ"ק אדמו"ר הזקן. בי"ד מנחם-אב תקס"א, בהיותו כבן אחת-עשרה שנה, עבר עם אדמו"ר הזקן לליאדי.

תקס"ט

§ בחיי אדמו"ר הזקן

בשנת תקס"ט היתה מחלוקת בוויטבסק בין הרבנים ומנהלי העיר, שני הצדדים לא יכלו להתאחד בעניני הוראה וסידור התקנות. פנו רבני וויטבסק אל רבנו הזקן בבקשה שהוא יסדר את הענין על פי דעתו הקדושה. רבנו הזקן קיבל זאת על עצמו ונסע לשם עם אחיו הגאון רבי משה, עם תלמידו המובהק החסיד רבי פנחס רייזעס ועם נכדו הצ"צ. באמרו עליו: הוא צעיר בחיים וזקן בידיעת תורה⁶².

בעת הסתלקות אדמו"ר הזקן ביום כ"ד בטבת תקע"ג, היה הצמח צדק עמו בכפר פיענא שברוסיה הפנימית. לאחר ההסתלקות והקבורה בהאדיטש, ולאחר שישבו זמן-מה בקרעמענטשוג, חזר במשך הקיץ לרוסיה הלבנה יחד עם כ"ק דודו וחותנו, אדמו"ר האמצעי. בשלהי שנת תקע"ג – תחילת תקע"ד – התיישבו בליובאוויטש.

§ קבלת הנשיאות בליובאוויטש

לאחר הסתלקות דודו וחותנו, אדמו"ר האמצעי, בשנת תקפ"ח, קיבל על עצמו את נשיאות חסידות חב"ד. במשך קרוב לארבעים שנה ישב בליובאוויטש, ומלבד זאת היה רגיל לנסוע מדי שנה לבקר את אנ"ש בעיירות השונות – בכל שנה באזור אחר – לחזור לפנייהם מאמרי דא"ח,

62 ספר השיחות תש"א, עמ' 112.

תמונה משוערת מרבי יוסף יצחק בן הצמח צדק
(ארכיון Lubavitch archives)

לקבלם ליחידות.

§ נסיעות לחיזוק עדת החסידים

מסעותיו היו בעיקר בעיירות רוסיה הלבנה, ליטא ואוקראינה. בחלקם השתתפו גם בני משפחתו, ולעיתים היו קשורים לשמחות משפחתיות, חתונות או ביקורים על ציוני רבותינו נשיאנו.

להלן עיקרי מסעותיו הידועים במשך השנים:

בשנים הראשונות לנשיאותו הרבה אדמו"ר הצמח צדק לבקר בעיירות אנ"ש שברוסיה הלבנה:

חורף תק"צ: נסע לעיירות ראהאטשאוו, זוראווץ ודריבין.

חורף תקצ"א: נסע לעיירות באַברויסק, פאַריטש וראַהאטשאוו.

חורף תקצ"ב: נסע לעיירות אולע, פאַלאַצק, אושאץ וטשאַשניק.

חורף תקצ"ג: נסע לעיירות שקלאב וצארי.

בשנים הבאות המשיך אדמו"ר הצמח צדק במסעותיו בין קהילות החסידים, והגיע גם לערי ליטא.

קיץ תקצ"ה: נסע לעיירות באַריסאָוו, מינסק, קורעניץ, ווילנא ופאלאצק.

בקיץ תקצ"ו יצא אדמו"ר הצמח צדק למסע נרחב בעיירות רבות. במהלך המסע עבר דרך באיעב, שקלאב, זלאבין, באַברויסק, הלוסק, פאַריטש וטשערניגאָוו, ומשם המשיך לניעז'ין, שם השתטח על ציון חותנו, כ"ק אדמו"ר האמצעי.

לאחר מכן נסע לפרילוק, קרעמענטשוג, טשערנאָביל, שם נסע יחד עם

ר' הלל מפאריטש לקבל את פני הרה"ק רבי מרדכי מטשערנאָביל⁶³, ומשם המשיך לבראהין. בהמשך נסע להאדיטש בערב ראש חודש אלול, שם השתטח על ציון אדמו"ר הזקן. משם המשיך לפאָניטש ולהורנוסטייפלע, שם נערכה חתונת בנו רבי יוסף יצחק.

על חתונה זו מסופר:

§ חתונת בנו רבי יוסף יצחק.

החסידים שנסעו עם כ"ק הרבי ביקשו ממנו לומר חסידות, כנהוג, ואילו חסידי טשערנאָביל, שהיו רגילים לשמוע דברי תורה בקצרה, החלו להתווכח ואמרו: הרי נאמר בתורה "יוקח נא מעט מים" – היינו שצריך לדבר דברי תורה רק מעט ובקצרה?

השיבו להם החסידים, שזה אמר אברהם אבינו ע"ה למלאכים, מפני שנדמו לו כערביים; אבל בשביל ישראל צריכים לומר הרבה דברי תורה ובאריכות. ר' הלל אמר, שכל התורה כולה נקראת "כד מן הים" (כ"ד ספרין דאורייתא), וכמה שלא יאמרו – הוא רק מעט "כ"ד מן הים"⁶⁴. עוד מסופר, שכאשר שמעו חסידי טשערנאָביל את מאמריו העמוקים של אדמו"ר הצמח צדק, פנו לרובם וביקשו ממנו שיטעימם אף הוא מאותם סתרי תורה. ענה להם רבי מרדכי בדברי הברייתא⁶⁵: "שמעון העמסוני, ואמרי לה נחמיה העמסוני, היה דורש כל 'אתין' שבתורה; כיון שהגיע ל'את ה' אלקיך תירא' – פירש". כלומר, במדרגות עליונות כיראה עילאה מוטב שלא לדרוש.

כשהביאו את דבריו הק' לאדמו"ר הצמח צדק, ענה ואמר: אני את סוף הברייתא אני קורא – "עד שבא רבי עקיבא ודרש". החכמים הראשונים, שמעון ונחמיה העמסוני, לא נזכרו בתואר "רבי", ולכן לא דרשו; ואילו רבי עקיבא, שנזכר בתואר "רבי", היה דורש ולא חשש. כלומר: "רבי" יכול

63 'היכל הבעש"ט', גיליון כ', עמ' קלח.

64 לקוטי סיפורים, עמ' קפב.

יצוין כי סיפור דומה מובא ב'רשימות היומן' (עמ' שי"ד) על חתונת הרבנית דבורה לאה (בת אדמו"ר האמצעי) ורבי יעקב ישראל מטשערנאָביל, שהתקיימה בליאדי בשנת תקע"א, שם התנהל הויכוח בין אדמו"ר האמצעי ורבי מרדכי מטשערנאָביל בעצמו. אך ראה ב'היכל הבעש"ט' (גיליון כ', עמ' קלט, הערה 4) מכריע הרב עמרם בלוי כי ככל הנראה חסידי טשערנאָביל הכירו את הטענה מאז, והשתמשו בה שוב בחתונה זו.

65 פסחים, כ"ב ע"ב.

קונטוניסטים

לדרוש גם בדרגה העליונה של יראה עילאה.⁶⁶

קיץ תקצ"ז – נסע לבאייעב לרגל חתונה, ומשם המשיך לראהאטשאוו, דובראָוונא וסמיליאן, ולאחר מכן שב לדובראָוונא.

בשנת תקצ"ח ערך אדמו"ר הצמח צדק מסע דרך פלכי מוהילוב ומינסק עד ווילנא, ומשם שב דרך פלך וויטבסק.⁶⁷ בנסיעתו זו נפגש גם גדולי המנגדים, ומאז היו באים בשו"ת ושקו"ט. וזה גרם אשר שקטה המחלוקת של המנגדים.⁶⁸

תר"ג

§ אסיפת הרבנים בפטרבורג

בשנת תר"ג השתתף אדמו"ר הצמח צדק באספת הרבנים שנערכה בפטרבורג מטעם ממשלת רוסיה, ובה ניסו המשכילים, בשיתוף השלטונות, להכניס שינויים בעניני הדת והחינוך היהודי. לאספה הוזמנו נציגים בודדים מכל זרם ביהדות רוסיה, ובהם אדמו"ר הצמח צדק כנציג החסידים ורבי יצחק מוולוז'ין כנציג הליטאים.

כהכנה לאספה חיבר אדמו"ר הצמח צדק את ספרו "דרך אמונה" ("ספר החקירה"), ולפני נסיעתו לפטרבורג נסע לליאזנא והשתטח על ציון אמו

66 קונטרס דברי צדק לרב אברהם חיים נאה, עמ' לח-לט.

67 ספר השיחות תש"א, עמ' 106.

68 תולדות הצ"צ, דרך מצותיך, עמ' 22.

הרבנית דבורה לאה. האספה נועדה להימשך כשבועיים בלבד, אך נמשכה למעשה מחג השבועות ועד חודש אלול. במהלך ימי האספה עמד אדמו"ר הצמח צדק בתקיפות נגד כל נסיון לערוך שינויים בחוקי התורה, מחה נגד הנסיונות לאסור הדפסת ספרי קבלה וחסידות, ודרש להתיר את הדפסת ספרי הקודש.

כן הדגיש את ההכרח שבלימוד תורת החסידות. בשל עמידתו התקיפה נאסר עשרים ושנים פעמים⁶⁹ במשך ימי האספה, ובכל פעם שנאסר נפסקו הדיונים עד לשחרורו. בסיום האספה, לאחר שניצח במאבקו נגד דרישות המשכילים, ביקשו חיילים קנטוניסטים - ששהו במחנה צבאי בעיר קרונשטט הסמוכה לפטרבורג - שהצמח צדק יבוא לבקרו. השלטונות נעתרו לבקשת החיילים; הצמח צדק אכן הגיע לבקרו ואף אמר לפניו מאמר חסידות. ביקורו הראשון הותיר עליהם רושם עז, ובהמשך הוא שב וביקר אצלם פעם נוספת⁷⁰.

§ מהי השגחה פרטית

בזמן שכ"ק אדמו"ר הצמח צדק היה בפטרבורג, עשה לו אחד מחסידיו פולין איזה טובה. היה זה איש עשיר מאד אשר סחר עם השרים הגבוהים שבפטרבורג, והצמח צדק לא הכירו וכלל לא ידע שהוא הוא אשר טיפל בענינו ועשה לו טובה. ביום אחד בא אליו אותו אדם, הציג עצמו לפניו וסח לו: אני הוא אשר טיפלתי עבורך בענין ההוא בפטרבורג.

הודה לו האדמו"ר כראוי ושאלו: ובמה אברכך? ענה לו האדם: לא חסר לי ב"ה מאומה, יש לי הכל, בנים, עושר וכבוד. אולם ענין אחד מעיק לי ומבקש אנכי את הרבי שיבאר לי, והוא: מבואר בכמה וכמה מקומות ענין ההשגחה הפרטית, שכל דבר ודבר ואפילו קטן וקל ערך, וכן לכל מאורע בעולם יש כוונה מיוחדת מלמעלה, דבר זה איננו מובן לי.

ביאר לו הצמח צדק את הענין בטוב טעם ודעת, וניכר היה על האדם שהוא שייך להבנת ענינים כגון אלו, ובכל זאת אמר: רבי, עדיין אינני מבין. רמז הרבי ליהודי שיתקרב לחלון, ואז אמר לו: הבט החוצה וראה. הנה נוסע גוי בעגלה עמוסת קש, ואחריו הולך יהודי, שלקח משם קנה קטנטן

69 היום יום, כ"ג חשוון.

70 על פרשת אספת הרבנים בפטרבורג בשנת תר"ג, ראה בארוכה בקונטרס "הצמח צדק ותנועת ההשכלה" לכ"ק אדמו"ר הרי"צ.

של קש וחטט לו בשן, דבר מה בשן הפריע לו ובגלל זה לא יכול היה להתפלל. יהודי זה היהו אחד מ"ל"ו צדיקים", ועכשיו הוא יעמוד ויתפלל, ועתה, כל הכפר, הגוי ועגלתו עמוסת הקש, כל זה נברא למען יהודי זה, כדי שיוכל לעמוד ולהתפלל. כשהראה לו הצמח צדק כל זה והסביר לו את הענין אמר היהודי: עכשיו הבינותי מהי השגחה פרטית⁷¹.

ביום השלישי בעשרים וששה בחדש מנחם אב - תר"ג - עזב הוד כ"ק אדמו"ר את עיר הבירה פעטערבורג ושבת בעיר פסקאוו, מצד חולישותו ורוב האנשים המקבלים את פני קדשו הי' מוכרח להתעכב ולפוש בנסיעתו, וביום החמישי חמישי לחודש אלול בא לביתו לליובאוויטש⁷².

תרט"ז

§ מסעות אל אנ"ש בעיירות

הגיעו לידינו פרטים על אחד ממסעותיו של אדמו"ר הצמח צדק בקיץ תרט"ז. ברשימה שכתב כ"ק אדמו"ר הריי"צ נזכר:

"ובסוף חדש סיון עשה הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק צ"צ את מסעו, ובחדשי תמוז ומנ"א ביקר את העירות דובראוונע, ארשע, שקלאוו, זשלאבין, ראגאטשאו, סמארגאן, מינסק". ... נסיעת הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק צ"צ עלתה יפה באופן נפלא, כי מלבד הרושם הגדול והכי נפלא אשר פעל על אנ"ש, עוד זאת גם מקרב מפלגת המתנגדים רכש לו הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק כבוד רב וקירוב הדעת, ואין לחדד כי הנסיעה ההיא נתנה להוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק עטרת תפארת הוד אשר זיוה והדרה התנוצצה גם בפולין ובוואלין⁷³.

71 שמועות וסיפורים, חלק א', (הוצאה חדשה) עמ' 49.

72 קונטרס "הצמח צדק ותנועת ההשכלה" עמ' 32.

73 רשימה בכת"ק כ"ק אדמו"ר הריי"צ, "כעין מבוא לספר תרכ"ו".

פרק שישי

אדמו"ר מהר"ש

על חייו של כ"ק אדמו"ר המהר"ש בכלל לא ידוע הרבה⁷⁴, והפרטים שהגיעו אלינו פזורים במקורות שונים, שרבים מהם קשורים לנסיעותיו. בפרק זה נלקט את הידוע אודות נסיעות אלו, וביניהן גם כמה נסיעות שלא היו ידועות עד כה, ונתגלו במהלך עריכת ספר זה.

כ"ק אדמו"ר המהר"ש נולד בעיירה ליובאוויטש ביום ב' אייר תקצ"ד⁷⁵.

תקצ"ו

§ תינוק בעל צורה

הנסיעה הראשונה הידועה לנו מאדמו"ר המהר"ש היא משנת תקצ"ו, בחודש אלול, אז נסע עם בני משפחתו להורנוסטייפליע לרגל חתונת אחיו רבי יוסף יצחק, והוא אז כבן שנתיים בלבד.

מסופר שבמהלך השהות שם חלה. אמו הרבנית ביקשה רשות מאדמו"ר הצמח צדק לבקר אצל הרה"ק רבי מרדכי מטשערנאָביל ולבקש ממנו ברכה עבור הילד החולה. רבי מרדכי קיבלה בכבוד גדול וברך את התינוק.

עוד מסופר, שהרה"ק רבי מרדכי לא השתתף בסעודת החתונה מחמת חולשתו, אך מקומו נשאר פנוי בראש השולחן ואף העמידו עבורו צלחת מרק. בתוך הסעודה קרא לבנו, הרה"ק רבי אהרן, וציווהו ללכת אל הילד

74 ספר השיחות תש"ה, (בלה"ק) עמ' כ"ח.

75 ישנן כמה נוסחאות בנוגע לשנת ותאריך לידתו; עיין בשלשלת היחס (מהדורה מקדמית), עמ' לא, הערות 167–168, ועוד.

החולה ולהאכילו שתי כפות מן המרק, באמרו: "הייתי הולך בעצמי, אך מחמת זקנה איני יכול". רבי אהרן עשה כדבריו, והילד הבריא. כששב ושאלו אביו איזה סוג תינוק הוא, השיב: "תינוק בעל צורה"⁷⁶.

תר"ח

§ נסיעה לויטבסק

בשנת תר"ח נסע לעיר ויטבסק להשתתף באסיפת עסקני הכלל שבאו משקלאוו, ווילנא ופטרבורג, ושהה שם כשבועיים. במהלך שהותו חזר מאמרי דא"ח ברבים⁷⁷.

תרי"ג

§ אסיפת הרבנים בפטרבורג

בשנת תרי"ג נערכה בפטרבורג אספת רבנים נוספת מטעם הממשלה. אדמו"ר הצמח צדק הוזמן להשתתף בה, אך לא נסע בעצמו, ושלח במקומו את בנו אדמו"ר מהר"ש⁷⁸.

תרט"ו

בחודש כסלו באה פקודה משר הפלך דוויטעפסק, אשר בעוד ששה שבועות יתאסף בפעטערבורג ועד מועצה בהנהלת סגן שר הפנים לדון ע"ד הדפסת ספרים בתרגום לאשכנזית בשביל ילדי בני ישראל ועל הצ"צ לבוא להשתתף באסיפה זו. הצ"צ לא חפץ לנסוע ושלח בתור באי כחו את בנו המהר"ש ואת הרב ר' אהרן מבעליניטש⁷⁹.

על מה שקרה בנסיעה זו סיפרה הרבנית רבקה לנכדה כ"ק אדמו"ר הריי"צ:

76 לקוטי סיפורים, עמ' קפב. מעובד ע"פ 'היכל הבעש"ט' גיליון כ', עמ' קלט.

77 ספר המאמרים תרל"א עמ' שצא.

78 ספר השיחות תש"ה, (בלה"ק) עמ' כ"ח.

79 ספר התולדות אדמו"ר מהר"ש, עמ' 13.

בשנת תרט"ו נסע זקנך - כוונתה הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש - עם רב אחד ר' אהרעק - אהרן - בליניטשער לפעטערבורג בשליחות מכ"ק חותני אדמו"ר. אחד האדונים בפ"ב, הנה אבי אביו הי' מראשי החוקרים את כ"ק אדמו"ר הזקן בהיותו בתפיסה בפעטרפאוועלסקא קרעפאסט וצויה לצייר את פניו של כ"ק אדמו"ר הזקן, והציור הזה בא בירושה אל האדון - הנכד. כאשר בא זקנך מפעטערבורג סיפר זאת לכ"ק אביו חותני אדמו"ר אשר ראה ציור פני כ"ק אדמו"ר הזקן. כ"ק חותני אדמו"ר חפץ במאד לראות את הציור.⁸⁰

באחת מנסיעותיו⁸¹ ביקר אדמו"ר מהר"ש גם בעיר בעלז, שם נפגש עם הרה"ק רבי שלום מבעלז, על ביקור זה מסופר:⁸²

§ כי טוב סחרה

הרבי מהר"ש רצה לראות את הרה"ק ה"שר שלום" מבעלזא. הוא התחפש בבגדים של סוחר על מנת שלא יכירוהו ונכנס לבית-המדרש שהיה מלא מפה לפה בחסידים אשר חיכו לכניסתו של ה"שר שלום".

תפס הרבי מהר"ש מקום בקרן זוית והמתין שם לבואו של הרבי. באותה תקופה כבר היה ה"שר שלום" סגי-נהור. מיד כשנכנס ה"שר שלום" לבית המדרש, במקום ללכת למקומו הקבוע, פילס לו דרך בין החסידים ופנה ישירות למקום בו עמד הרבי מהר"ש.

כשהגיע למקום, פנה אליו ואמר: "יונגערמאן פון מיר באהאלט מען זיך נישט" [אברך, ממני לא מתחבאים] ונטל אותו בידיו, והוליך אותו עד השולחן והושיבו לידו בראש השולחן.

פנה אחד החסידים אל ה"שר שלום" - בחשבו שמאחר שאינו רואה טעה בזיהויו של האיש - ואמר ל"שר שלום" שהאיש [הרבי מהר"ש] הוא סוחר.

ליטף ה"שר שלום" את הרבי מהר"ש בגבו, ואמר: "יע, יע, א סוחר, א סוחר, אבער זיין מסחר אין דעם 'כי טוב סחרה' איז ג-א-א-ר אנדערש" (את המילה "גאר" הדגיש ואמר באריכות).

80 רשימת כ"ק אדמו"ר הרי"צ, טבת-שבט תרנ"ו (חוברת ד'), עמ' טז.

81 סיפור זה אירע בהכרח קודם כ"ז אלול תרט"ו, יום הסתלקות הרה"ק השר שלום מבעלז.

82 מפי הרה"ח ר' שמואל מנחם מענדל שניאורסאהן ששמע מהרה"ח ר' זעליג סלונים ע"ה ששמע, יחד עם הרבי, מפי הרבי הרי"צ.

כשה"שר שלום" חילק 'שיריים' בסעודה, הציע מהשיריים גם לרבי מהר"ש. אמר לו הרבי מהר"ש: אצלנו לא נהגו בחלוקת שיריים. השיב לו ה"שר שלום, שאם בכל זאת ייקח 'שיריים', יגלה לו את סוד ה'שיריים'. נענה הרבי מהר"ש לבקשתו, וה"שר שלום" לחש באזנו את סוד ה'שיריים' - 'אלף מילים בשלוש דקות'⁸³.

תרי"ז

נוסע לקיוב ואח"כ לפטרבורג בענייני הכלל⁸⁴.

על נסיעה זו מסופר:

§ חת"ת

בשנת תרי"ז, כשנסע כ"ק אדמו"ר מהר"ש לפטרבורג בענייני הכלל נגד גזירת המשכילים, אמר לו אביו כ"ק אדמו"ר הצמח צדק, שבהיותו באסיפת הרבנים בפטרבורג היה על ציון אימו הרבנית בליאזנה, וסיפרה לו שביקשה מהבעל-שם-טוב שיעזור רחמים עבור בנה הצמח צדק, שיוכל לעמוד נגד המנגדים על תורת החסידות.

ויאמר לה הבעל-שם-טוב: בנך בקי בחמישה חומשי תורה, בתהילים ובתניא בעל פה באותיותיהם, וכתיב ויהי חתת אלקים וגו', חת"ת ראשי תיבות חומש, תהילים תניא, והבקי באותיותיהם משבר כל ההעלמות וההסתרים. כ"ק אדמו"ר הצמח צדק הוסיף וציווה לבנו כ"ק אדמו"ר המהר"ש: בכל מקום היותך, במוסדות הממשלה או אצל שרי המלוכה, תאמר פרשה חומש, מזמור תהילים, פרק תניא.

כ"ק אדמו"ר מהר"ש אמר לבנו כ"ק אדמו"ר הרש"ב: מה אתה חושב, זה היה מרשם יקר, בג' הפרשיות חומש, ג' מזמורי תהילים, ג' פרקי תניא, נשברו כל התכניות של המשכילים, ובני-ישראל עם התורה הקדושה, יצאו ביד רמה. וראש המשכילים ברח מחוץ למדינה, מחמת בושה ופחד, שנגרם על-ידי הפסד מרובה למלוכה על-ידי הספרים שהדפיסו⁸⁵.

83 כך שמע הרבי, ואילו ר' זעליג סלונים שמע: 'אלף מילים בחמש דקות'. ואמר ר' זעליג שמסתמא נירסתו של הרבי נכונה.

84 שלשלת היחס, (מהדורה מקדמית) עמ' לב.

85 קיצורים והערות לתניא עמ' קצז.

תרי"ח

בשנת תרי"ח נוסע לקיוב ולפעטרבורג להשתדל לבטל גזירת הגירוש על היהודים החוכרים שדות בכפרים ומושבות - ומצליח⁸⁶.

נוסע גם לחו"ל⁸⁷ (איטליא ואשכנז) הטעם אמרו, מפני היראה, שהוא להיטיב בריאותו אבל באמת היתה הנסיעה לרגלי עניני הכלל. ונסע אתו רבי אברהם'קע המ"ץ דרודניא, בתור שוחט; אף שהרבי מהר"ש היה בקי באומנות השחיטה, אבל כך זה היה. וגם ר' שמואל ברין נסע אתו⁸⁸. וכן עשה נסיעות כאלו בשנות תרי"ט, תרכ"א, תרכ"ב⁸⁹.

תרי"ט

בשנת תרי"ט נוסע לפטרבורג ואח"כ לאשכנז להתראות עם עסקני הציבור⁹⁰.

על מה שקרה בנסיעה זו סיפרה הרבנית רבקה לנכדה כ"ק אדמו"ר הרי"צ:

§ ציור תואר פני כ"ק אדמו"ר הזקן

כשנסע זקנך בשנת תרי"ט לפעטרבורג אמר לו כ"ק אביו חותני אדמו"ר כי ישתדל למצוא את האדון שיש לו הציור מתואר פני כ"ק אדמו"ר אפשר ויכל לקנות אצלו הציור בעד אלף רובל יעשה זאת, או שיתן להעתיקו על ידי אומן טוב. זקנך התעכב בפעטרבורג כחדש ימים, ובמשך היותו שמה חפש אחר האדון ולא מצא אותו, ובבואו הצטער כ"ק חותני אדמו"ר במאד⁹¹.

ככל הנראה באותה נסיעה לחו"ל ביקר גם בעיר פראג ואודות כך

86 ספר השיחות תש"ה, (בלה"ק) עמ' כ"ח.

87 יש להעיר, שברשימת היומן, עמ' שלב, מובא שהפעם הראשונה שבה נסע אדמו"ר מהר"ש לחו"ל היתה בשנת תרי"ט, בהיותו בן כ"ה.

ואולי הנסיעה לבעלז לא נחשבה לנסיעה לחו"ל לענין זה, מאחר שנערכה בגליציה הסמוכה.

88 ספר השיחות תש"ה, עמ' 47.

89 ספר התולדות אדמו"ר מהר"ש, עמ' 13.

90 רשימת כ"ק אדמו"ר הרי"צ, טבת-שבט תרנ"ו (חוברת ד'), עמ' טז. ושלשלת היחס, עמ' לב.

91 שם.

מסופר:

כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש, בנסיעתו לחו"ל בשנת תרי"ט - תרכ"א(?) יחד נסיעה לפראג, ועפ"י יסודי ספורים ששמע מכבוד אביו רבינו הצ"צ ודודו הר"ר חיים אברהם חקר ודרש באיזהו מקומן בחו"ל, יגע ומצא יחוסו של אבי רבינו לרש"י ז"ל, ורש"י ז"ל יחוסו לר' יוחנן הסנדלר ולמשפחת בית דוד. וכ"ק רבינו הצ"צ התפעל אז מעבודתו החרוצה בהשגת כתב יחוסו של אבי רבינו למהר"ל מפראג, והלאה היחוס ממהר"ל לרש"י הוא בנקל יותר. והי' זה כמוס אצלו עם הוספות איזה מעשיות שרשם באופן השגתו כל אלה.⁹²

תרי"כ

בבואו מאשכנז קורא אסיפת באי כח עסקני הכלל מחסידי חב"ד, ווהאלין, ממפלגת המשכילים ומבעלי המסחר. מרציא ע"ד פרטי ההתראות בחו"ל ומציע תכנית עבודה על להבא.⁹³

תרכ"א

§ נסיעה לפטרבורג

נוסע לפטרבורג ונפגש עם עסקני הכלל ושרי המלוכה השונים לעניני הכלל.⁹⁴

על מה שקרה בנסיעה זו סיפרה הרבנית רבקה לנכדה כ"ק אדמו"ר הריי"צ:

בשנת תרכ"א נסע זקנך עם אחיו גיסי הרחש"ז עוד פעם לפעטערבורג, ובהיותו שמה סיפר להפראפעסאר בערטענזאהן כי זה איזה שנים מלפנים ראה אצל אחד ציור המענין אותו במאד האדון ההוא דר ברחוב ובחצר פלוני, וכבר עזב את מקומו, ובקשו אפשר יוכל להודיע איפה הוא נמצא. כעבור איזה חדשים לשוב זקנך ממסעו לפעטערבורג קיבל מכתב מאת

92 כרם חב"ד ד' עמ' 9.

93 ספר התולדות אדמו"ר מהר"ש, עמ' 13.

94 לקוטי דבורים (בלה"ק), חלק א', עמ' 252.

הפראפעסאר בערטענזאהן אשר ימים אלו נודע לו, אשר האדון שהי' דר ברחוב ובחצר ההוא, ולו אוסף ציורים גדול העתיק מושבו לכפר המלך - צארסקאיע סעלא⁹⁵.

תרכ"ב

§ נסיעה לפטרבורג

בקיץ תרכ"ב נסע זקנך לפעטערבורג ובמסעו זה צלחה לו למצוא את האדון בצארסקאיע סעלא ובקושי גדול פעל אצלו אשר בערבון של שטרי הממשלה - רענטא - בסך עשרת אלפים רוביל יתן לו הציור של פני קדש כ"ק אדמו"ר הזקן על משך חדש ימים. זקנך לקח עמו מפעטערבורג את ר' ישראל שו"ב חייקין, אשר הוא השגיח על אותו החבילה שבו הי' הציור.

באחד הימים בחדש מנחם אב סיפר לי זקנך את כל המסופר בזה, ויאמר לי, אשר כ"ק חותני אדמו"ר מתיר אשר אראה את הציור, אבל בתנאי כפול ומשולש אשר איש לא ידע מזה.⁹⁶

§ נסיעה לאחוזת בארוכאויטש

סיפר כ"ק אדמו"ר מהר"ש לבנו כ"ק אדמו"ר הרש"ב:

בקיץ תרכ"ב נסעתי עם אחי דודך הרב"ש אל הישוב אשר שם גר זקננו ר' ברוך במשך שנים רבות, החצר והכרם אשר בו המעין נקראו בשם בארוכאויטש, ורחוק משם כשתי פרסאות - וויאָרסט - חצר אדון האחוזת בארוכאויטש והכפר שעל ידה.⁹⁷

95 רשימות כ"ק אדמו"ר הרי"צ, טבת-שבט תרנ"ו (חוברת ד'), עמ' טז.

96 שם.

97 ספר המאמרים תש"ט, עמ' 88.

תרכ"ג

§ נסיעה לקייוב

נוסע לקייוב ומציל מאות משפחות העומדות להגרש מהכפרים בוואלין.⁹⁸

סדר המסע לקיעו הי' דרך כמה עירות מאנ"ש שהתעכב בהם רק כשעות אחדות, ובכל מקום עברו הי' חוזר דא"ח כפי אשר הבטיח לכ"ק אביו הרה"ק אשר ציוהו לחזור דא"ח וגם לקבל אנשים. אמנם את זאת - לקבל אנשים - לא קיים. ונסיעתו זו עשתה כנפים, עד כי בבואו לקיעו היתה לו קבלת פנים מהודרה מכל נכבדי העדה כמעט בלי הבדל מפלגה. לא מיבעי ממפלגת החסידים ויראי אלקים, אלא גם המשכילים הנלהבים באו לקבל פניו.

ובמשך ימי שבתו בקיעו כעשרה ימים, היתה העיר והסביבה מליאה ברגש נפלא במינו, ורבים מהחסידים מצערניגעו, פלסאווע, חערסאן, ניעזין, לובען, ראמען באו לקיעו. אך חוק שם לו לבלי לקבל ביחידות, רק הי' יוצא אל הנאספים לשוחח עמהם שעה קלה. וכמעט אשר בכל יום בשעה השביעית אחר הצהרים הי' אומר דא"ח כחצי שעה או כג' רבעי שעה. ורבו המתאוננים על אשר אינו מקבל על יחידות.

הד קול הנסיעה הגיע עד ליובאוויטש, ועשתה רושם עז וכו' ותהי' לשיחה.

כארבעה ירחים התעכב במסעו זה.

על ראש השנה תרכ"ד בא לביתו.⁹⁹

תרכ"ד

בשנים אלו נחלשה בריאותו של אדמו"ר מהר"ש¹⁰⁰, ועל כך סיפר לבנו

98 שלשלת היחס.

99 רשימה בכת"ק כ"ק אדמו"ר הריו"צ, "כעין מבוא לספר תרכ"ו". להעיר, שע"פ המובא בספר התולדות אדמו"ר מהר"ש, עמ' 13 הערה 16, נראה שתיאור זה שייך לשנת תרי"ח ולא לשנת תרכ"ג.

100 רשימת היומן, עמ' רסא.

כ"ק אדמו"ר הרש"ב:

בהיותי בן י"ט שנה - התחיל כ"ק אאזמו"ר מהר"ש לספר לכ"ק אאמו"ר הרה"ק - נחליתי מאד - ל"ע - ופעמים ושלוש הביאו אלי את הרופא מומחה מוויטעבסק הד"ר הייבענטהאל, וכשיצאתי מכלל סכנה הוכרחתי עוד לשכב במטה כשלושה חדשים, ויום יום הי' כ"ק אאמו"ר הרה"ק בא אלי לבקרני והי' יושב אצלי כשתי שעות שלמות ולפעמים גם שלש וארבע.

ע"פ רוב הי' מספר לי אז את אשר עבר עליו באותן השנים אשר הי' בבית זקנו כ"ק רבנו הזקן ויספר לי את הספורים אשר שמע מרבנו הזקן מימי היותו במעזעריטש אצל מרן הרב המגיד זצוקללה"ה¹⁰¹.

ובעקבות כך נסע לעיתים לעיירות מרפא בחו"ל.

§ דרכונו של אדמו"ר מהר"ש

בכ"ה בטבת תרכ"ד הונפק עבור אדמו"ר מהר"ש דרכון על ידי הדומה העירונית של אורשה, תחת מספר 97¹⁰².

הצ"צ הורה למהרשנ"ע לאמר קודם שתיית מי המעינות יהי רצון שיהי' לרפואה היה זה בנוגע למאריענבאד וקארלסבד¹⁰³.

מכאן עולה שעוד בחיי אביו אדמו"ר הצ"צ נסע אדמו"ר מהר"ש למאריענבאד וקארלסבד, ואכן הנה פרטים על נסיעות לקארלסבד שלא היו מוכרים.

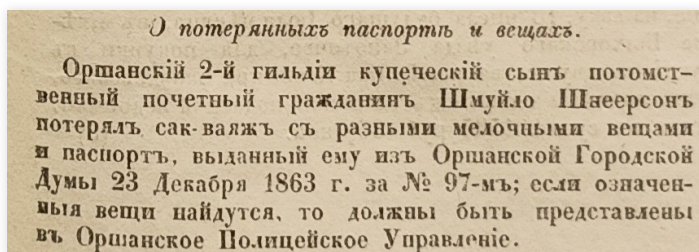
ביום י"ב תמוז תרכ"ד (4 ביולי 1864) התפרסמה בעיתון מוגילבסקיה גוברנסקיה וידומוסטי (Могилевскія Губернскія Вѣдомости) מודעה על אודות אבדן תיק-נסיעות ודרכון של "שמוילא שנעערסאן" מאורשה, אשר ככל הנראה מתייחסת לאדמו"ר מהר"ש.

וזו לשון המודעה:

101 מאמר 'אבות החסידות', 'התמים', חוברת ב' עמ' מו.

102 מודעה בעיתון מוגילבסקיה גוברנסקיה וידומוסטי (Могилевскія Губернскія Вѣдомости), גיליון 27, מיום 4 ביולי 1864.

103 רשימת היומן, עמ' שלב.

המודעה בעיתון

§ על אודות דרכון וחפצים שאבדו

בן סוחר מהגילדה השנייה בעיר אורשה, אזרח נכבד לדורותיו, שמוילא שנעערסאָן [שמואל שניאורסאהן], איבד תיק-נסיעות (סאַקוואַיזש) ובו חפצים קטנים שונים ודרכון, שהונפק לו על ידי הדומה העירונית של אורשה ביום 23 בדצמבר 1863, תחת מספר 97. אם יימצאו החפצים האמורים, יש להגישם למינהלת המשטרה של אורשה.

§ נסיעה ראשונה לקארלסבאד

זמן קצר לאחר מכן נסע אדמו"ר מהר"ש לקארלסבאד. וביום כ"ב תמוז תרכ"ד (26 ביולי 1864) נרשם בספר האורחים של העיר בשם "Herr Samuel Mendel Schneiersen", בתואר "אזרח נכבד וסוחר ממוהילוב". ברישום צוין כי התאכסן בבית בשם "Cactus" שברחוב Andreassgasse. בעמודת מספר האורחים נרשם אצלו המספר 2, ומכך עולה שאדם נוסף נסע עמו¹⁰⁴.

לפני רישומו מופיע גם "Levi Isak Chaim Idelewicz" ממוהילוב - ר' לוי יצחק בן חיים אידעלעוויץ, מי שלימים שימש כמוכירו של אדמו"ר מהר"ש. סמיכות הרישומים מלמדת שנרשמו יחד עם בואם לעיר, ומכאן שכבר בחיי אדמו"ר הצמח צדק היה ר' לוי יצחק מקורב לאדמו"ר מהר"ש וליווהו בנסיעותיו. ברישום מופיעים גם שמות האבות - "מענדל" ו"חיים" -

5846	ה	ה	Herr Markus Rossen, Syndicus aus Itzenhoe . . .	St. Karlstrasse, Schiesspl.	1
5847	ה	ה	Herr Leib Isak Chaim Idelewicz, Handelsmann aus Mohilew . . .	Cactus, Andreassg.	1
5848	ה	ה	Herr Samuel Mendel Schneiersen, Ehrenbürger und Kaufmann aus Mohilew . . .	dto.	2
5849	ה	ה	Herr Chaim Goldberg, Handelsmann aus Rawaruska in Galizien . . .	Linde, Laurenzg.	1

רישום אדמו"ר מהר"ש בקארלסבאד תרכ"ד

104 ואפשר, שהאדם הנוסף שנרשם עמו היה שוחט שנסע עמו, וראה לעיל שנת תרי"ח.

קארלסבאד

שכן כך היה מקובל ברישומים הרשמיים ברוסית: שמואל בן מענדל שניאורסאהן, ולוי יצחק בן חיים אידעלעוויץ.

תרכ"ה

נוסע לפטרבורג ומעביר הגזירה שהכניסו לסענאט בחוקים מגבילים ליהודי ליטא וזאמוט¹⁰⁵.

נסיעה שניה לקארלסבאד

בקיץ תרכ"ה, נסע אדמו"ר מהר"ש שוב לקארלסבאד. וביום ב' תמוז (26 ביוני 1865) נרשם בספר המבקרים של העיר בשם "Seimann Mendel Schneersohn" ממוהילוב - שמו מופיע כאן בשיבוש - והתאכסן שוב בבית "Cactus" שברחוב Andreasgasse. סמוך לרישומו מופיע גם רישומו של ר' לוי יצחק בן חיים אידעלעוויץ ממוהילוב, ומכך עולה שליווה את אדמו"ר מהר"ש גם בנסיעה זו. גם כאן מופיע אצל אדמו"ר מהר"ש המספר 2 בעמודת האורחים, המלמד שאדם נוסף נסע עמו.

על אחת מנסיעותיו של אדמו"ר מהר"ש לקארלסבאד מסופרים כמה סיפורים. אמנם לעת עתה לא נמצא תיעוד ברור לשהותו בקארלסבאד בשנות נשיאותו, ולכן לא נתברר אם סיפורים אלו אירעו בשנות תרכ"ד-תרכ"ה, או באחת מנסיעותיו המאוחרות יותר לשם.

ויש להעיר, כי עצם העובדה שנמצא רישום של אדמו"ר מהר"ש באחת מערי המרפא - מאריענבאד או קארלסבאד - אינה שוללת בהכרח ביקור גם בעיר השנייה באותה נסיעה. ייתכן בהחלט שנרשם באחת הערים בלבד, ולאחר מכן המשיך לעיר הסמוכה מבלי שנמצא לעת־עתה רישום נוסף על

4058	" "	Set. Petersburg. Herr Seimann Mendel Schneersohn , Handelsmann aus Mobilew in Russland.	Goldene Glocke, Kircheng.	1
4059	" "	Herr Laiba Itzea Chaim Idelewicz , Handelsmann aus Mohilew	Cactus, Andreasg. dto.	2 1
4060	" "	Herr Hermann Krause . Viehhändler aus Dresden	Schweizer Mühlebad	1

רישום אדמו"ר מהר"ש בקארלסבאד תרכ"ה

כך, או להפך. וכך מסופר:

§ והיו מלכים אומניך

כששהה רבנו בקארלסבאד לרגל בריאותו, נהג הרבי לטייל אחר הרחצה בין אילנות היער לשאוף אויר צח. פעם בישבו לנוח על אחד הכסאות עבר לידו שר מכובד שצורת רבנו משכה את לבו, נתיישב לידו וחפש אמתלא לפתוח בשיחה, וכה ישבו ודברו בענייני הטבע וחכמות העולם, עד שהשר שאלו מי הוא ומאין. רב מליובאוויטש ברוסיה – השיב המהר"ש.

ולשאלת רבנו השיב השר כי הוא משנה למלך אוסטריה. וככלותם לדבר קמו ונפרדו איש לדרכו. כששאל אח"כ הגבאי ר' לויק את רבנו מה רצה השר, השיב אדמו"ר מה זה תתפלא, הרי נאמר והיו מלכים אומניך¹⁰⁶.

§ שו"ב דקארלסבאד

עודנו בקארלסבאד, עצרה מרכבה ליד ביתו וממנה ירדה אשה כבודה ועוף בידה, הציגה עצמה כבתו של ה'חתם סופר' ואמרה כי רק משחיתתו תאכל (כי נתפרסם שם שרבנו שוחט לעצמו¹⁰⁷). אדמו"ר נעתר לבקשתה ושחט העוף, ובמכתב שכתב אח"כ למשפחתו כינה עצמו 'שו"ב דקארלסבאד'¹⁰⁸...

§ אין אורח מכניס אורח

בדרכו חזרה מקארלסבאד עבר רבנו דרך קישינוב ונתאכסן בבית גביר מפורסם. בעה"ב שאל אם רבנו יאות לאכול בשר והרבי השיב שיאכל בשר עוף באם השוחט יבוא ויראה לו את סכינו. בעה"ב שלח לקרוא את ראש השוחטים, וביתניים כבד את רבנו בכוס תה. עודנו שותה הגיע השוחט, הוציא הסכין והושיטה לרבי. התפלא המהר"ש מאד על כניסתו הפתאומית שלא בדרך ארץ, ועל קוצר רוחו להמתין עד כלות הרבי לשתות, ושאל ממנו מדוע ימהר כל כך, ישב נא וישתה ג"כ כוס תה – אין אורח מכניס אורח – השיב השוחט.

106 מגדל עז, עמ' ריד.

107 ולהעיר, שעל פי זה נחלשת ההשערה שהאדם הנוסף שהתאכסן עמו היה שוחט.

108 מגדל עז, עמ' רטו.

עזות זו לא מצאה חן בעיני הרבי, והסביר לשוחט כי תיבת 'אין' יכולה להתפרש בין לשלילה ובין לחיוב (כבלשון הגמרא). ואילו היה מפרש "אין אורח" בלשון חיוב, שאורח מכניס אורח, אזי ניתן היה לפרש "אין שוטה מרגיש" ג"כ בלשון חיוב, אך מאחר והודה בפיו כי 'אין' משמעותו לשלילה, א"כ כיון שהגיד שוב מוכרחים לפרש אין שוטה מרגיש – לשלילה. ולא חפץ כלל להביט בסכין וכמובן שלא אכל משחיטתו¹⁰⁹.

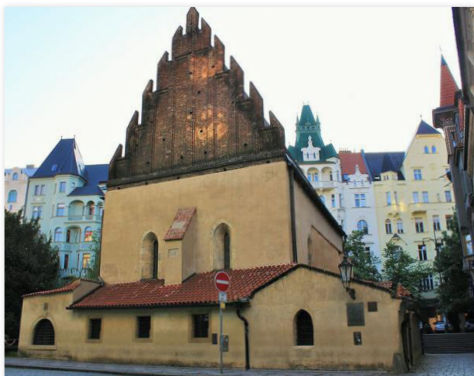
§ בריא ב"ה

אחר ששהה המהר"ש זמן רב בקארלסבאד חזר לביתו וקהל גדול מאנ"ש קבלו פניו. ר' אבא פערסאן שהיה ראש המדברים בכל מקום ניגש ושאל לשלום רבנו. "געזונט ב"ה" השיב אדמו"ר, והראה היא כי כל הרופאים הורוני לאכול את כל מה שאסור באכילה, ואסרו עלי את כל המותר באכילה, וזה לי האות כי בריא אנכי, שלו היו מצווים לעבור רק על דבר אחד חובה היא לשמוע דבריהם אפילו לענין אכילה ביום הכפורים, אך אם קובעים כלל גדול להיפך, אין לשמוע כלל להוראותיהם, והשי"ת ישלח לי רפואתו השלימה.

§ דגל מחנה ראובן

וספר רבנו כי בפראג קיים עדיין בית הכנסת שבנו גולי ספרד בהגיעם לשם, ובבית הכנסת זה נמצא דגל מחנה ראובן, ובעלית הגג מונח הגולם

שיצר המהר"ל. מצד ישנו של בית הכנסת אין מניחים אדם להיכנס בו, אך לכבוד רבנו שלח לו פרנס החודש את המפתחות, והרבי נכנס וראה שם מה שראה. על השלחן ראה פנקס ישן נושן ובו רשומים לזיכרון עניינים מופלאים, מתוכם סיפר מעשה אחד¹¹⁰.

בית חכנסת המהר"ל

¹⁰⁹ שם.

¹¹⁰ שם, עמ' רטז. ועיין שם פרטי המעשה שסיפר.

§ קול נגינה בעמודי בית הכנסת

על אחת מנסיעותיו של אדמו"ר מהר"ש לפראג, שאין זמנה ידוע בבירור, נזכר גם הרה"ח ר' לוי יצחק אידעלעוויץ. ואפשר לקשר את זה למסעו זה לפראג, בפרט לאור התייעוד שהובא לעיל, שממנו עולה כי כבר באותן שנים ליווה ר' לוי יצחק את אדמו"ר מהר"ש בנסיעותיו לחו"ל. וכך מספר אדמו"ר הרי"צ: פעם היה אאזמו"ר בפראג ואמר למשרתו ר' לויק שישים אזנו לעמודי בית הכנסת וישמע קול נגינה¹¹¹. ידוע שבבית המדרש של המהר"ל מפראג היו העמודים - עליהם נסמכה התקרה - מלאים בתפילות של החזנים שלא עלו למעלה, וזקוקים לרחמים גדולים שניגון של חזנות יעלה למעלה¹¹².

תרכ"ו

כימים אחדים לפני פורים תרכ"ו, הי' הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש בויטעבסק לרגלי בריאותו, ובהיותו שם אמר המאמר חייב אינש לבסומי בפורי¹¹³.

§ קבלת הנשיאות

ביום י"ג בניסן, לאחר הסתלקות אביו, אדמו"ר ה'צמח צדק', קיבל עליו את נשיאות חסידות חב"ד.

§ נסיעה לפולוצק

בקיץ תרכ"ו נסע אדמו"ר מהר"ש לפולוצק. באותה עת כתבו אליו החסידים בדיסנא וביקשו כי יבקר גם אצלם.

מפולוצק השיב להם אדמו"ר מהר"ש כי לעת עתה אינו יכול לבוא למחנם, שכן הוא מוכרח לשוב מיד לליובאוויטש. עם זאת הוסיף וכתב כי, אי"ה, לאחר יום טוב, כשייצא שוב לדרכו, יבקר גם אצלם בדיסנא¹¹⁴.

111 ספר השיחות תרח"ץ, עמ' 274. (עמ' 307 בהוצאה החדשה)

112 ספר השיחות תד"ש (בלה"ק), עמ' יח.

113 רשימה בכת"ק כ"ק אדמו"ר הרי"צ, "כעין מבוא לספר תרכ"ו".

114 ע"פ העתקת מכתב כ"ק אדמו"ר מהר"ש. תודה לר' שמואל סופער שהפנה אותי לפרט זה.

תרכ"ז

§ נסיעה לויטבסק

בסוף חודש תשרי תרכ"ז נסע אדמו"ר מהר"ש לויטבסק, ושב לביתו באמצע חודש חשוון. עם שובו נודע לו על פטירת אחיו, המהרי"ל מקאפוסט, שנפטר בג' חשוון, ובעקבות כך שלח אגרת תנחומים לבנו¹¹⁵.

תרכ"ח

§ נסיעה לצרפת

נוסע לצרפת להתראות עם עסקני הכלל¹¹⁶.

קיץ תרכ"ח, מיד אחרי פסח, נסע אדמו"ר הרה"ק מהר"ש לפעטערבורג. היתה זו עת צרה ליהודים, והסבא בשהייתו אז בפעטערבורג השיג קשרים טובים בחצר המלוכה, ופעל הרבה לטובת הכלל¹¹⁷.

§ נסיעה לווארשא

נראה שכ"ק אדמו"ר מהר"ש נסע לוורשא והגיע לשם כבר קודם חג השבועות של שנת תרכ"ח, ושהה בה במשך ימי החג. הדבר עולה מן המאמר ד"ה והתקדשתם משנת תר"ל, שבו, בהזכירו את מאמרו דשבת פרשת נשא תרכ"ח, הוסיף את הציון: "ווארשאו"¹¹⁸.

ביום ט"ז בסיון תרכ"ח שהה בוורשא, והשתתף בהלוויית הרה"צ רבי

115 אגרות קודש שלו, עמ' ב.

116 שלטת היחס, עמ' ל"ב.

117 רשימת ליובאוויטש, בית משיח, גליון 208, עמ' 27. ולהעיר, ששם מובא שנשאר בפטרבורג עד

אחרי תשעה באב.

118 בספר המאמרים תרכ"ח, עמ' שו, שיערו שהמאמר דשבת פרשת נשא נאמר בליובאוויטש ונכתב לאחר מכן בוורשא. אולם לכאורה מסתבר יותר שהציון "ווארשאו" מתייחס למקום אמירת המאמר, שכן בדרך כלל ציון שם מקום בראש המאמרים מורה על מקום אמירתם ולא על מקום כתיבתם. ואף אם נרצה להניח שאדמו"ר מהר"ש שהה בליובאוויטש בחג השבועות, ורק לאחר מכן נסע לוורשא לשבת פרשת נשא, הרי שבשנת תרכ"ח חל חג השבועות בימים רביעי-חמישי, ולאחריו חל מיד יום שישי, כך שבפועל לא היה סיפק בידו לצאת מליובאוויטש לאחר החג ולהגיע לוורשא קודם השבת, בפרט לפי תנאי הנסיעה של אותה תקופה. משום כך מסתבר שכבר שהה בוורשא בימי חג השבועות.

בית הכנסת במארינבאד

מרדכי מנחם מענדל מוורקא.

על מאורע זה מסופר:

"כ"ק אדמו"ר מהר"ש נסע מחוץ לעיר דורך ווארשא. ביום זה הי' הסתלקות כ"ק הרה"צ מוהר"ר מרדכי מנחם מענדל מווראקי, בנו של כ"ק הרה"צ מוהר"ר יצחק מווראקי.

בעת הלוי' ניגשו כמה מחסידי ווארקי, וביקשו מכ"ק המהר"ש שחפצם להתקשר אליו. כ"ק ענה להם שאין עתה העת לדבר על ענין התקשרות"¹¹⁹.

§ הנסיעה למארינבאד

בקיץ תרכ"ח נסע אדמו"ר מהר"ש לעיר המרפא מארינבאד, בלוויית שני מזכיריו - ר' לוי יצחק אידעלעוויץ ור' פנחס לייב מגידסון.

בספר המבקרים של העיר, בגליון מיום 12 ביולי 1868 (כ"א תמוז תרכ"ח), נרשם בין אלה שהגיעו לעיר יום קודם:

Herr Sch. Schneersohn, Kaufmann aus Lubawitsch in
- "Russland

"מר ש. שניאורסאהן, סוחר מלובאוויטש ברוסיה". מקום לינתו נרשם בבית "Feigenbaum", ובעמודת מספר האורחים נרשם המספר 3.

בעודו במארינבאד, ביום ד' ג' מנחם אב תרכ"ח, שלח אדמו"ר מהר"ש מכתב לאנשי באריסאוו בעניין החזקת המשפיע הרה"ח ר' שמואל דובער מבאריסאוו¹²⁰.

2251	und Tochter aus Berlin	Schlusseiburg	3
2251	Herr Sch. Schneersohn, Kaufmann aus Lubawitz in Russland	Feigenbaum	3

רישום אדמו"ר מהר"ש במארינבאד תרכ"ח

119 רשימת דברים, עמ' 154.

120 אגרות קודש שלו, עמ' ג'.

באותם ימים תכנן אדמו"ר מהר"ש להמשיך ממאריענבאד לאודסה¹²¹, וכפי שעולה ממכתב אדמו"ר הרי"צ - שני מזכיריו נשלחו לשם מראש, בעוד אדמו"ר מהר"ש עצמו נסע לשם דרך בוקארשט יאסי שברומניה¹²².

§ שריפה בליובאוויטש

ביום שישי ה' מנחם אב תרכ"ח פרצה שריפה גדולה בליובאוויטש, אשר כילתה כ־200 בתים, רובם בתי יהודים, וביניהם גם את ביתו של אדמו"ר מהר"ש שבחצר רבותינו נשיאינו. תאריך זה נזכר ברשימות הרה"ח ר' ברוך שניאור סבו של הרב¹²³, וכן עולה גם מדיווחי העיתונות מאותה תקופה.

מן הדיווחים עולה עוד, שמושל המחוז שלח מיד סיוע כספי לנפגעים, והשלטונות חילקו קמח ומזון לתושבי העיירה, לצד תרומות שנאספו מתושבי ליובאוויטש והקהילות הסמוכות עבור הנפגעים¹²⁴.

על גודל החורבן שנגרם בשריפה זו, ועל האבידות הכבדות שנגרמו לבית רבותינו נשיאינו, סיפר לימים אדמו"ר הרי"צ בשם זקנתו הרבנית רבקה:

"בהשרפה - ל"ע - בשנת תרכ"ח בח[ודש] אלול שנשרף בית כ"ק אאזמו"ר, וכבוד א"ז הרבנית הצדקנית זצ"ל היתה אז יחידה בבית, כי כ"ק אאזמו"ר נסע בחודש מאי לחו"ל, והתבהלה מאד והצילה רק הבנים הקטנים, והכתבי קודש, הספרים שהיו גם עתיקי ימים וכל כלי הבית היו למאכל'אש, ואז נשרף גם שולחן הכתיבה של כ"ק אאזמו"ר שהיו בו מקומות נסתרים וטמונים עשויים במועצות, ושמה היתה אגרת היחוס¹²⁵ ועוד כמה פתקאות כתי"ק כ"ק אאזמו"ר הרב

121 שם, עמ' ה.

122 אגרות קודש אדמו"ר הרי"צ, חלק ד', עמ' מב ואילך.

123 רשימות הרב"ש, עמ' עד. למקורות נוספים אודות תאריך השריפה, ראה ספר השיחות ה'ש"ת,

עמ' 397 הערה 24.

124 בעיתון מוילבסקיה גוברנסקיה וידמוסטי גיליון 39 מיום 28 בספטמבר 1868.

125 דלעיל, אותה מצא בפראג בשנת תר"ט-כ"א.

צ"צ (את זה שמעתי מכבוד א"ז הרבנית הכבודה ע"ה זצ"ל)¹²⁶.

במכתב אדמו"ר הריי"צ מסופר, שבהיותו בדרך בעיר יאסי קיבל אדמו"ר מהר"ש ידיעה טלגרפית על דבר השריפה. לאחר שהגיע לאודסה ביום חמישי, לא דיבר על המאורע במשך שלושה ימים, ורק ביום ראשון קרא למזכירו ר' פנחס לייב מגידסון ושלחו לליובאוויטש עם מכתב ותכנית מפורטת לבניית הבית מחדש בתוך זמן קצר.

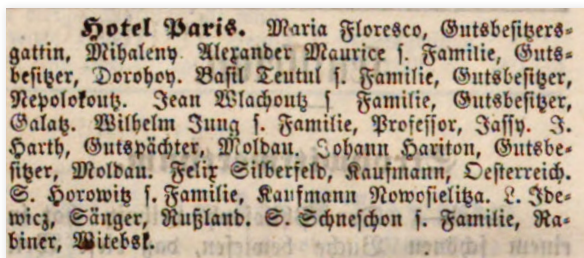
§ נסיעה לדענענבורג

מכמה פרטים עולה לכאורה, כי לאחר שקיבל אדמו"ר מהר"ש ידיעה טלגרפית על דבר השריפה, הורה ככל הנראה לבני משפחתו לצאת מליובאוויטש ולהיפגש עמו בדרכו. ויש מקום לשער, שנסע לדענענבורג לקראתם, ומשם המשיכו יחד לצ'רנוביץ.

השערה זו ניתן לבסס עליה רשימת הרה"ח ר' יהושע ע"ה מונדשיין, שנערכה על פי תכריך כתבי יד של גרשון יצחק מערקין, שעל הדרוש "ברבות סוף פרשת ואתחנן, מהיכן זכו ישראל לקריאת שמע" נרשם: "ממהר"ש בהיותו בדנ"ב [= בדענענבורג] שנת תרכ"ח". ומשם נראה כי בשבת פרשת ואתחנן, י"ג מנחם אב תרכ"ח, שהה אדמו"ר מהר"ש בדענענבורג.

§ נסיעה לצ'רנוביץ

וכן בנוסף לכך, מתיעוד נוסף שנתגלה במהלך עריכת ספר זה עולה לכאורה, כי ביום שני ט"ו במנחם אב תרכ"ח הגיע אדמו"ר מהר"ש עם בני משפחתו לעיר צ'רנוביץ.

הרישום בעיתון צ'רנוביצר צייטונג

מלון Hotel Paris

ברשימת האורחים שהתפרסמה בעיתון Czernowitzer Zeitung מיום 5 באוגוסט 1868, בין הבאים לעיר ביום 3 באוגוסט, נרשם:

"S. Schnerschon s. Familie, Rabbiner, Witebsk"

דהיינו: "ש. שניאורסאהן עם משפחתו, רב, ויטבסק". מקום לינתם נרשם במלון "Hotel Paris".

סמוך לפניו מופיע גם:

"L. Idewicz, Sänger, Russland"

אשר מסתבר שהוא ר' לוי יצחק אידעלעוויץ, מזכירו של אדמו"ר מהר"ש. אף הוא נרשם באותו מלון. שני השמות מופיעים כאן בשיבוש קל.

ייתכן שר' פנחס לייב כבר נשלח באותה שעה חזרה לליובאוויטש עם תכניות הבנייה, כפי המסופר במכתב אדמו"ר הרי"צ, ולכן אינו מופיע כאן ברשימה.

עם זאת, יש להעיר שכל הזיהויים והרצף המתואר כאן אינם אלא בגדר השערה מסתברת על־פי צירוף הפרטים הידועים לעת עתה, ועדיין אין בידינו תיעוד מפורש המאמת באופן ודאי את כל מהלך הנסיעה באותם ימים.

§ נסיעה לאודסה

משם המשיך אדמו"ר מהר"ש, ואולי גם בני משפחתו, לאודסה. באותה תקופה שהה בעיר לצורכי מרפא, וכפי שכתב במכתבו: "מסיבת בעל הסיבות נסיבה היותי פה לרחוץ במי הים"¹²⁷.

באותם ימים עסקו יהודי העיר בבניית בית מדרש חדש, וביום י"ד אלול תרכ"ח נערך מעמד הנחת אבן הפינה ברוב עם. בעיתון המליץ נדפס תיאור מפורט מן המעמד, ובין המשתתפים והנדיבים נזכר גם אדמו"ר מהר"ש, ששלח תרומה בסך מאה רובל בצירוף מכתב מיוחד לכבוד האירוע, שבו בירך את העוסקים בבניין בית המדרש ובהחזקת התורה ולומדיה. מכתבו הוקרא בפומבי במהלך החגיגה¹²⁸.

127 אגרות קודש אדמו"ר מהר"ש, עמ' ו.

128 המכתב נדפס בעיתון המליץ, גליון 33, ט"ז אלול תרכ"ח, ומשם נדפס גם באגרות קודש אדמו"ר

§ נסיעה לקושינוב

משם נסע אדמו"ר מהר"ש מאודסה לקישינוב, שם שהה עם בני משפחתו במשך חודש תשרי תרכ"ט.

תרכ"ט

למשך כל חודש תשרי - אדמו"ר מהר"ש שהה עם בני משפחתו בקישינוב.

אדמו"ר הריי"צ סיפר מה ששמע מחותנו הרה"ק ר' אברהם שניאורסאהן מקישינוב אודות ביקור זה של אדמו"ר מהר"ש בעיר:

חותני סיפר לי מה ששמע מהחסיד ר' הלל פאראלאוועד, שכאשר הוד כ"ק אדמו"ר מהר"ש בא אז לקישינוב הציעו לו בית פרטי כאכסניא, אך הוא מיאן, והורה לשכור בית גדול, שם התאסף קהל רב והוד כ"ק אדמו"ר מהר"ש אמר חסידות בחצר שליך הבית. במאמר דובר על: תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו, הסביר שבסדר השתלשלות מן ההכרח שיהיה הענין של משפיע ומקבל ולכן יש כאן למטה הענין של עשיר ועני, אלא שהעני תובע, הן אמנם צריך להיות הענין של עני ועשיר, משפיע ומקבל, אך, מדוע עלה בגורלו שהוא יהיה העני והשני - העשיר?¹²⁹

§ נסיעה לפטרבורג

במשך אותה שנה נסע אדמו"ר מהר"ש לפטרבורג, ושם מסדר ועד קבוע המתענין בעניני הכלל, ולעמוד על המשמר להגן על זכויות היהודים¹³⁰.

תר"ל-תר"מ

בשנים אלו הרבה אדמו"ר מהר"ש לנסוע, הן בתוך רוסיה והן מחוצה לה, בענייני עסקנות הכלל, אולם לעת עתה לא הגיעו לידינו אלא ידיעות מועטות בלבד אודות נסיעותיו. ננסה כאן לרכז לפחות מקצת מן הידיעות והתיעודים שהגיעו לידינו לעת עתה.

מהר"ש, עמ' ה-י.

129 ספר השיחות תש"ה (בלה"ק) עמ' מז.

130 ספר התולדות אדמו"ר מהר"ש, עמ' 17.

תרל"א

§ נסיעה לפאָדאָבראַנקע

לשבת פרשת מקץ תרל"א נסע אדמו"ר מהר"ש לפאָדאָבראַנקע, שם נערכה שבת ה"אויפרופעניש" של הרה"ח ר' ברוך שניאור, זקנו של הרבי. על אותה שבת סיפר הרה"ח ר' ברוך שניאור לכ"ק אדמו"ר הרש"ב:

סיפרתי לו מאודות החתונה שלי שהיתה בפאדאבראנקע, ועלייתי לתורה הי' בשבת פרשת מקץ שקודם החתונה. וכ"ק אביו נ"ע הי' בבית כ' אבי ז"ל, והתפלל בשבת הנ"ל בבית המדרש של אבי ז"ל. והי' עלייתו לתורה שלישי, ואני הייתי מפטיר. ואבי ז"ל ביקש ממנו לומר חסידות, ומקודם לא רצה כלל, ואחריכך אמר חסידות ד"ה בתולה נשאת כו', בערך שלושת רבעי שעה¹³¹.

תרל"ה

§ נסיעה לברלין

בחורף שנת תרל"ה כנראה בסוף חודש כסלו שהה אדמו"ר מהר"ש בברלין במשך עשרה ימים. בדיעה שנדפסה בעיתון הלבנון מיום ר"ח טבת תרל"ה (9 בדצמבר 1874), במסגרת פרסום על אכסנייתו של

אדמו"ר מהר"ש בברלין חורף תרל"ה

ר' שמואל איגר, נכדו של הגאון רבי עקיבא איגר, נזכר כי בביתו שב 97 Kloster-Strasse התאכסן "איש קדוש הרב הג' חסיד מוהר"ר שמואל שניאורזאהן נ"י מליובאוויץ" במשך עשרה ימים. ייתכן ששהות זו היתה קשורה הן למצב בריאותו והן לענייני הכלל שבהם עסק באותן שנים.

131 רשימות הרב"ש עמ' ע"ט.

§ חתונת כ"ק אדמו"ר הרש"ב

בי"א אלול תרל"ה התקיימה חתונת כ"ק אדמו"ר הרש"ב בעיר אוורוטש, מקום מגורי הכלה. אדמו"ר מהר"ש עצמו לא השתתף בחתונה, מפני סיבות שונות ובעיקר מחמת מצב בריאותו, ורק זוגתו הרבנית רבקה נסעה עם החתן להשתתף בחתונה.

שבוע קודם לכן, ביום ראשון ה' אלול, נסע אדמו"ר מהר"ש עם קבוצה גדולה של חסידים ללוות את בנו בדרכו לחתונה עד לעיירה אחרעמיווע. במשך ימי שהותו שם אמר ל"ב מאמרי דא"ח, ודיבר בעניינים נעלים ונפלאים. אדמו"ר הרש"ב סיפר לימים בפרטות על הדברים ששמע מאביו באותה נסיעה.

כאשר נסענו לחתונה, ליוו אותנו כ"ק אדמו"ר עד אחרעמיווע. היה שם רק כסא אחד המיועד למקום מושב אדם אחד, וכ"ק אדמו"ר ישב עליו. מפאת כבוד החתן, התכופף אחד האברכים, וישבתי על גבו. כ"ק אדמו"ר אמר דא"ח, ואמר לי: עתה (בזמן הגלות) מתגלית רק בחינת "מוחין דאמא", לכן רק אמך נוסעת עמך, ואילו לעתיד לבוא שיהיה גילוי מבחינת "מוחין דאבא", גם אני עצמי אהיה שם¹³².

ידוע שאדמו"ר מהר"ש לא נסע לחתונת בנו אדמו"ר הרש"ב שהתקיימה באוורוטש – עיר מגורי אבי הכלה, אלא ליווהו עד מחוץ לליובאוויטש, ושם נתעכב עם החסידים למשך שבעת ימי המשתה והרבה בדרושי דא"ח – ל"ב במספר. החסיד ר' [אורי] צבי נטע גענסיין טען אז שהמוחין צרים מלקבל רוב השפעת הדא"ח, ובעודם הולכים לאכסנייתם לחזור הדרוש במחשבה ובדיבור, וכבר קוראים שוב לשמוע מאמר נוסף... השיב המהר"ש שדברי החסידות מטהרים האויר¹³³.

תרל"ז-תרל"ט

§ נסיעה לויטבסק

ככל הנראה בין השנים תרל"ז-תרל"ט נסע אדמו"ר מהר"ש לויטבסק ומשם לפטרבורג, לצורך השתדלות אצל השלטונות לביטול גזירת הגיוס

132 ספר השיחות, תורת שלום (בלה"ק), עמ' 224.

133 מגדל עז, עמ' ריז.

מעל בנו, כ"ק אדמו"ר הרש"ב. לאחר מאמצים אלו נתבטלה הגזירה ונתברר כי ההלשנה היתה בשקר יסודה¹³⁴.

§ נסיעה למרינבאד וברדיטשוב

בין השנים תרל"ז-תרל"ט סיפר כ"ק אדמו"ר מהר"ש לבנו, כ"ק אדמו"ר הרש"ב, אודות נסיעה שערך לברדיטשוב בעת שובו ממאריענבאד. מדבריו עולה, כי הנסיעה נעשתה באופן חשאי וללא פרסום, וכך סיפר:

בהיותי במרינבאד - כך החל הסבא את סיפורו - החלטתי לנסוע חזרה הביתה דרך ורשה ולבקר בברדיצ'וב, וזאת בחשאי שאף אחד לא ידע מכך, ורק הגבאי פנחס ליב ילווה אותי. בבואי לברדיצ'וב השכמ בבקר, נסעתי לאחד המלונות, התפללתי ויצאתי לבקר את ה"אוהל" של הרב מברדיצ'וב. כשעזבתי את ה"אוהל", הלכתי לבקר את בתי הכנסת - שטיבלאך - של חסידי פולין. במקום אחד מצאתי מספר די גדול של אנשים יושבים ולומדים, קבוצה אחרת ישיבה ושוחחה שיחות חסידות, סיפרו סיפורים. לאחר מכן ביקרתי בבית כנסת שני ושלישי ובכל מקום מצאתי אנשים זקנים וצעירים יושבים ולומדים ומתוועדים בשיחות טובות. כך הסתובבתי זמן רב, ביקרתי במספר רב של בתי כנסת. באחדים מן המקומות נכנסתי בשיחה עם אנשים שונים, פעם עם חסיד קשיש ופעם עם אברך, שאלתי במה שלמדו באותו זמן והם ידעו די ביסודיות מה שלמדו.¹³⁵

§ נסיעה למנטון

אדמו"ר הריי"צ סיפר בשעתו סיפור אודות ביקור של אדמו"ר מהר"ש - כנראה באותן שנים - בעיר מענטאן (Menton) שבצרפת, אולם לעת עתה לא נתברר באיזו שנה היה ביקור זה. וכך סיפר:

כ"ק אדמו"ר מהר"ש סבל הרבה מזה שהיה בעל בשר, והיה נוסע למרחצי הרפואה שבחוץ לארץ.

פעם, בהיותו במקום הרפואות הנקרא מענטאן, וישב בגן לשאוף

¹³⁴ ברשימת היום, עמ' ר ואילך. וב'חנוך לנער', ע' 10, נכתב כי המאורעות הללו אירעו בחורף תר"ם. אולם ב'מבית הגזים', עמ' כ, פורסמה תעודת הפטור של אדמו"ר הרש"ב הנושאת את התאריך י"א במנחם אב תרל"ט, וממנה עולה לכאורה כי ההשתדלות לביטול הגזירה והנסיעות הקשורות בכך קדמו למועד זה.

¹³⁵ לקוטי דבורים (בלה"ק) עמ' 179. ועיין שם המשך הסיפור אודות זקני חסידי טאלנה.

רוח[=אור] צח, נגשו אליו שתי נשים, וישאלו לכ"ק מי הוא השוחט שלו שאצלו שוחט את העופות.

ויאמר להן: הלא יש כאן שוחט-ובודק דהעיר. ותאמרנה הנשים: אנו יודעות מהשו"ב דמתא, אבל אנו משערות בדעתנו שכבודו אינו נהנה מהשו"ב דמתא, ויש לכם שו"ב אחר, וגם בעינינו אינו מוצא חן השו"ב דמתא.

ויאמר להם כ"ק אדמו"ר מהר"ש, שיביאו לביתו העופות, והשו"ב שלו ישחוט גם את העופות שלהן (כ"ק אדמו"ר מהר"ש היה אומן בזביחת עופות), כך במשך כל הזמן שהיה כ"ק במענטאן - הנשים הביאו העופות, וכ"ק זבח גם עבורן¹³⁶.

במשך הזמן באו אנשיהם [=הבעלים של אותן נשים] למענטאן, ובאו האנשים עם נשיהם לבקר את כ"ק, וסיפרו לאנשיהם שהשו"ב דכ"ק זבח גם את העופות שלהן. אנשיהם - הם הם פרופסור בלאך שמצא "באצילן" הנקראים על שמו והרפואה לה"באצילן", וחתנו הוא השני¹³⁷.

בהיות כ"ק אדמו"ר מהר"ש בפאריז, סר לביתם לביקור, ואמר שראה שביתם מתנהג על פי התורה בדקדוק ובהידור¹³⁸.

תרל"ט

נסיעות לפטרבורג

סיפר כ"ק אדמו"ר הרש"ב לבנו כ"ק אדמו"ר הרי"צ:

היה זה בשנת תרל"ט, כשהחלו ל"ע הסתות הפוגרומים ברוסיה.

אבי אדמו"ר מהר"ש נסע אז מספר פעמים לפטרבורג, ובחוגי מלוכה שונים הבטיחו לו שיפסיקו את ההסתות¹³⁹.

136 מלשון הסיפור לא ברור אם אדמו"ר מהר"ש שחט בעצמו את העופות, או שהיה עמו שוחט מיוחד ששחט עבורו.

137 לעתידה לא נתברר מיהו אותו "פרופסור בלאך" הנזכר בסיפור, ואף שנעשה ניסיון לברר את זהותו - בינתיים ללא תוצאה ברורה.

138 רשימת דברים, (הוצאה חדשה) עמ' 151.

139 ספר השיחות ה'ת"ש (בלה"ק), עמ' כא.

תר"מ

§ נסיעה לשווייץ וצרפת

ע"פ הוראת הרופאים, ולצורך בריאותו, היה אדמו"ר מהר"ש צריך לנסוע לשווייץ מיד לאחר חודש תשרי תר"מ. במכתב שכתב קודם נסיעתו פירט את תכנית המסע:

"ולכן חושב אני לנסוע אי"ה צלחה דרך דענ"ב ועדעקין ברלין פאריז למאנטרע, למען להתראות עם הפ' דפאריז אשר ב' המקומות אשר אני נוסע לשם הם בפריינקרייך, אשר על מקומם יודעים תהלוכותם יותר טוב...

חושב אני לשבות אי"ה פ' נח בפאריז, כי לפי החשבון נבוא אי"ה צלחה שעה 9.45 יום ועש"ק בקר לפאריז, ומשם הוא 18 שעות למאנטרע"¹⁴⁰.

מדבריו עולה, כי נוסף על השהות במאנטרע לצורכי רפואה, התכוון גם להיפגש עם פרופסורים ורופאים בצרפת, שכן "ב' המקומות אשר אני נוסע לשם הם בפריינקרייך".

בתחילה תכנן לצאת מליובאוויטש ביום ג' כ"ז תשרי, ולשבות את שבת פרשת נח בפאריז. אמנם, ממברק ששלח מליובאוויטש ביום כ"ט תשרי נראה שנסיעתו התעכבה. ככל הנראה יצא לדרכו רק לאחר שבת פרשת נח, בשבוע הראשון של חודש מרחשון. נראה גם, שהתעכב כמה ימים בפאריז, ומשם המשיך לשווייץ.

ובחלקו הראשון של חודש מרחשון כבר שהה בשווייץ. בתחילה קבע את מושבו בעיירה וועוואי (Vevey), שם שהה עד יום רביעי י"ט במרחשון, ולאחר מכן נסע לעיירה הסמוכה מאנטרע (Montreux), שבה שהה עד יום ראשון ח' כסלו.

על-פי תכניתו התעתד לנסוע משם לבאייעריטש למשך שלושה שבועות, ולאחר מכן לשוב לליובאוויטש דרך פאריז. אמנם, לא נתברר לעת עתה אם אכן ביקר בבאייעריטש¹⁴¹.

בספר מבית הגנזים פורסמו כמה תמונות של מעטפות ממכתביו של

140 אנרות קודש שלו, עמ' כא.

141 מבית הגנזים, עמ' יז.

צילום המעטפה מפאריז כסלו תר"מ

אדמו"ר מהר"ש שנשלחו במהלך נסיעותיו. בין המעטפות נדפסה גם מעטפה שנשלחה מפאריז, ועליה חותמת דואר מיום 28 בנובמבר 1879 - י"ג כסלו תר"מ - מסניף הדואר של פאריז¹⁴².

ומכך נראה, שגם אם נסע לבאייעריטש - לא התעכב

"שם אלא ימים מועטים בלבד, שכן כבר ביום שישי י"ג כסלו היה בפאריז.

ככל הנראה בקשר לביקור זה של אדמו"ר מהר"ש בפאריז סיפר לימים אדמו"ר הריי"צ:

מסלול נסיעות אדמו"ר מהר"ש חורף תר"מ

§ הבעל תשובה מפאריז

פעם אחת נסע הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש לפריז, ולקח את הגבאים ר' לויק ור' פנחס ליב. גם החסיד ר' מאניש מונסזון ור' ישעיה ברלין הצטרפו לאותה נסיעה.

כשהגיעו לפריז שאל ר' ישעיה ברלין את הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש: היכן לנסוע? וענה לו: למלון אלכסנדר - היה זה אחד המלונות הגדולים ביותר בו התאכסנו מלכים ובני מלכים וכיו"ב - והוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש סיים: אתה הרי שמענדריק, אינך מדבר צרפתית, ובכך אדבר אני אתם.

כשהגיעו למלון ביקש הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש לתת לו שורת חדרים טובה. וענו לו, שישנה מערכת חדרים פנויה ומחירה מאתים פראנק ליום. שאל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש אם ישנה מערכת טובה יותר באותה קומה בה נמצאים גם חדרי המשחק, וענו לו שישנה מחלקה פנויה גם בקומה זו אבל היא עולה ביוקר רב. והורה הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש לתת לו מחלקה בת שלשה חדרים, חדר אחד עבורו, חדר עבור ר' לויק וחדר עבור ר' פנחס ליב. ר' פנחס ליב רצה לבשל שם חמיצה חלבית, והיא נשפכה על השטיח היקר והיו צריכים לשלם עבור זה מאתים פראנק - ר' ישעיה ברלין ור"מ מונסזון התאכסנו במלון אחר בקרבת מקום, כי לא רצו לשלם ביוקר כל כך.

לאחר כמה שעות הלך הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש לאחד מאולמי המשחקים שם שיחקו בקלפים, ניגש והתיישב ליד אברך אחד ששיחק בקלפים ומזמן לזמן שתה יין מכוסו. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש הניח את ידו על כתף האברך, ואמר לו: אברך, יין נסך אסור לשתות. אחר כך אמר עוד הפעם: יין נסך מטמטם את המוח ואת הלב. היה יהודי, וסיים: לילה טוב. וחזר לחדרו. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש היה אז בהתרגשות גדולה.

החסיד ר"י ברלין סיפר: מעולם לא ראיתי את דודי - הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש - בהתרגשות כזו. היה נהוג באותו מלון, שבאם רצו לעלות או לרדת מקומה לקומה - ועדיין לא היו קיימות מעליות - עמדו בכל קומה כסאות מיוחדים לשאת את היושבים עליהם מלמטה למעלה או מלמעלה למטה. מרוב התרגשות התיישב הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש, בהלכו לחדרו, על אחד מאותם כסאות, ומיד ניגשו משרתי המלון והגביהו את

הכסא כדי לשאתו אל שיורה להם. ונזכר הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש שהוא דר באותה קומה, ואמר להם "פארדאן" - סליחה - טעיתי. וילך לחדרו.

לאחר כמה שעות בא האברך הנ"ל ושאל היכן האיש שדיבר אתו, והצביעו לו על חדרו של הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש. הוא נכנס לאותו חדר ושהה שם זמן ממושך. למחרת עזב הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש את המקום.

כעבור זמן אמר הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש שזה כמה דורות שלא היתה נשמה טהורה כזו, אלא שהיתה בעמקי הקליפות, עד שהאברך חזר בתשובה. אותו אברך הוא ראש משפחת קליין הידועה בצרפת.¹⁴³

מעניין לציין, כי בפאריז פעל באותה תקופה מלון מפואר בשם L'Hôtel Alexandra. יש מקום לשער כי אליו מתייחס הסיפור הנודע אודות "מלון אלכסנדר", הן בשל הדמיון בשם והן משום שמדובר במלון יוקרתי שהתאים לאופי התיאור שבמקור, על מלון שבו התאכסנו אנשי מעלה ובני אצולה.¹⁴⁴

במבוא לספר השיחות תרצ"ב-תרצ"ה¹⁴⁵ הובא דיווח מעיתון על התוועדות שערך כ"ק אדמו"ר הרי"צ בווינה בכ"ד בטבת תרצ"ה, ובה סיפר

את המעשה הזה וציין שאדמו"ר מהר"ש היה בדרכו למונטרע, ולפני כן נסע לפאריז, ושם אירע המעשה. לפי זה נראה שהמעשה אירע בחודש מרחשון תר"מ, בעת נסיעתו של אדמו"ר מהר"ש למונטרע. אולם לפי דברי הרבי במאמר קבלת הנשיאות,

מלון אלכסנדרה בפאריז

143 ספר השיחות תש"ה (בלה"ק), עמ' ל ואילך.

144 בפאריז קיים עד היום מבנה היסטורי בשם Hôtel Alexandre. אך מאחר שגם בתקופה הנדונה שימש כאחוזת מגורים פרטית (hôtel particulier) ולא כמלון לאורחים, קשה לזהותו עם המלון הנזכר בסיפור.

145 עמ' נט-ס.

שאדמו"ר מהר"ש "נסע ביחוד מקוהארט לפאריז"¹⁴⁶, מסתבר יותר שהמעשה אירע דווקא בדרכו חזרה ממונטרע, בעת שהותו בפאריז בחודש כסלו תר"מ. ואם אכן כך, יתכן שזו גם הסיבה שקיצר את שהותו בבאייעריטש, ואפשר שאף לא ביקר בה כלל, ולא נשאר שם שלושה שבועות כפי שתכנן, אלא נסע במיוחד לפאריז, ומשם חזר לליובאוויטש¹⁴⁷.

§ נסיעות לפטרבורג ומוסקבה

במשך החורף דשנת תר"מ עשה כ"ק אאזמו"ר הרה"ק כמה נסיעות אודות עניני הכלל לפעטערסבורג ומאסקווא.

ובראותו כי נסיעותיו אלו במשך החורף עוד לא פעלו כראוי, עשה נסיעתו אחר חג השבועות לחוץ לארץ לטכס עצה עם עסקני הכלל באשכנז ובצרפת, ומחוץ לארץ בא ישר לפעטערסבורג¹⁴⁸.

עם שובו עוררה נסיעתו רוגז אצל גורמים שונים בממשלה, ואף בין עסקני פטרבורג היו שחששו להצטרף אליו לפעולותיו אצל שרי הממשלה. למרות זאת המשיך אדמו"ר מהר"ש לפעול בתקיפות רבה לטובת יהודי רוסיה, והתקבל פעמיים אצל שר הפנים.

לאחר הפגישה הראשונה אזלו כוחותיו והוא התעלף באותו ערב. מאותו זמן ישב כאסיר במשך יומיים בבית המלון "סעראפינסקי" שבזאבאלקאנסקי פראָספעקט. הרופא הורה לו לצאת למנוחה מחוץ לעיר, ואכן נסע לכפר סמוך. לאחר כמה ימים שב לפטרבורג, התקבל פעם נוספת אצל שר הפנים, ולבסוף הצליח להשקיט את הפרעות ולהביא רווחה ליהודי רוסיה. לאחר מכן נשאר שם עוד כשבוע בעיר המלך למנוחה, ומשם חזר לליובאוויטש¹⁴⁹.

146 תורת מנחם – התוועדויות, תשי"א, עמ' 199.

147 מסתבר שיש להעדיף גרסה זו, שכן היא נאמרה מפי הרבי עצמו. במקומות אחרים שבהם סיפר אדמו"ר הריי"צ את המעשה לא נתפרש כלל מהיכן היה אדמו"ר מהר"ש בדרכו, אלא רק שסיפור המעשה אירע בעת שנסע לפאריז. לכן מסתבר שהפרט שנזכר במאמר באתי לפני – שהמאורע היה בעת שהיה בקור־ארט, ומשם נסע במיוחד לפאריז – מקורו במה שמע הרבי מאדמו"ר הריי"צ בהתוועדות כ"ד טבת תרצ"ה, שבה השתתף.

לעומת זאת, הגרסה שלפיה היה הדבר בדרכו למונטרע יסודה בדיווח עיתונאי על אותה התוועדות, אשר אף התבלבל וייחס את המעשה לאדמו"ר הזקן במקום לאדמו"ר מהר"ש; מסתבר אם כן שאין לסמוך על דיוקו בפרטי הסיפור, ובכללם גם בפרט זה.

148 אנרות קודש אדמו"ר הריי"צ, חלק ד', עמ' תצא.

149 הדברים הובאו כאן בקיצור ובעיבוד ע"פ המסופר שם, באגרות קודש שבהערה הקודמת.

§ מלון סעראפינסקי

לימים סיפר אדמו"ר הריי"צ לרבי, כי ביקר בבית המלון הזה וראה שם את חתימתו של אדמו"ר מהר"ש. וכך סיפר:

הנסיעות של אדמו"ר מהר"ש נ"ע לפטרבורג הי' על פי רוב על דבר ענינים ציבוריים, אלא שלא ידעו מזה. הי' דר שם במלון סעראפינסקי, ברחוב זאבאלקאנסקי. ראיתי שם חתימתו - כי מלפנים היו צריכים לחתום - פאטש פאצאט. גראש שאָ שניאורסאָהן.¹⁵⁰ ברוסית. התואר ראבין - לא נכתב. החתימה - בהתרחבות.

מלון סעראפינסקי כיום

פעם נסע עם נחמן (נחום?) הערמאנט - עשיר וחסיד, ע"ד ר' שמואל גורארי' - למלון אַניצקאָו¹⁵¹.

בית המלון "סעראפינסקי" שכן בזאבאלקאנסקי פראספעקט בפטרבורג, בכתובת הידועה כיום: מוסקובסקי פראספעקט 22.

תרמ"א

§ נסיעה לויטבסק

עבודתו הכבירה של הוד כ"ק אדמו"ר בעניני הכלל בשנת תר"מ עשתה רושם גדול על בריאותו החלושה, והוכרח לנסוע להקורערטער בחוץ למדינה, ויחליט אשר אחר חג הסוכות יסע לחו"ל.

בהיות כי ידע אשר בנסיעתו זאת יוכרח להיות כל חדשי החורף בחו"ל, מצא לנחוץ לקרוא ועידה מעסקני הכלל מפעטערסבורג, מאסקווא, מאהילוב, מינסק, פאלטאווא, קיוב, טשערניגוב, והגביל את מקום הועידה

¹⁵⁰ = אזרח נכבד לדורותיו. ש. שניאורסאהן.

¹⁵¹ רשימת היומן, עמ' שלג.

בעיר וויטעבסק, על יום ג' ז' מר-חשון.

ביום הראשון, בחמישי למר חשון תרמ"א נסע לעיר וויטעבסק ויקח את אחי - דודך הרז"א. ואותי לנסוע אתו לוויטעבסק.

ביום השני, בשעה שתים עשרה צהרים, נסע כ"ק אדמו"ר עם סגולת אנשים, נכבדי עיר וויטעבסק, לבקר את שר הפלך. והתקבל לראיון בכבוד גדול. ויתמהמה בחדר משכנו כחצי שעה, ביחידות¹⁵².

בהיותו בוויטעפסק התאכסן בבית מחותנו ר' אברהם זאב גינזבורג. הוועידה נמשכה שלושה ימים, עד יום חמישי ט' במרחשון¹⁵³.

מרשימת מאמריו באותו חורף נראה, כי בסופו של דבר לא נסע אדמו"ר מהר"ש לחוץ-לארץ באותו חורף.

§ נסיעה למאריענבאד

אדמו"ר מהר"ש נסע, על-פי עצת הרופאים, למעיינות המרפא במאריענבאד ביום א' ערב ראש חודש תמוז תרמ"א, דרך בריסק וווארשא, והגיע למאריענבאד ביום ד' ב' תמוז.

ביום ד' ב' תמוז תרמ"א (30 ביוני 1881) נרשם אדמו"ר מהר"ש בספר האורחים של מאריענבאד בשם:

Herr Semuila Schneerson, Kaufmann aus Witebsk in
"Russland

דהיינו: "מר שמואל שניאורסאהן, סוחר מוויטבסק שברוסיה". מקום לינתו נרשם במלון "Tanne",

ובעמודת מספר המתאכסנים נרשם המספר 3, דבר המתאים לידוע לנו כי בשנים אלו נהג לנסוע בלוויית שני מזכיריו - ר' לוי יצחק אידעלעוויץ

3712	" "	Herr Schmuila Schneerson, Kaufmann aus Witebsk	Drei Mohren	1
		in Russland		
3718	" "	Herr Gustav von Salzwedel, Gutsbesitzer	Tanne	3

רישום אדמו"ר מהר"ש במאריענבאד תרמ"א

152 אגרות קודש אדמו"ר הרי"צ, חלק ד', עמ' תצז-ח.

153 שם.

ור' פנחס לייב מגידסון.

[מעניין לציין, כי באותם ימים שהה במאריענבאד גם אנרי, רוזן שאמבור – הטוען לכתר צרפת – שהיה קשור מצד אמו לבית המלוכה האוסטרי. ואולי הסיפור שהובא לעיל (בשנת תרכ"ה) אודות פגישתו של אדמו"ר מהר"ש עם "משנה למלך אוסטריה" קשור בדרך כלשהי לביקור זה].

רבי שמעון סופר

§ פגישה עם ה'מכתב סופר'

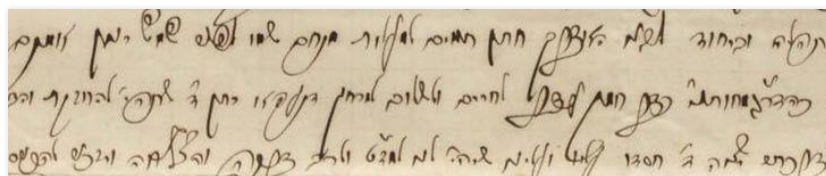
ככל הנראה, במשך חודש תמוז נפגש שם עם הגאון רבי שמעון סופר, והשניים דנו בין היתר אודות כשרות המקוה במאריענבאד.

ביום ב' מנחם אב הגיע רבי שמעון סופר לקארלסבאד, ובאותו יום שלח מכתב לאדמו"ר מהר"ש בעניין זה.

§ הרמ"מ נהיה חתן

נראה גם, כי זמן קצר לאחר תשעה באב נהיה הרה"ח ר' מנחם מענדל, בנו של אדמו"ר מהר"ש, חתן עם מרת שרה קאָרניצער, נכדתו של רבי שמעון סופר. ר' עקיבא קאָרניצער, אבי הכלה, שלח מכתב ברכת מזל טוב לאדמו"ר מהר"ש באמצעות חותנו רבי שמעון סופר, אולם עד אז כבר עזב אדמו"ר מהר"ש את המקום. ביום כ"א מנחם אב שלח ר' עקיבא מכתב נוסף, ובו הזכיר את מקום נסיעתו החדש של אדמו"ר מהר"ש.

בתדפיס על תולדות הרמ"מ שפורסם בל"ג בעומר תשע"ט לא עלה בידי לפענח את שם המרחץ הנזכר במכתב, אולם לאחר עיון נוסף נראה כי הפיענוח הנכון הוא: "מרחץ דיעפא" (Dieppe) שבצרפת.

מרחץ דיעפא מכתב ר' עקיבא קאָרניצער

§ נסיעה לדיעפ Dieppe

ואכן, בספר מבית הגנזים¹⁵⁴ פורסמו כמה מעטפות ממכתביו של אדמו"ר מהר"ש שנשלחו במהלך נסיעותיו, אשר מהן ניתן לנסות להתחקות אחר המשך מסלול נסיעתו. בין היתר נדפסה מעטפה אחת הנושאת חותמת דואר מראש חודש אלול תרמ"א, מן העיירה Dieppe שבצרפת.

מעטפה עם חותמת Dieppe ר"ח אלול תרמ"א

§ נסיעה לפאריז

משם המשיך ונסע לפאריז. דבר זה עולה ממעטפה נוספת, הנושאת חותמת הדואר של פאריז מז' באלול תרמ"א.

מעטפה עם חותמת מפאריז ז' אלול תרמ"א

§ נסיעה לאיטליה

לאחר מכן המשיך ונסע לעיירה מעראן (Meran) שבצפון איטליה. משם שלח ביום ח"י אלול מכתב לר' א' אבלי פערסאן, ועל המעטפה מופיעה חותמת הדואר של מעראן מאותו תאריך. במכתב כותב לו אדמו"ר מהר"ש:

"מכ' אשר נשלח לדע"פ (?) הגיע לי לפה, והנני להודיעו כבקשתו אשר נוסעים אנו צלחה מחר כחצות אי"ה לבינתנו שלו' דרך ווין. אם אשבות בוין א"ל לא אדע עדיין"¹⁵⁵.

מעטפה עם חותמת Meran ח"י אלול תרמ"א

154 מבית הגנזים, עמ' רמז-ה.

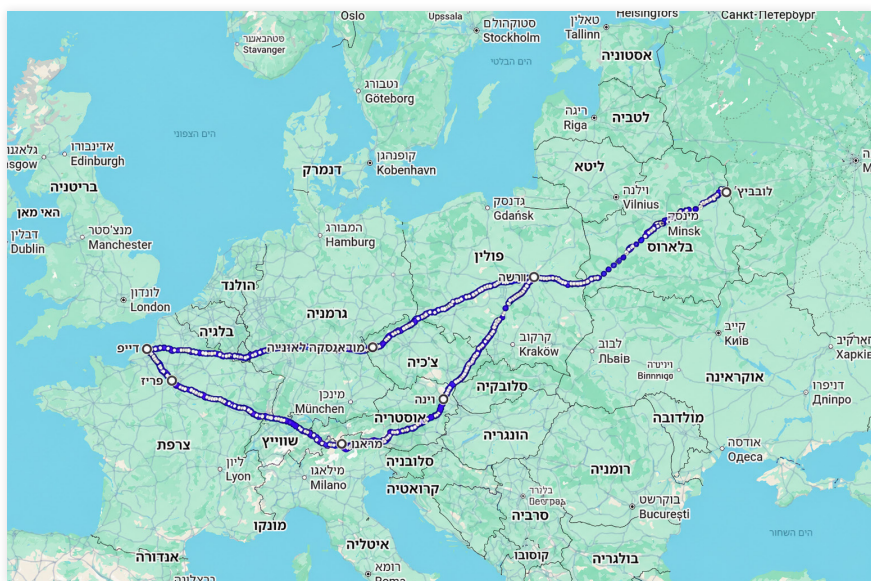
155 אגרות קודש שלו, עמ' כד.

יש להעיר, כי המכתב - כפי שנדפס באגרות קודש - פותח במילים: "מכ' אשר נשלח לדע"פ (?) הגיע לי לפה". לא ראיתי לעת עתה את צילום המכתב המקורי, ולכן לא ברור למה מתייחס סימן השאלה שבדפוס; אולם אם אכן הוא מוסב על המילה "דע"פ", יש מקום להציע את הפענוח "דיעפ" (Dieppe), בהתאם לתיעוד על שהותו של אדמו"ר מהר"ש שם באותם ימים.

נסיעה לווינה

ממכתב זה לר' א' אבלי פערסאן עולה כי ביום י"ט באלול נסע ממעראן לווינה. אף שבשעת כתיבת המכתב עדיין לא היה ברור אם ישבות שם בשבת, נראה כי בסופו של דבר אכן שהה בווינה בשבת קודש בדרכו חזרה לביתו.

וביום שני, כ"ה באלול (7 בספטמבר), נסע מווארשא דרך בריסק לקראסניא, ומשם לליובאוויטש¹⁵⁶.

מסלול נסיעות אדמו"ר מהר"ש קיץ תרמ"א

156 פרטים אלו אודות מסעו חזרה לליובאוויטש מקורם בידיעה שהתפרסמה בעיתון המליץ מיום 15 בנובמבר 1881. תודתי לר' שמואל סופער על הפנייתי למקור זה. על סיקור מסעו של אדמו"ר מהר"ש בעיתונות התקופה ראה גם: anash.org/when-fake-news-against-the-rebbe-maharash-

תרמ"ב

§ נסיעה לפטרבורג

בחודש טבת תרמ"ב נסע אדמו"ר מהר"ש לפטרבורג, ושהה שם כחודש ימים בבית המלון "סעראפינסקי". במשך שהותו פעל רבות בענייני הכלל, ובהשפעתו המרובה עצר כמה גזירות¹⁵⁷.

גם בקיץ אותה שנה נסע שוב לפטרבורג. הוא הגיע לעיר בט"ו בתמוז, נשאר שם כשבועיים, ועשה רבות לטובת הכלל.¹⁵⁸

sparked-a-public-rebuttal

157 רשימת כ"ק אדמו"ר הרי"צ, יומן שנת תער"ב, (חוברת י' ע' ט).

158 שם, עמ' י'.

הרבנית רבקה

בשונה מאדמו"ר מהר"ש, שהרבה לנסוע לחוץ לארץ הן לצורכי בריאות והן בענייני הכלל, אשתו הרבנית הצדקנית מרת רבקה מיעטה בדרך כלל בנסיעות ולא התלוותה אליו ברוב מסעותיו.

על כך סיפר הרבי:

כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר אודות אמו זקנתו, הרבנית של אדמו"ר מהר"ש, שכאשר אדמו"ר מהר"ש היו נוסע לחוץ לארץ, היתה נוהגת למשכן את התכשיטים שלה כדי להשיג עוד כמה רובל עבור הענינים שהיתה עוסקת בהם: הכנסת כלה, החזקת תלמידי חכמים, לחם לרעבים, וכיו"ב.

הסדר הי' שאדמו"ר מהר"ש הי' נוסע לחו"ל לעתים קרובות, וכאשר לפעמים הי' מציע להרבנית להתלוות אליו בנסיעתו, היתה מבקשת שתמורת נסיעתה יתן לה את סכום הוצאות הנסיעה, והיא כבר תדע מה לעשות עם הכסף... והיתה נשארת בליובאוויטש ומתעסקת להשיא יתום ויתומה, ליתן "וואַרעניע" לעניים, וכיו"ב.

וכמו כן היו לה הרבה תכשיטים - מתנות שקיבלה מבעלה, אדמו"ר מהר"ש, בשובו מחו"ל - שהיתה ממשכנת אותם כדי להלוות עוד כמה רובל עבור פעולותי'.

ובכל פעם שאדמו"ר מהר"ש הי' שב מחו"ל, הי' שואל אותה אצל מי מישכנה הפעם את תכשיטי', והי' שולח את סכום המעות לפדות את התכשיטים שהספיקה הרבנית למשכן בעת נסיעתו¹⁵⁹.

הידיעות שהגיעו לידינו אודות נסיעותיה של הרבנית מועטות יחסית, ובהן נזכרות כמה נסיעות בודדות שניתן לעמוד עליהן לעת עתה.

159 תורת מנחם - התוועדויות, פורים תשט"ו, עמ' 337.

תרכ"ח

בט"ו במנחם אב תרכ"ח היתה הרבנית בצ'רנוביץ יחד עם בני משפחתה. ככל הנראה יצאה מליובאוויטש בעקבות השריפה הגדולה שאירעה בבית אדמו"ר מהר"ש בתחילת חודש מנחם אב.

תרכ"ט

לקראת חודש תשרי תרכ"ט נסעה הרבנית לקשינב יחד עם בעלה ובני ביתה, שם עשו את ימי חודש תשרי.

תרל"ה

לקראת חתונת בנה, כ"ק אדמו"ר הרש"ב, שהתקיימה בי"א באלול תרל"ה, נסעה הרבנית לאוורוטש. אדמו"ר מהר"ש עצמו לא השתתף בחתונה, בין היתר מחמת מצב בריאותו, והרבנית היא שהתלוותה לחתן בדרכו לחתונה¹⁶⁰.

תרמ"ח

בחודש סיון תרמ"ח הרבנית רבקה נסעה לאחותה לניעז'ין¹⁶¹, יכול להיות גם להשתטח על ציון אדמו"ר האמצעי.

תרמ"ט

בעיתון Libausche Zeitung מיום 19 באוגוסט 1889 נדפסה ברשימת הטלגרמות שלא נמסרו ידיעה על טלגרמה שנשלחה מדונאייביץ אל "Rifke Schneerson".

— (Unbestellte Telegramme) Nr. 45.
aus Slawjanischki an Berel Veermann und Nr. 130 aus
Dunajewitz an Rhyfe Schneerson (wegen Nichtauffind-
arbeit der Adressaten.)

רשימת טלגרמות קיץ תרמ"ט

יש מקום לשער כי הכוונה לרבנית רבקה, וייתכן שיש בידיעה זו כדי להעיד על שהותה

160 ספר השיחות, תורת שלום (בלה"ק), עמ' 224.

161 אגרות קודש, אדמו"ר הרש"ב, חלק א, עמ' נג.

באזור ריגא או דובלען בקיץ תרמ"ט.

תר"ס

י"א בכסלו תר"ס נסע אדמו"ר הרש"ב יחד עם אמו הרבנית רבקה להאדיטש ולנעז'ין, להשתטח על ציוני אדמו"ר הזקן ואדמו"ר האמצעי. אדמו"ר הרש"ב השתדל שהנסיעה תיעשה ככל האפשר בצנעה וללא פרסום. הם שהו שם כשבוע וחצי, ככל הנראה עד י"ט-כ' בכסלו. בשבת וירא, י"ז בכסלו, שהו בנעז'ין¹⁶².

תרס"ב-תרס"ח

בשנים אלו נסעה הרבנית כמה פעמים לצורכי בריאות:

בסיוון תרס"ב - לריגא¹⁶³.

בקיץ תרס"ג - לדובלען ולריגא, יחד עם הרז"א¹⁶⁴.

בשבט תרס"ד - לחוץ-לארץ לצורך בדיקות רפואיות¹⁶⁵.

בתמוז תרס"ה - ליאנושפאל¹⁶⁶.

בקיץ תרס"ז- לדובלען ולריגא¹⁶⁷.

בחשון תרס"ח- היתה תכנית שתיסע לפטרבורג אך בסוף נסעה לויטבסק¹⁶⁸.

בתמוז תרס"ח - שוב לדובלען¹⁶⁹.

162 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ג, עמ' נט.

163 שם, עמ' שמו.

164 שם, עמ' שצד, שצז.

165 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ד, עמ' כד-ה.

166 שם, עמ' קח, קיד, קטז.

167 שם, עמ' רלב, רלט.

168 שם, עמ' רמ.

169 שם, עמ' שב.

עת"ר

אף שבדרך כלל היתה הרבנית רבקה נשואת בליובאוויטש בשעה
לעדמו"ר הרש"ב נסע לנאות דשא, הנה בקיץ עת"ר, כאשר שהה אדמו"ר
הרש"ב בנאות דשא דעניסאוווקא, הצטרפה אליו גם הרבנית. בתחילה
נשארה בליובאוויטש¹⁷⁰, אך לאחר מכן נסעה לשם יחד עם אחותה ונכדה.
ביום ראשון, י"ד באלול, שבה לליובאוויטש¹⁷¹.

תרע"ג

כן היה גם בקיץ תרע"ג. כאשר נסע אדמו"ר הרש"ב לנאות הדשא
זאאלזשע, התלוותה אליו הרבנית רבקה. ייתכן שגם באותה שנה לא שהתה
שם במשך כל הקיץ, אולם מן המקורות נראה כי הצטרפה אליו כבר סמוך
לתחילת תקופת שהותו במקום. על שהותה בזאאלזשע בקיץ תרע"ג אנו
יודעים ממכתב שכתבה משם לבנה הרמ"מ ביום ט"ז בתמוז תרע"ג.

לעת עתה לא ראיתי דוגמאות נוספות לכך שהרבנית רבקה התלוותה
לאדמו"ר הרש"ב לנאות הדשא. בדרך כלל היתה נשואת בליובאוויטש,
בעוד אדמו"ר הרש"ב היה נוסע למקומות הקיץ ושב לביתו אחת לשבוע.

170 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ו, עמ' קלו.

171 שם, עמ' קלח.

פרק שביעי

אדמו"ר הרש"ב

תרכ"ח

§ נסיעה לצ'רנוביץ

לאחר השריפה הגדולה שפרצה בליובאוויטש בה' במנחם אב תרכ"ח, נסע אדמו"ר הרש"ב עם בני משפחתו לצ'רנוביץ¹⁷².

תרכ"ט

§ נסע לקישינב

לקראת חודש תשרי תרכ"ט נסע לקישינב יחד עם בני משפחתו, ושם עשו את ימי חודש תשרי¹⁷³.

תרל"ה

§ נסיעה לאוורוטש

יום ראשון ה' אלול, נוסע עם אימו הרבנית רבקה לעיר אוורוטש פלך ז'יטומיר (מקום מגורי דודו וחותנו הרה"ק ר' יוסף יצחק מאורוטש) לרגל חתונתו, שהתקיימה למעשה במוצאי שבת קודש י"א באלול. בדרך עצרו

¹⁷² על השערת השהות בצ'רנוביץ והמקורות לכך, ראה לעיל בפרק נסיעות אדמו"ר מהר"ש, שנת תרכ"ח.

¹⁷³ ספר התולדות אדמו"ר מהר"ש, עמ' 14.

בעיירה אחרעמווע (כיום יפרמובו) הסמוכה לליובאוויטש, שם נפרדו מהאב הרבי מהר"ש שנצבר ממנו להשתתף בחתונה וליווה אותם עד עיירה זו. שם ישב אביו וסיפר דברים נפלאים¹⁷⁴. ביום ראשון י"ט באלול, בתום ימי ה'שבע ברכות', חזרו לליובאוויטש¹⁷⁵.

תרל"ז-תרל"ט

§ נסיעה לפטרבורג

בתקופה זו העלילו על אדמו"ר הרש"ב בענין חובת השירות הצבאי. בעקבות כך נאלץ לעזוב את ליובאוויטש ולשהות במשך כמה חודשים בפטרבורג, שם הסתתר במרתף. במקביל פעל אדמו"ר מהר"ש אצל השלטונות לביטול הגזירה, עד שנתברר כי ההלשנה היתה חסרת יסוד¹⁷⁶. מתקופה זו נשתמר גם כתב יד קודש מדברי חסידות שכתב הרבי הרש"ב בעת שהותו בפטרבורג¹⁷⁷.

תר"מ

§ נסיעה להיכלי הקודש

בשנת תר"מ נסע אדמו"ר הרש"ב בשליחות אביו אדמו"ר מהר"ש להשתטח על אוהלי הקודש¹⁷⁸.

174 ספר המאמרים תרל"ה ב, ע' תקנ"ג.

175 'חנוך לנער', עמ' 10.

176 שם. ושם מובא שזה היה בחורף תר"ם. אולם ב'מבית הגנזים', עמ' כ, פורסמה תעודת הפטור של אדמו"ר הרש"ב הנושאת את התאריך י"א במנחם אב תרל"ט, וממנה עולה לכאורה כי ההשתדלות לביטול הגזירה והנסיעות הקשורות בכך קדמו למועד זה.

177 רשימת היומן, עמ' ר ואילך. וראה שמועות וסיפורים ח"ג, עמ' 185, שם מובא כי אדמו"ר הרש"ב נסע לרוסטוב.

178 ספר השיחות, תש"ג, עמ' קסז. ולא ברור אם הכוונה להשתטחות על ציון אדמו"ר הצמח צדק בלבד, או גם על ציוני אדמו"ר הזקן ואדמו"ר האמצעי.

תרמ"א

§ נסיעה לויטבסק

ביום ה' במרחשון תרמ"א נסע אדמו"ר הרש"ב עם אביו אדמו"ר מהר"ש ואחיו הרז"א לויטבסק, שם השתתפו בוועידה שכינס אדמו"ר מהר"ש בהשתתפות עסקני הציבור מערים שונות ברוסיה. במשך ימי שהותו בוויטבסק התאכסן אדמו"ר מהר"ש ובניו בבית מחותנו ר' אברהם זאב גינזבורג. הוועידה נמשכה שלושה ימים, עד יום חמישי ט' במרחשון.¹⁷⁹

בנוגע לשנים תרמ"ג-תרמ"ט מצויים בידינו כמה מקורות, הכוללים פרטים וגרסאות שאינם עולים תמיד בקנה אחד. השתדלתי ללקט את כולם, להשוות ביניהם ולסדרם באופן בהיר¹⁸⁰. לצד זאת מובאים כאן גם כמה דיווחים חדשים, השופכים אור על פרטים אחדים שעד כה לא היו ידועים, או שלכל הפחות לא היו ברורים דיים.

תרמ"ג

בי"ג בתשרי תרמ"ג נסתלק אדמו"ר מהר"ש. הסתלקותו פגעה קשות בבריאותו של אדמו"ר הרש"ב, וכפי שסיפר לימים אדמו"ר הר"י"צ:

"הסתלקות הסבא (הרבי מהר"ש) פעלה כל כך על בריאותו של אבי (הרבי הרש"ב), שלפי דרישותיהם החמורות של הפרופסורים בפטרבורג ובמוסקבה, נאלץ לשהות במקומות הבראה שונים, בהם שהה בהפסקות קצרות כמה שנים"¹⁸¹.

היודעים ארחות חיי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בשנות תרמ"ג-מ"ט, היו זמנים ידועים (ולפעמים גם ארוכים) שהי' נוסע למעיינות רפואה, הן בפנים המדינה (אדעס, לימאן, יאלטא) והן לחו"ל (שעוענינגען, פריז, באדען, ויען, בורביל ועוד), וזמני נסיעותיו ומקומם וזמנם עד כמה שהייתי יכול לחקור עליהם מזמן היותי ילד עד בואי בשנת

179 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הר"י"צ, חלק ד', עמ' תצז-ח.

180 נעזרתי רבות בספר הרז"א מאת ר' ישראל ברדה, עמ' 102 ואילך, בפרק העוסק בנסיעות אדמו"ר הרש"ב באותן שנים.

181 לקוטי דבורים, (בלה"ק) חלק א, עמ' 252.

ה' ו' ומעת באיי חקרת, והגני זוכר, והכל כתוב באחד ספרי היומי, לעניניהם עם שיחות וסיפורים שונים¹⁸².

על נסיעותיו באותה שנה סיפר אדמו"ר הריי"צ:

§ נסיעה לפטרבורג

בסוף חדש שבט חלה ויסע לפטרבורג לשאול בעצת רופאים מומחים ויהי שם ב' או ג' שבועות¹⁸³. ככל הנראה נסע ביום א' כ' שבט, ושב לכל היותר ביום ו' ב' אד"ר¹⁸⁴.

במקום אחר כותב אדמו"ר הריי"צ "בקיץ תרמ"ג נחלה הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק הכ"מ והוכרח לנסוע לפטרסבורג לשאול בעצת רופאים מומחים"¹⁸⁵.

§ נסיעה לאודסה

בחדש תמוז נסע לאדעס (=אודסה) לרחוץ במי הלימאן במשך שני חדשים¹⁸⁶.

§ נסיעה ראשונה ליאלטה

בהמשך נסע ליאלטה והיה שם בד' אלול תרמ"ג¹⁸⁷.
ובבואו מנסיעותיו אלו שב לחדרו לתורתו ולעבודתו¹⁸⁸.

תרמ"ד

חודש תשרי תרמ"ד היה בליובאוויטש.

182 אגרות קודש, כ"ק אדמו"ר הריי"צ, חלק טז, עמ' תנה.

183 חנוך לנער, עמ' 11.

184 הרז"א, עמ' 103.

185 ספר השיחות תר"פ-תרפ"ז עמ' 13. ולכאורה אפשר לומר שמדובר בשתי נסיעות שונות לפטרבורג לצורך התייעצות עם רופאים מומחים, האחת בחורף והשנייה בקיץ.

186 חנוך לנער, עמ' 11.

187 ספר המאמרים תשי"א, עמ' 301.

188 חנוך לנער, עמ' 11.

בשנת תרמ"ד נסע ליאלטה ביחד עם אחיו הרז"א¹⁸⁹.

§ נסיעה להולנד

בקיץ נוסע למקום מרפא שעווענינגען (Scheveningen), כיום רובע בעיר האג, הולנד.

בעיתון מיום י"ב בתמוז תרמ"ד (5 ביולי 1884), ברשימת האורחים שהגיעו לשעווענינגען בימים האחרונים, נזכר: Dr. Sch. Schneirsohn, Vitebsk, Hovenstraat 8. ומסתבר כי הכוונה לאדמו"ר הרש"ב, ששהה שם יחד עם הרבנית שטערנא שרה¹⁹⁰.

רישום אדמו"ר הרש"ב בשעווענינגען תרמ"ד

תרמ"ה

בחודש תשרי תרמ"ה שהה אדמו"ר הרש"ב בשעווענינגען (Scheveningen), ונשאר שם עד לאחר חג הסוכות¹⁹¹.

§ נסיעה לפאריז

לאחר מכן נסע לפאריז כדי להיוועץ בכירורג הנודע ז'יל-אמיל פיאן (Jules-Émile Péan), שפעל באותה עת בבית רפואה מרכזי ברובע העשירי של פריז. הרופא קבע כי אין צורך בניתוח, אך נתן תרופות והמליץ לו להימנע מן האקלים הרוסי ולהישאר במדינות החמות במשך חודשי החורף¹⁹².

189 ספר השיחות תר"פ-תרפ"ז עמ' 210. ואפשר שהכוונה לנסיעה ליאלטה שנזכרה לעיל, בתחילת חודש אלול תרמ"ג.

190 ועל פי האמור, יש מקום לשער כי מאמר ד"ה כמגדל דוד משבת נחמו תרמ"ד נכתב בתקופת שהותו בשעווענינגען.

191 אגרות קודש, כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק א, עמ' ד.

192 שם, עמ' ה'. ובחלק ג' עמ' ד.

על פי המלצה זו נראה כי שהה באותה תקופה גם במענטאן (Menton) שבדרום צרפת.

§ נסיעה ראשונה למנטון

על מה שקרה באותו ביקור במנטון סיפר אדמו"ר הריי"צ:

§ חיי געגועים של חסיד

בשנת תרע"א, כשהיינו במענטאן הלכתי פעם עם הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לטייל על חוף הים. בפינת זוית של נוף טבע מפליא, בין הים ויער אילנות, הראה לי הוד כ"ק אאמו"ר ספסל אחד בין סבכי היער, וסיפר לי אשר על ספסל זה ישב מלפנים - בשנת תרמ"ה, ג' שנים אחרי הסתלקות אדמו"ר מהר"ש נ"ע - החסיד ר' זלמן זלאטאפאלסקי כשהוא עמוק במחשבותיו, ושר את הניגון הנ"ל בדבקות גדולה איזה שעות רצופות.

הוד כ"ק אאמו"ר הרגיש בו בהלכו דרך זה לטיול ולא רצה לבלבלו מדביקותו והביט בפניו וראה שעניני סגורות ודמעות זולגות על לחייו וכולו מתלהב בניגון חב"די הזה. ואמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: קוקענדיג אויף איהם - אויף ר' זלמן'ען - האט זיך אפגעשפיגעלט א געגועים לעבען פון א חסיד, וועלכער האט פארלוירען זיין רבי'ן אין גוף כמה שנים און אין ציור הרוחני איז - כאלו עומד לפניו [=בהסתכלות עליו - על ר' זלמן השתקף חיי געגועים של חסיד, שאיבד את רבו בגוף לפני מספר שנים ובציור רוחני הרי כאילו עומד לפניו]¹⁹³.

לי"ג ניסן - הילולא של זקנו אדמו"ר הצ"צ - בא לליובאוויטש, ואחר חג הפסח חזר לפאריז. התעכב שם עד אחרי חג השבועות ויסע למעיינות הרפואה - בורבול אשר בצרפת -

מצב בריאותו מכריחו להיות במדינות החמות ועל חוף הים¹⁹⁴.

193 ספר הניגונים, חלק א, עמ' נד.

194 חנוך לנער, עמ' 11, ושם נכתב כל זה על שנת תרמ"ד. אולם מן הנתונים העולים מאגרות קודש נראה לכאורה שהתיאור מתאים יותר לשנת תרמ"ה.

ולהעיר, כי ברשימה משנת תרנ"ו של אדמו"ר הריי"צ (ספר השיחות תש"ג בלה"ק, עמ' קסז) מסופר שבתחילת חורף תרמ"ה, קודם נסיעת אדמו"ר הרשב"י לוויה לרגלי בריאותו, עבר בניעז"ן, האדיטש, אינפולי ומז'בוז, והשתטח על קברי רבותיו ונשיאיו על פי סדר ההשתטחות שמסר לו אביו בשנת תר"מ. לעת־עתה לא נתברר זמנה המדויק של נסיעה זו.

§ נסיעה לברלין

בשנת תרמ"ה שהה אדמו"ר הרש"ב גם בברלין, ושם ביקר אצל הרב הגאון ר' עזריאל הילדסהיימר. על ביקור זה סיפר לימים אדמו"ר הריי"צ:

"סיפר לי כ"ק אאמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע אשר בהיותו בשנת תרמ"ה בברלין ביקר שם את הרה"ג ר' עזריאל ז"ל הילדסהיימר, אשר כיבדו מאוד כי הכיר את כ"ק אדמו"ר מוהר"ש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע"¹⁹⁵.

תרמ"ו

§ מסע יאלטע

בחורף תרמ"ו נסע אדמו"ר הרש"ב ליאלטע שבחצי האי קרים לצורכי בריאותו.

קיימות כמה נוסחאות בנוגע לזמן נסיעה זו¹⁹⁶. מכל מקום, מהערת כ"ק אדמו"ר, מרשימת אדמו"ר הריי"צ "יגלה אור", וממכתבו של הרז"א עולה כי הנסיעה היתה בשלהי חודש חשוון תרמ"ו ונמשכה עד לאחר חג הפסח תרמ"ו.

בנסיעה זו השתתף גם אדמו"ר הריי"צ, שהיה אז כבן חמש שנים, וכן ר' שניאור זלמן בן ר' מרדכי דוב סלונים מארץ הקודש, ששימש באותה תקופה כמלמדו.

ברשימותיו מתאר אדמו"ר הריי"צ את הטיולים שערכו בין הרי קרים וחוף הים, את לימודיו עם מלמדו, ואת העיונים והשיחות בענייני חסידות שהיו לאביו במשך ימי שהותם ביאלטע.¹⁹⁷

¹⁹⁵ אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הריי"צ, חלק ג, עמ' תקכד. מאחר שבאותה שנה נסע כ"ק אדמו"ר הרש"ב מפאריז לליובאוויטש קודם חג הפסח, ולאחר מכן שב לפאריז, ייתכן שביקור זה אצל הרב הילדסהיימר נערך באחת מנסיעות אלו. אך מועדו המדויק של הביקור לא נתברר לעת עתה.

¹⁹⁶ ראה ספר השיחות תרצ"ב-תרצ"ה, עמ' 157 הערה 107, שם הובאו כל פרטי הנוסחאות בהז.

¹⁹⁷ אודות מסע יאלטע ראה בארוכה ברשימת המאסר, לקוטי דיבורים חלק ד' (בלה"ק) עמ' 857

ואילך.

§ המלך אלכסנדר השלישי

בהיות אדמו"ר הרשב"י ביאלטה, הלך לקבל את פני המלך אלכסנדר השלישי בעת ביקורו בעיר. לימים העלה בנו, כ"ק אדמו"ר הריי"צ, כמה מזכרונות אותם ימים:

"נזכרתי את מחזה בוא המלך אלכסנדר השלישי, עמידת הורי על חוף הים בין המחכים לראות המלך ושריו..."¹⁹⁸

ביומנו משנת תרע"ו הרחיב אדמו"ר הריי"צ את התיאור, ובמסגרת דברים שסיפר לו אביו, אדמו"ר הרשב"י, כתב:

וסיפר לי כמה מעשיות, מכחותיהם של המלכים, ואשר בעיניו ראה, כי בהיותו ביאלטע, ובעת ההיא בא המלך אלכסנדר השלישי, הוא הי' צריך לבוא באני' בבקר, השכם בקר - כן מספר - התפללתי, והיום יום מעונן, והלכתי לחוף, להיות בין העומדים ומחכים לבוא אניית המלך, הים סוער במאד, כשעה העשירית, התראתה אניית המלך מרחוק, וכאשר ראוה ההמון רק התורן הרימו קול קורא, ובה ברגע נבקעו העבים, והשמש זרחה על האני' בדרך פלא, אך הים סוער ורועש במאד, וכאשר התקרבה האני' ונתן המשוט - דיא קליינע שיפעל - והמלך יצא על השליבה, בה ברגע שקט הים, ונהי' לנהר אשר מימיו צבורים, בו ביום לעת הערב טיילתי על החול והים סער כדרכו. עלינו

לדעת כי אלו האנשים ההנהגה אתם באופן אחר לגמרי¹⁹⁹.

אחוזת ליבאדיה

עוד סיפר אדמו"ר הריי"צ כי באותה תקופה הלך עם הוריו לראות את מראה אחוזת ליבאדיה, את ארמון המלך ואת כרמו, ואף פגשו את המלך ברחוב בעת שהלכו בערב פסח לבית הטבילה²⁰⁰.

198 לקוטי דבורים, (בלה"ק) חלק ד, עמ' 929.

199 מבית הגנזים, עמ' כט.

200 לקוטי דבורים, (בלה"ק) חלק ד, עמ' 929.

§ נסיעה לחרקוב

מלאכות (=משלחות) חסידי רוסיא הדרומית באה ליאלטא בבקשה, אשר בחזירתו לביתו יתעכב בעיר חרקוב, למען יוכלו חסידי גליל ההוא לבקרו ולשמוע דא"ח מפיו.

כ"ק אדמו"ר נ"ע נענה לבקשתם ובדרכו מיאלטא מתעכב כשלושה שבועות בחארקוב - ובתוך משך זה גם מועד הל"ג בעומר²⁰¹.

בהיות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב (בשנת תרמ"ט כנראה²⁰²) בעיר חארקאוו, התוועד עם חסידים והבית היה חם מאד עד שהכתלים הורידו זיעה. אמר הרב דחארקאוו, ר' יחזקאל אראלאזאראוו: "בא העת להתפעל!" ופשט את הסורטוק, וכן עשה כ"ק אדמו"ר. וכל העת החזיק בזקנו של החסיד ר' מרדכי עלינסאן²⁰³.

חג השבועות - בליובאוויטש²⁰⁴.

תרמ"ז

§ נסיעות למוסקבה

בסוף חודש כסלו תרמ"ז נסע אדמו"ר הרש"ב למוסקבה לצורכי רפואה. לקראת חנוכה שב לליובאוויטש,

ובסוף חודש טבת נסע שוב למוסקבה²⁰⁵.

בהקשר לאחד מביקוריו במוסקבה באותה שנה מסופר:

בשנת תרמ"ז היה אדמו"ר הרש"ב נ"ע במוסקבא ונזדמנו לפניו כתבי חסידות מתלמיד אדמו"ר הזקן. אדמו"ר נ"ע עיין בהם ואמר שאדמו"ר האמצעי למרות האריכות הגדולה שבמאמריו אינו מחסיר אפילו אות אחת מלשון הרב - רבינו הזקן. ובכתבים אלו - סיים אדמו"ר - אין אפילו אות

201 חנוך לנער, עמ' 11.

202 כ"ק אדמו"ר הרש"ב ביקר בחרקוב בשנים תרמ"ו, תרנ"ד ותר"ס, אולם לעת עתה לא ידוע על ביקורו בעיר בשנת תרמ"ט.

203 רשימת דברים, (הוצאה חדשה) עמ' 162.

204 חנוך לנער, עמ' 11.

205 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק א, עמ' י-יא.

אחת מדברי אדמו"ר הזקן²⁰⁶.

בניגוד לשנים הקודמות שבהן שהה תקופות ממושכות מחוץ לליובאוויטש, נראה כי את עיקרה של שנה זו עשה בליובאוויטש²⁰⁷.

תרמ"ח

את חודש תשרי עשה כ"ק אדמו"ר הרשב"ב בליובאוויטש²⁰⁸.

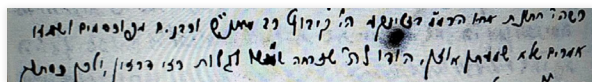
נסיעה לזלינקא

בחורף תרמ"ח נסע לזלינקא לרגל חתונת אחיו הרמ"מ²⁰⁹, בזיווג שני עם מרת בתיה שניאורסאהן, בת הרה"ק ר' נחום דובער מאוורוטש ואחיניתה של הרבנית שטערנא שרה.

ברשימותיו של החזן ר' יחיאל הלפרין ("ר' יחיאל דער חזן" או "יחיאל דער משולח") כתב אודות אדמו"ר הרשב"ב באותה חתונה:

"כשהי' חתונת אחיו הרמ"מ בזלינקע היה קיבוץ רב מאנ"ש ורבנים מפורסמים ושמעו אמרים שלא שמעתן אוזן, הודו לה' שזרחה שמשו לגלות רזי דרזין"²¹⁰.

(במקור אחד²¹¹ נזכר כי בחורף תרמ"ח נסע למענטון, אולם נראה כי הכוונה היא לנסיעתו לשם בחורף תרמ"ט, כדלהלן).

רשימת ר' יחיאל דער חזן

206 מגדל עז, עמ' קפט.

207 אגרות קודש, כ"ק אדמו"ר הרשב"ב, חלק ג, עמ' ד, בהערה. להעיר, כי במכתב מחודש מנחם-אב תרמ"ח כותב כ"ק אדמו"ר הרשב"ב שזה קרוב לשנתיים שלא עסק ברפואות, ויש בכך כדי לחזק את ההשערה שעיקר שנת תרמ"ז עשה בליובאוויטש.

208 חנוך לנער, עמ' 11.

209 ספר המאמרים תרמ"ז-תר"ן, עמ' 7.

210 כטעם זה מרשימותיו של ר' יחיאל דער משולח הגיע לידי באדיבות ר' ישראל ברדה, ותודתי נתונה לו על כך.

211 תורת שלום, ע' 436.

§ נסיעה לאוסטריה

בחודש תמוז תרמ"ח נסעו אדמו"ר הרש"ב והרבנית שטערנא שרה לבאד פעסלאו (Bad Vöslau) הסמוכה לווינה²¹².

ביום י"ט בתמוז תרמ"ח (28 ביוני 1888) נרשמו בספר האורחים של המקום. הם התאכסנו ב־Villa Franzenshöhe כיום Parkvilla, ברחוב Anzengruberstraße 3.

Herr Sch. B. Schneirsohn , Privatier, mit Frau Gemalin, aus Witebsk, Russland	Waldstrasse 3 Franzenshöhe	2
--	-------------------------------	---

רישום אדמו"ר הרש"ב והרבנית בבאד פעסלאו

בהמשך שקל אדמו"ר הרש"ב לנסוע לעיירת

המרפא באד קרויצנך (Bad Kreuznach) שבגרמניה, אך ביקש תחילה להיוועץ ברופאים מומחים. לשם כך נסעו לווינה, שם התייעצו עם הפרופסורים היינריך פון במברגר ואנטון דיטל, מן הרופאים הבולטים באוניברסיטת וינה באותם ימים. לאחר שבחנו את מצבם, המליצו הרופאים כי אדמו"ר הרש"ב ישהה בבאד האלל (Bad Hall), ואילו הרבנית שטערנא שרה תיסע למארינבאד (Marienbad). בהתאם לעצתם נסעו תחילה לבאד האלל, ובהמשך נסעה הרבנית למארינבאד²¹³.

ביום שישי כ"ז בתמוז הגיעו לבאד האלל (Bad Hall). במכתב מאותה תקופה כתב:

"באתי לפה על ש"ק פ' מטו"מ... בדעתי להיות בפה עד שבוע שלפני ר"ה הבע"ל"²¹⁴.

בעיתון מקומי מיום כ"ח בתמוז תרמ"ח (7 ביולי 1888) נזכרו בין האורחים שהגיעו לבאד האלל ביום שלפני כן:

Herrn J. Weil, Kaufm., Prag. J. Bruder, Priv., Jid. T. Ballauf, Kaufm., Wien.
Solbenez Schiff: B. Schneirsohn, Kaufm., sammt Frau, Rußland. M. Koglsberger, Gold- und Silberarbeiter, Althelm. J. Bengl, Kaufm., Grünburg. J. Gulder, Kaufm., Budapest. G. Loebl, Hdtl., Hofenfeld. F. Hirn, Bankbeam., München. W. Rupperts, Bankbeam., München. S. Kalandra, Reif., Wien. J. Alton, Priv. A. Robach, Beam., Budapest. D. Leiner, Geometer, sammt Frau und Tochter, Wien. Dr. J. Schürichenhaller, Gymnasialprofessor, Wien. G. Löbberbauer, Stud., Böhmen. J. Wehler, Missionar, Baiern. M. Schurfer, Kaufm., Wien. A. Flora, G. Fiegl, Priv., Innsbruck.
Hoher Krebs: A. Blisch, Rosenberg, B. Bacher, Kaufleute,

B. Schneirsohn,"
Kaufm., sammt Frau,
"Russland

כלומר: "ב. שניאורסאהן, סוחר, עם רעייתו, מרוסיה".

אדמו"ר הרש"ב ברשימת באד האלל תמוז תרמ"ח

²¹² אגרות קודש, כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק א, עמ' נז.

²¹³ שם, עמ' נו-נז.

²¹⁴ שם.

ומן הרישום עולה כי אדמו"ר הרש"ב והרבנית התאכסנו במלון Goldenes Schiff.

בהמשך שכרו דירה בעיר, בכתובת Haus B. Blaha 146, Bad Hall²¹⁵.

§ נסיעת הרבנית למארינבאד

על פי עצת הרופאים נסעה הרבנית שטערנא שרה למארינבאד²¹⁶. ברשימת המבקרים של מארינבאד מיום כ"ב באב תרמ"ח (31 ביולי 1888) נזכרה בין האורחים:

6757	Frau Sara Schneersohn, Geschäftsmannsgattin aus Witebsk	1
------	---	---

רישום הרבנית שטערנא שרה במארינבאד אב תרמ"ח

Frau Sara"
Schneersohn,

"Geschäftsmannsgattin aus Witebsk

כלומר: "הגב' שרה שניאורסאהן, רעייתו של איש עסקים מוויטבסק".

	aus Petersburg	Hôtel Weiss. Rosel	2
6535	Herr S. S. Schneersohn, Kaufmann aus Witebsk	"	1
6536	Herr Israel Alter, Kaufmann aus Miawa in Russland	"	1

רישום הרז"א במארינבאד אב תרמ"ח

מעניין לציין כי גם גיסה, הרז"א, שהה באותה עת במארינבאד,

ולכל המאוחר הגיע לשם בי"ט באב תרמ"ח (28 ביולי 1888).

התכנית המקורית היתה לשוב לליובאוויטש לקראת חודש תשרי, אולם בסוף חודש אלול הגיעו אדמו"ר הרש"ב והרבנית לווינען – הוא מבאד האלל והיא ממארינבאד – ושם שב אדמו"ר הרש"ב והתייעץ עם רופאים. הללו המליצו לו לבלות את חודשי החורף בארצות החמות, ועל כן נשארו בווינה למשך חודש תשרי.

תרמ"ט

כאמור, את חודש תשרי תרמ"ט עשו אדמו"ר הרש"ב והרבנית, ככל הנראה, בווינה.

עם זאת, ייתכן כי נשארו בבאד האלל גם במהלך חודש תשרי, ורק

²¹⁵ ש.ם.

²¹⁶ ש.ם.

בשלהי החודש שבו לווינה. אפשרות זו מתחזקת לאור רישום שהתפרסם בעיתון הווינאי Neue Freie Presse, שיצא לאור בווינה, ובו נדפסה רשימת הזרים שהגיעו לעיר ביום שלישי, כ"ז בתשרי. בין השמות מופיע הרישום:

Schellman, F., Kfm., Ungarn, Oester.
Schelling, J., Kfm., Schweiz, Erz. Karl.
Schirmer, F., Kfm., Windigsteig, Lamm, IV.
Schneider, O., Kfm., Prag, Kronprinz.
Schneerson, S., Kfm., Vitebs. Stefanie.
Schlesinger, A., Kfm., Kaschau, Métropole.
Schönlein, B., Kfm., Planen, Métropole.
Schwarz, F., Kfm., Roubaix, Métropole.
Schmidbauer, H., Kfm., Bpest, Oedenburg.
Schreiber, J., Radr., Prag, Bayr. Hof.

Schneerson, S., Kfm.,
Vitebsk, Stefanie

דהיינו: שניאורסאהן ש., סוחר,
התארח במלון סטפני (Hotel Stefanie)
בווינה.

רישום אורחים בווינה שלהי תשרי תרמ"ט

עם זאת, ייתכן גם לפרש את הרישום באופן אחר. אפשר שאדמו"ר הרשב"ב והרבנית אכן שהו בווינה במשך כל חודש תשרי, ולאחר שהרבנית שטענא שרה נסעה מווינה לליובאוויטש, עבר אדמו"ר הרשב"ב להתגורר במלון סטפני, שם שהה עד לנסיעתו, על פי עצת הרופאים בווינה, למנטון. אם כן, הרישום אינו מלמד בהכרח על מועד שובו לווינה, אלא רק על מקום מגוריו בעיר באותה עת.

§ נסיעות הרבנית לליובאוויטש והרבי למנטון

לאחר חגי תשרי נסעה הרבנית לליובאוויטש, ואילו אדמו"ר הרשב"ב נסע למענטון (Menton) שבדרום צרפת, אליה הגיע ככל הנראה בראשית חודש חשוון. במענטון התאכסן ב־Château Redosso.

באמצע חודש כסלו לערך הגיעה הרבנית שטענא שרה למענטון. בנסיעה זו התלווה אליה החסיד ר' יעקב קאפיל זעליגסאהן, שנהג לנסוע מדי שנה לאיטליה לשם רכישת אתרוגים.

ברשימות הזרים הרשמיות של מענטון, שהתפרסמו בעיתונות המקומית ב"ט בכסלו, כ"ו בכסלו וה' בטבת תרמ"ט, נרשם:

Siordet (Doct.) f. et a. v. Cabrolles — Ang.
Schneirahon, Château Redosso. — Russe.
Sirol (Maris), Château Redosso.
Silvain Verneer et Mme v. Baron. — Fr.
Thomson (Mme et Miss) et a. v. Duverdun — Am.

Schneirsohn, Château"
"Redosso. — Russe

כלומר: "שניאורסאהן, שאטו
רדוסו, נתין רוסי".

הרישום בעיתון מנטון חורף תרמ"ט

בינתיים לא עלה בידי לזהות את מיקומו המדויק של מקום זה, אך סביר להניח שהוא שכן בחלקה של העיר הנקרא קאפ'מארטון.

§ נסיעה לפאריז וברלין

אדמו"ר הרש"ב והרבנית נשארו במענטון עד לאחר חג הפורים. לאחר מכן נסעו לפאריז, שם שהו כשבוע ועשו את שבת פרשת שמיני. משם המשיכו לברלין, שבה עשו את שבת פרשת תזריע.

נראה כי במהלך ביקור זה בברלין ביקר אדמו"ר הרש"ב באקווריום של ברלין. שנים רבות לאחר מכן, בשנת תרס"ז, כתב לאדמו"ר מראדזין, רבי מרדכי יוסף אלעזר ליינער, שחקר את ענין התכלת:

"כפי שמצוייר החילזון במאמר פתיל תכלת, כמדומה לי ברור שראיתיו זה כעשרים שנה מלפנים באקווריום דברלין. ראיתי חיה קטנה והיא מוריקה לעיתים מיץ שחור שמשחיר את המים סביבה. ולפי שלא עלה על דעתי שזה יהיה החלזון, לא שמתי לבי לעיין על כל פרטיו"²¹⁷.

לאחר מכן שבו לליובאוויטש, אליה הגיעו במהלך השבוע הראשון של חודש ניסן²¹⁸.

תר"ן

בכלל בשנות תר"ן-תרנ"ג ישב בקביעות בליובאוויטש²¹⁹.

בשנת תר"ן - השנה הראשונה כמעט בה שהה אבי במשך כל השנה בבית ובשנים שלפניה היה שוהה רוב השנה בחוץ לארץ²²⁰.

²¹⁷ שם, עמ' שנ"ד. כ"ק אדמו"ר הרש"ב כותב בשנת תרס"ז "זה כעשרים שנה מלפנים". מאחר שכפי שהובא לעיל שהה בברלין בשנת תרמ"ה, ייתכן שהכוונה לביקורו בברלין באותה שנה.

²¹⁸ אגרות קודש, כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ו, עמ' כ.

²¹⁹ חנוך לנער עמ' 12. וראה לקוטי דיבורים חלק א, עמ' 226.

²²⁰ לקוטי דיבורים, (בלה"ק) חלק א, עמ' 226.

תרנ"א

§ נסיעה לכפר מאזינקעס

אחר חג הפסח, "נסע כשלש פעמים לכפר מאזינקעס (הסמוכה כעשרים וחמשה ויארסט לליובאוויטש דרך באבינוביץ' ושם יער סאסני) ומתאכסן בבית דירתו של ר' שמואל הורביץ²²¹. היה נוסע ביום א' מליובאוויטש, וחוזר ביום ה'. בא' הפעמים נסע באיחור - ביום ב'²²².

בשבוע השלישי, צירף אליו לנסיעתו את בנו הרבי הריי"צ, כפי שמספר "ונוסעים אנחנו, ישיבתי עם אבא, רוח היום מראה פני השדות הזרועות ודיבורי העגלון לייבעצקע ממקום מושבו הגבוה המיוחד רק לו, עם סוסיו, ושוט הארוך הזקוף מימין מושבו, הרהיבוני²²³. במסע זה נסע גם ר' שמואל בעל הדירה אשר שם דר כ"ק אדנ"ע, ומושבו במרכבה ממול הרבי.

§ נסיעה ללוקא

בחודש סיון לערך נסע אדמו"ר הרש"ב עם אחיו הרז"א כדי לראות חתן לאחותם הצעירה הרבנית חיה מושקא. נסעו ללוקא, מושב בפלך קייב,

הרב משה והרבנית חיה מושקא הורנשטיין

²²¹ "מפני המצב הדחוק לא היה שום אפשרות אשר אבא (כ"ק אדמו"ר הרש"ב) יסע לאחד המקומות בשביל הטבת בריאותו, ולזאת בחר בזה לנסוע על משך ימי השבוע ליער מאזינקעס, אשר על זה הכריח הרופא באגוראדסקי". כל זאת אחרי שחלה בחורף, בסוף חודש כסלו למשך שני חודשים, שבועיים ראשונים באופן כבד ואח"כ הוקל מעט, ואח"כ בלקו"ד ליקוט לז מדבר בפרטות אודות חג

הפסח. משמע שנסע למאזינקעס תיכף לאחר חג הפסח. הסיבה למצב זה מפני שבתקופה זו נפלו עסקיהם של אחי הרבי הרש"ב, הרז"א והרמ"מ, וכספי כל המשפחה היו מושקעים בעסקים אלו שירדו לטמיון (ראה 'הרז"א' ע' 90 ואילך). וכפי שמתאר זאת הרבי הריי"צ "בחורף תרנ"א מצב משפחתנו... הכיס ריק הוא, כבר כלו כל העסקים, ונשארו דודי בעלי חוב גדולים ונשבר מטה לחמם... הדחוק שרר בבית בתוקף עוז, ואם כי האורחים מקורבינו הבאים בלתי מרגישים המה בזה... אבל גרי הבית יודעים זאת היטב" (ראה בסה"ש תר"פ-תרפ"ז ע' 247).

²²² לקוטי דיבורים, (בלה"ק), חלק א, עמ' 906-905.

²²³ שם, עמ' 926.

שם היה בית חרושת של סוכר, של הגביר החסיד ר"ד הורנשטיין. לאחר שבועות מספר בהם ביררו את הצעת השידוך והתכתבו עם המשפחה, סיכמו על השידוך בהצלחה וקבעו זמן שמחת קישורי התנאים ליום ח' תמוז, שאז שבו לליובאוויטש²²⁴.

§ נסיעה לויטבסק

בקיץ נוסע אדמו"ר הרש"ב לויטבסק ומתעכב שם ה-ו שבועות²²⁵.

תרנ"ד

§ נסיעה לשצערבינא

ל"ג בעומר אחר השעה אחת עשרה וחצי בבוקר, נסע - יחד עם בנו הרבי הריי"צ - כמנהג הרביים - אל השדה, אל העיירה שצערבינא אל החסיד ר' זלמן, והיו שם גילויים²²⁶.

§ נסיעה לחרקוב ואודסה

יום ג' פרשת חוקת בא לחרקוב לשאול בעצת הרופאים, והתעכב שם כעשרה ימים. מחרקוב נסע לאדעס על משך ד-ה שבועות לרחוץ בהלימאן²²⁷.

§ ביקור במושבות בפלך חרסון

בחודש מנחם אב מבקר את המושבות בפלך חרסון²²⁸.

ע"פ בקשות אנ"ש וחסידים אשר בגליל ההוא עושה מסעו מעיר אדעס דרך ניקולאיעב להמושבה ראמאנאווקע ושוהה שם כשבוע ימים, כי לשם

224 לקוטי דיבורים, (בלה"ק), חלק א, עמ' 170.

225 חנוך לנער, עמ' 12.

226 לקוטי דיבורים חלק ד, עמ' 800.

227 חנוך לנער ע' 12. ולהעיר, שבלקוטי דיבורים חלק ב עמ' 390 כותב אדמו"ר הריי"צ כי אדמו"ר הרש"ב שהה בליובאוויטש עד שבת פרשת בהעלותך, שאז נסע לאודסה לרחוץ במי הלימאן. לפי זה קדמה נסיעתו כשבועיים למועד היציאה הנזכר כאן.

228 שלשלת היחס. וראה לקוטי דיבורים חלק ג, עמ' 640, שזה היה בחודש אב.

נאספו מכל הסביבה לקבל פניו ולשמוע ממנו דא"ח. מראמאנאוקע נוסע לקרעמענצוג ומתעכב שם כשבוע, ע"פ בקשת החסידים ואנ"ש. מקרעמענצוג נסע - דרך חרקוב - לליובאוויטש ובא לשם ש"פ תצא²²⁹.

תרנ"ה

בקיץ נוסע לנאות דשא באליווקע הסמוכה לקראסנא.²³⁰

בעת השהות שם, מספר הרבי לבנו הריי"צ בין היתר סיפורים, אשר חלק גדול מהם אלו סיפורים אודות אדה"ז הנמסרים בקבלה רבי מפי רבי, ומהם שנמסרו בלחישת ובאזהרות גדולות שלא לגלותם אלא בשביל תועלת העבודה.²³¹

תרנ"ו

בקיץ נוסע לנאות דשא באליווקע²³². כמנהגו בימי שני חוזר לליובאוויטש לבקר את אימו הרבנית רבקה נ"ע ולקבל אנשים ל"יחידות"²³³.

בכ"ח בסיוון התקיימו שם קישורי התנאים של הרבי הריי"צ עם הרבנית נחמה דינה.

הרז"א הגיע אף הוא לבאליווקע ושהה שם כשבוע, שבמהלכו התקיימו התועדויות רבות והוא סיפר סיפורים רבים²³⁴.

תרנ"ז

§ נסיעה למוסקבה ופטרבורג

לאחר חג החנוכה נסע אדמו"ר הרש"ב למוסקבה. בתקופה זו נאמר

229 חנוך לנער עמ' 13.

230 שם.

231 לקוטי דיבורים חלק א, עמ' 128.

232 חנוך לנער עמ' 13.

233 לקוטי דיבורים חלק ב, עמ' 316.

234 שם, עמ' 315.

המאמר "וידעת, מוסקבה". הוא התעכב שם עד לאחר חג הפורים, ולאחר מכן נסע לפטרבורג למשך כשבועיים.

לחג הפסח שב לביתו, ובקיץ אותה שנה שהה בבאליווקע²³⁵.

תרנ"ח

§ נסיעה לברדיצוב וקיוב

פרשת חיי שרה נוסע לברדיצוב וקיוב להשתתף באסיפה חשאית, אשר הוזמנו אליה כעשרה איש באי כח ווילנא ריגא קאוונא בריסק אדעס פטרבורג מוסקבא חרקוב.

§ נסיעה להיכלי הקודש

מבקר ציוני הבעש"ט (מז'בוז') הה"מ (אניפאלי) אדמה"ז (האדיטש) ואדמו"ר האמצעי (ניעז'ין).

§ נסיעה לפטרבורג ומוסקבה

משם נוסע לפטרבורג ומוסקבא על משך ימים אחדים.

מאחרי חג השבועות – בבאליווקע²³⁶.

§ המשך רנ"ט

"בהיותנו בנאות דשא באליווקע, הייתי נרעש מהיות אבי (כ"ק אדנ"ע) שקוע במחשבות. אבי היה נשאר לשבת לעתים קרובות בגן, תפוס מחשבות במשך כמה שעות. כפי שסיפר לי לאחר מכן, הרי באותו זמן של ישיבתו בגן, הרהר במאמר "יו"ט של ר"ה" על כל המשכיות, שאמרם לאחר מכן מר"ה תרנ"ט עד פרשת וירא²³⁷.

בשנת תר"צ, בעת ביקורו של אדמו"ר הריי"צ בארצות הברית, סיפר על

235 חנוך לנער עמ' 13.

236 שם.

237 לקוטי דיבורים, (בלה"ק) חלק ב, עמ' 390.

מאורע שאירע בשנת תרנ"ח בעת שהותו עם אביו, אדמו"ר הרש"ב, בנאות דשא. וכך סיפר:

§ תהלים בגן עדן

החסיד ר' בערל מבעשינקאוויטש הלך לליובאוויטש ברגל על מנת לשמוע תורת החסידות. בבואו לליובאוויטש נודע לו שאדמו"ר הרש"ב נמצא בנאות דשא, והלך לשם גם כן ברגל. כשהגיע, נודע לו שהרבי לא יאמר חסידות. כמובן שהצטער מאד, כי כל הטירחא שטרח היתה כדי שישמע מאמר חסידות מהרבי, וכך ישב עצוב ומדוכדך.

באותו מקום הבראה היה יהודי כפרי, איש פשוט אך שומר תורה ומצוות. הוא היה מביא בכל יום חלב, גבינה וחמאה מהתוצרת העצמית שלו, וגם אסף יהודים מהסביבה הסמוכה כדי שיהיה לרבי מנין להתפלל.

כשראה היהודי הפשוט את ר' בערל יושב ודואג, חשב שאולי חסר לו משהו, אולי מקום לישון, או אולי כסף או אוכל, והציע לו את עזרתו. אך ר' בערל אמר לו שלא חסר לו מאומה, אלא שרוצה לשמוע מאמר מהרבי, והוא התייגע הרבה עד שהגיע לכאן ולבסוף לא השיג את מבוקשו.

היהודי לא חשב הרבה, ומכיוון שהיה כבן בית אצל הרבי, נכנס מיד לרבי ואמר לו:

"יש כאן אורח שיש לו צער גדול על שאינו יכול לשמוע חסידות מפי הרבי. אני, כשאני רואה יהודי שרוי בצער ואני יכול לעזור - אני עוזר, אני נותן לו ביצים, חמאה וחלב. והרי אתה, רבי, יכול לעזור ליהודי זה ולומר חסידות, ומדוע אינך עוזר?"

לא עברה שעה ארוכה, והרבי הודיע שיאמר חסידות.

לאחר ששמע את המאמר שאמר הרבי, אורו פניו של ר' בערל והיה שרוי בשמחה רבה. כשראה זאת היהודי הכפרי, נכנס מיד שנית אל הרבי וסיפר לו מתוך התפעלות שהמאמר גרם תענוג גדול לר' בערל. הוא ביקש מהרבי ברכה שיהיה גם לו שמחה כה אמיתית ותענוג כזה בגן עדן, כמו שיש לר' בערל מהחסידות.

וענה לו הרבי: "עבור כל פעם שאומרים ומסיימים את התהלים בעולם

הזה, נותנים שכר ומלמדים אותו פירוש חדש לתהלים בגן עדן."

כשיצא אותו יהודי מהרבי, התחיל לומר תהלים בהתלהבות עצומה. כשראה זאת החסיד ר' מענדל הי"ד, שאל אותו מדוע התחיל פתאום באמצע היום לומר תהלים בהתלהבות כה גדולה, וסיפר לו את כל הענין²³⁸.

תרנ"ט

§ נסיעה לפטרבורג

לרגלי בריאותו וע"פ דרישת ענינים הציבוריים נוסע בחדש כסלו לפטרבורג ונשאר שם עד אחר פורים.

אחר חג השבועות - בנאות דשא זאלעסיע, אשר אצל דאבראמיסלע²³⁹.

תר"ס

§ נסיעה להיכלי הקודש

בי"ב במרחשון נסע כ"ק אדמו"ר הרש"ב יחד עם אמו הרבנית רבקה להאדיטש ולניעז'ין, ושהה שם כשבוע וחצי. בשבת פרשת וירא, י"ח במרחשון, היו בניעז'ין²⁴⁰, וביום רביעי כ"ב במרחשון שבו לליובאוויטש²⁴¹.

§ נסיעה לחרקוב

באותה תקופה נחלשה בריאותם של אדמו"ר הרש"ב ושל זוגתו הרבנית שטערנא שרה. האפשרות לנסוע לפטרבורג, כפי שעשו בשנה הקודמת, לא היתה מעשית הפעם, בין היתר משום שלרבנית לא היתה זכות ישיבה בעיר²⁴². בתחילה נשקלה אפשרות שייסעו לווינה להיוועץ ברופאים מומחים, ולאחר מכן יצטרפו אל הרז"א וזוגתו, ששהו אותה שעה

238 שמועות וסיפורים, חלק ב', (הוצאה חדשה) עמ' 147.

239 חנוך לנער עמ' 13.

240 אגרות קודש, כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ג, עמ' נו.

241 שם, עמ' סג.

242 שם.

בוועריסהאפען לצורכי בריאות²⁴³. אולם הנסיעה נדחתה, ולבסוף בוטלה. תחת זאת נסעו אדמו"ר הרש"ב והרבנית לחרקוב לצורך בדיקות וטיפול רפואי.

בי"א בטבת הגיעו לחרקוב²⁴⁴. בתחילה התאכסנו במלון גאסטינ' ראססי', ולאחר ימים אחדים שכרו דירה²⁴⁵.

הרופאים קבעו כי עליו לנוח מנוחה גמורה במשך שנה, שלא לקבל

2401	Knopf Walburg, Kaufmannsgattin, mit 2 Kindern	Wien	Max Schmeringer 60	3
2402	Alfred Paul, Industrieller	Tschikent	Gradow, Markowicz 56½	1
2403	Rossmann, Kaufmann	Prag-Kaukischenthal	Kaukhaus Wenz 56½	1
2404	Schneersohn S., Kaufmann, mit Frau	Wlitsch (Rusl.)	Kaukhaus Krüger 54½	1
2405	Grikowitzer Peter, Priester	Osterruth	Sebastianow	1
2406	Urban Wenemians, Theolog	Freising		1

רישום הרז"א וזוגתו בוועריסהאפן תרנ"ט

39	Karl Koeber, Koenig, Facteur	Wien	H. Köpfer 54½	1
36	S. Schmerinow und Grankin, Kaufmann	Wlitsch	Wlitsch	2
37	R. Shirkis, Kaufmanns-Tochter	Dwinsk	Minchen	1
38	Dornier Josef, Ingenieur	Oltschach	Sebastianow	1
39	Dage Anton, Oekonom			1

רישום הרז"א וזוגתו בוועריסהאפן תר"ס

לליובאוויטש²⁴⁶. ולשבת הגדול ש

לאחר חג השבועות שהה בנאות דשא סערעברענקע הסמוכה לרודניא²⁴⁷.

§ נסיעה לפטרבורג

בחודש אב נסע לפטרבורג בענייני הכלל²⁴⁸.

תרס"א

§ נסיעה לוינה ולוועריסהאפען

לרגלי מצב בריאותו החליט אדמו"ר הרש"ב לצאת למסע רפואה ממושך באירופה.

הרז"א ברוסטוב בשנת תר"ס

243 שם, עמ' סא.

244 שם, עמ' סז.

245 שם, עמ' סט.

246 חנוך לנער עמ' 13.

247 שם.

248 אגרות קודש, כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ג, עמ' קמב.

במכתב מט"ז במרחשון לר' ישעיה ברלין כתב:

"בריאותי חלוש מאד ובפרט בעת האחרונה... ותמול הושבתי ג' אנשים, את הרמ"מ שי' (הרה"ח ר' מנחם מאניש מאנעסזאהן), ואחי הרמ"מ שי', ור' מאיר מרדכי שי' (טשערנין), והחליטו שאסע אי"ה לוואייעריסהאפען ואסמוך על הדאק' דשם, ואם יאמר שקרוב הדבר שיפעול לטוב בעזה"י אקבל את הקוהר (=טיפול), ואם יאמר שיש בזה איזה חשש ח"ו, עצתם שאסע לפאריז לשאול אצל פראפ' ולהשתדל להיות איזה חדשים במענטאן באויר טוב. זוג' תי' תיסע אתי. אם לא יהיו מניעות לנסיעתינו בדעתי שניסע אי"ה ביום א' ג' כסלו הבע"ל²⁴⁹ דרך ווארשא וויען, והשי"ת יצליח דרכינו וישלח לי רפואה שלימה בקרוב בתוך כו"י²⁵⁰.

במכתב ממוצש"ק אור לג' כסלו כתב כי למחרת ייצאו דרך וורשה לווינה. בווינה תכננו להתעכב יום או יומיים, עד יום ו' ח' בכסלו, כדי להשיג שוחט שישלח בשר כשר לוועריסהאפען²⁵¹. באותו יום, עש"ק פרשת ויצא, הגיעו אדמו"ר הרש"ב והרבנית שטערנא שרה לוועריסהאפען (Wörishofen) שבבוואריה.

בוועריסהאפען (Wörishofen) שבבוואריה שכרו דירת אירוח בת שני חדרים בבית קעפפער (Haus Köpfer), ברחוב באך (54 1/2 Bachstraße), שאחיו הרז"א המליץ עבורם (שכאמור, הרז"א התגורר באותו בית בקיץ תרנ"ט, מסוף חודש תמוז, ושוב בחורף תר"ס, מחודש שבט). כתובתו היתה:

Sch. B. Schneersohn
in Wörishofen
bei München Bayern
Haus Köpfer

ביו"ד בכסלו החל אדמו"ר הרש"ב את ה"קוהר", שהיה אמור להימשך שישה חודשים. במשך הזמן לא חש כל שיפור במצבו, אף שהרופא טען כי הוא מבחין בשינוי מסוים לטובה²⁵².

249 במבוא לקונטרס ומעין עמ' 7 מובא שנסע ביום ב' ד' כסלו, ובחנוך לנער כתוב "אחר חנוכה נוסע לוועריסהאפען ומתעכב שם עד אחרי חה"פ" ובמכ' לאליעזר משה מאדייעוסקי מיום כ"ב טבת שנה זו, כותב שנסעו ביום א' ג' כסלו.

250 אגרות קודש, כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ג, עמ' קנב, וראה גם עמ' קעט-קפ.

251 שם, עמ' קנו.

252 שם, עמ' קפא, קפט, רלז.

§ נסיעה לעיר פיורדא

ביום ב' י"ח בכסלו, אחר חצות היום, נסע אדמו"ר הרש"ב יחד עם הר"י ברלין ובעל האכסניה ברכבת מהירה לעיר פיורדא (Fürth), הסמוכה לנירנברג, כ"ט 166 ק"מ צפונית לוועריסהאפּען, כדי לבחון את השוחטים המקומיים ולהסדיר אספקת בשר כשר למקום שהותו.²⁵³

במשך כל תקופת שהותו בוועריסהאפּען נהג לטייל מדי יום זמן מסוים.²⁵⁴ אך למרות מצב בריאותו והוראות הרופאים להרבות במנוחה, עסק במרץ בענייני הכלל, ובפרט במאבק נגד חברת מפיצי ההשכלה ובהשתדלות למנוע את העברת תקציבי יק"א²⁵⁵ בפאריז למטרות אלו. בשל כך הזהירוהו הרופאים פעמים רבות שלא להרבות בעבודה ושלא לעסוק בעניינים העלולים לגרום עגמת נפש.²⁵⁶

§ נסיעה לממינגן

את שבת פרשת תצוה, ובה גם פרשת זכור, עשה כ"ק אדמו"ר הרש"ב בממינגן (Memmingen), הסמוכה לוועריסהאפּען (Wörishofen).²⁵⁷

את חג הפורים חגג בוועריסהאפּען עם כמה חסידים, ואת התרומות שנאספו בסעודת הפורים שלח לישיבת תומכי תמימים.²⁵⁸

§ נסיעה למינכן

ביום ג' ו' בניסן נסע למינכן לקבל את המצות השמורות שנשלחו אליו

253 שם עמ' קסא.

254 שם, עמ' קסד.

255 יק"א Jewish Colonization Association – JCA, (האגודה היהודית להתיישבות) נוסדה בשנת תרנ"א (1891) על-ידי הברון הירש, במטרה לסייע ליהודים באמצעות התיישבות חקלאית ופיתוח כלכלי. בשנת תר"ס ביקשה ממשלת רוסיה לקבל מן החברה הלוואה לטובת בתי הספר של חברת "מפיצי השכלה". אדמו"ר הרש"ב, ובשליחותו גם אדמו"ר הרי"צ, פעלו למנוע את מתן ההלוואה, וביקשו שכספי יק"א יופנו במקום זאת לחיזוק מצבם הכלכלי של יהודי רוסיה באמצעות הקמת בתי חרושת ומפעלים.

256 שם, עמ' קעו.

257 שם, עמ' רו.

258 שם, עמ' ריא.

מליובאוויטש²⁵⁹.

בהסכמת הרופא הופסק הטיפול לימי חג הפסח.²⁶⁰

את חג הפסח חגגו אדמו"ר הרש"ב והרבנית בוועריסהאפען. לקראת החג שכרו דירה אחרת ובה מטבח ושני חדרים, כדי שיוכלו לבשל במטבח בפני עצמם²⁶¹.

הדירה היתה בבית מאצבערגער (Haus Matzberger), ברחוב באך 56a. מרישומי האורחים של ועריסהאפען עולה כי אדמו"ר הרש"ב נרשם שם ביום כ"ו בניסן תרס"א (15 באפריל 1901), ושהה בדירה זו עד ח' בסיון (26 במאי 1901). הדירה החדשה היתה טובה יותר, ועל כן נשאר בה גם לאחר חג הפסח.

§ הרז"א ואשתו מגיעים לוועריסהאפען

בכ"ט בניסן הגיעו לוועריסהאפען הרז"א ואשתו, ושכרו חדר בבית קעפפער, שבו התגוררו קודם לכן אדמו"ר הרש"ב והרבנית²⁶².

ברישומי האורחים של העיר נרשמו השניים ביום הגעתם, 18 באפריל 1901. נראה כי באותו מעמד נרשם גם אדמו"ר הרש"ב מחדש בדירתו החדשה בבית מאצבערגער, שכן שני הרישומים מופיעים בזה אחר זה בספר האורחים.

רישום אדמו"ר הרש"ב והרז"א בוועריסהאפען תרס"א

במשך החודשים שבהם שהה בוועריסהאפען לא ניכר שיפור של ממש במצב בריאותו של

אדמו"ר הרש"ב. לקראת סיום הטיפול המליץ הרופא המטפל להפסיק את ה"קוהר" ולנסוע לשווייץ לשם מנוחה והבראה. אולם אדמו"ר הרש"ב ביקש תחילה להיוועץ במומחים נוספים, ועל כן החליט לנסוע לפאריז כדי לשמוע את חוות דעתם של הרופאים הבכירים בעיר²⁶³.

²⁵⁹ שם, עמ' רל, רלז.

²⁶⁰ שם, עמ' רלז.

²⁶¹ שם, עמ' רמד.

²⁶² שם.

²⁶³ שם, עמ' רנב.

§ נסיעה לפאריז

ביום ראשון, ט' באייר, נסע אדמו"ר הרש"ב יחד עם הרי"מ בעזפאלאוו מוועריסהאפען למינכן, בעוד הרבנית שטערנא שרה נשארה בוועריסהאפען. במינכן התעכבו ללילה אחד, ולמחרת, ביום שני י' באייר, המשיכו בדרכם לפאריז, שאליה הגיעו ביום שלישי י"א באייר²⁶⁴.

בפאריז התאכסן אדמו"ר הרש"ב במלון ביראן (Hôtel Byron), ברחוב לאפיט 22. אחד הרופאים – ככל הנראה ד"ר קליין – הגיע למלון ובדק אותו. לאחר הבדיקה פנה ד"ר קליין אל הפרופסור בריססא (Brissaud) וביקש לקבוע עבור אדמו"ר הרש"ב מועד להתייעצות, אולם בריססא השיב כי לא יוכל לקבל את אדמו"ר הרש"ב לפני יום שלישי, ח"י באייר. בינתיים,

בפסח שני, י"ד באייר, ביקר אדמו"ר הרש"ב אצל פרופסור מומחה אחר, נראה כי בהמשך שהותו בפאריז אכן נפגש עם פרופסור בריססא, אשר המליץ לו להפסיק את ה"קוהר" ולשהות במקום בעל אוויר בריא יותר²⁶⁵.

רחוב לאפיט בו שכן מלון ביראן

אדמו"ר הרש"ב נשאר בפאריז כשבועיים, ולאחר מכן שב לוועריסהאפען. ביום שני כ"ד באייר הגיע לשם בחזרה²⁶⁶.

§ נסיעה לבאד האמבורג

באסרו חג השבועות נסעו אדמו"ר הרש"ב והרבנית לבאד

²⁶⁴ שם, עמ' רנ.

להעיר, כי בספר אדמו"רי חב"ד ויהדות צרפת, עמ' 143, נזכרה נסיעה לפאריז כבר בחורף תרס"א. אולם מן האגרות עולה שפאריז נזכרה אז כאפשרות בלבד, אם הטיפול בוועריסהאפען לא יועיל. בפועל נסע כ"ק אדמו"ר הרש"ב ישירות לוועריסהאפען, ורק בחודש אייר נסע לפאריז.

²⁶⁵ אגרות קודש, כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ג, עמ' רנד, רנו.

²⁶⁶ שם.

הומבורג (Bad Homburg), והגיעו לשם ביום שני, ט' בסיוון²⁶⁷.

ברשימת האורחים של העיר, שפורסמה ביום 30 במאי 1901 וכללה את האורחים שהגיעו לעיר בין 25 ל-29 במאי (ז'-י"א בסיוון), מופיע הרישום:

.Schneersohn u. Frau, Witebsk, Schwedenpf. 20

כלומר: "שניאורסון ורעייתו, מוויטבסק, 20 Schwedenpfad".

ביום בואם ביקרו בכמה דירות. בין היתר נשקלה אפשרות לשכור דירה אצל הרב המקומי, הרב ד"ר חיים שמואל הילמן קוטק²⁶⁸, אשר השכיר גם דירות לנופשים יהודים. אולם לבסוף הועדפה הדירה ב-20 Schwedenpfad, בחירה זו נעשתה, משום שהבית ניצב בסמיכות לפארק העירוני הגדול (Kurpark), אשר השתרע לאורך רחוב Schwedenpfad, ואווירו נחשב מועיל לבריאותו של אדמו"ר הרשב"י.

Schmitt, Frl. J., Frankfurt, Prom. 37 1/2.
Schneersohn u. Frau, Witebsk, Schwedenpf. 20.
Schneider, Wilh., Köln, Hot. Schützenhof.
Scholl, Frl. C., Frankfurt, Prom. 37 1/2.

הרישום בבאד האמבורג סיון תרס"א

הדירה בה שהו הרבי הרשב"י והרבנית בבאד האמבורג קיץ תרס"א

§ מסעדת בראונשווייג

במקום פעלה גם מסעדה כשרה, ועל כשרותה העיד הרב קוטק. אדמו"ר הרשב"י מציין במכתביו כי נשים יהודיות בישלו עבורו ועבור הרבנית קודם בואם של שאר האורחים למסעדה. ככל הנראה היתה זו המסעדה שפעלה במלון בראונשווייג (Hotel Braunschweig) שברחוב Louisenstraße 72, אשר שימש באותם ימים מרכז אירוח כשר ליהודים שבאו לנפוש בבאד האמבורג²⁶⁹.

²⁶⁷ שם. עמ' רסט.

²⁶⁸ הרב ד"ר קוטק (1860–1912) היה רבה האורתודוקסי של באד הומבורג, תלמידו של הרב עזריאל הילדסהיימר, חוקר יהדות ומחבר ספרים.

²⁶⁹ שם, עמ' רעא.

הרב שמואל הילמן קוטק

משך זמן זה מבקר במקומות שונים באשכנז והולאנד בעניני הכלל²⁷⁰.

בי"ג בסיוון התקיימה חתונת הרבנית שיינא ברכה דוליצקא, אחייניתה של הרבנית שטערנא שרה, בקאמינקע. מאחר שהרבנית שהתה אותה שעה עם בעלה בבאד האמבורג, הורה אדמו"ר הרש"ב לבנו, הרבי הריי"צ, לנסוע לחתונה במקומה. הוא הורה לו לצאת ביום א', אסרו חג השבועות, ולהישאר שם עד השבת שלאחר מכן. לאחר מכן ייסע ליום

או יומיים לקשינב, אל חותנו, ולא יתעכב שם, כדי שתוכל זוגתו, הרבנית נחמה דינה, להגיע לבאד האמבורג²⁷¹. באותה עת היתה לאחר לידת בתה, הרבנית חיה מושקא, וכן החלימה מפצע קשה שממנה ניצלה באורח נסי²⁷². אדמו"ר הרש"ב דאג להסדיר את נסיעתה, והיא הגיעה לבאד האמבורג בי"א בתמוז²⁷³.

...
Schmitt, Hauptm., Offenbach, Hot. Adler.
Schnadig. Julius, n. Frau u. Tochter, Frankfurt,
Louisenstr. 99.
Schneerson, Frau, Wilebsk, Schwedenpf. 20.
Schnurmann, S., Karlsruhe, Hot. Braunschweig.

הרישום של הרבנית ג"ד בבאד האמבורג

ברשימת האורחים הרשמית של העיר מופיעה באותה תקופה הרשומה "Schneerson, Frau," 20 "Schwedenpf."

§ נסיעת הרבניות להיידלבערג

ככל הנראה נסעו בהמשך הרבנית שטערנא שרה וכלתה, הרבנית נחמה דינה, להיידלבערג כדי להיוועץ ברופא מומחה²⁷⁴.

§ נסיעה לברלין

ביום חמישי ל' במנחם אב נסעו אדמו"ר הרש"ב והרבנית (וכנראה כלתם נסעה ביחד איתם) לברלין, שם שהו במשך שבת פרשת שופטים, ב' באלול.

270 חנוך לנער עמ' 13.

271 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ג, עמ' רנז.

272 שם, עמ' רמט, רנא.

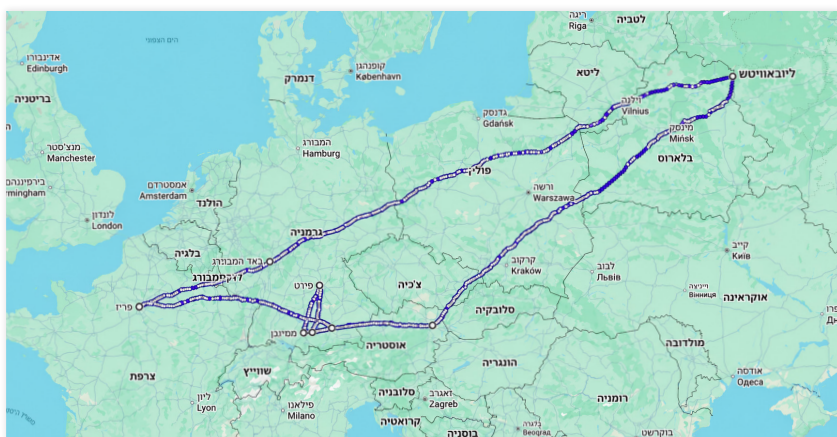
273 שם, רצג.

274 שם.

לאחר מכן המשיכו לליובאוויטש, שאליה הגיעו ביום שלישי ה' באלול.²⁷⁵

על שנה זו כתב לימים הרבי הרי"צ:

"במרבית שנת תרס"א שהה אבי בחוץ לארץ, ומשם כתב אלי ביחס להנהגת הישיבה. מספר מכתבים פורסמו בין התלמידים והביאו לשקידה מוגברת יותר בלימוד החסידות"²⁷⁶.

מסלול נסיעות אדמו"ר הרש"ב לשנת תרס"א

תרס"ב

נסיעה למוסקבה ופטרבורג

בחודש כסלו נוסע למוסקבא ופטרבורג – לרגלי ענין של פדיון שבויים ושוהה בנסיעתו כששה שבועות²⁷⁷. במהלך שהותו במוסקבא כתב את מכתבו המפורסם, שבו ביאר את משמעותו של י"ט בכסלו כ"ראש השנה לדא"ח".²⁷⁸

275 שם, עמ' שטו-שטז. ולהעיר שבחנך לנער עמ' 14 כתוב: "ימים אחדים לפני ראש השנה בא לליובאוויטש". ובמבוא לקונטרס ומעין עמ' 7 מובא שחזר לליובאוויטש ב' אלול.

276 לקוטי דיבורים, חלק ב, (בלה"ק) עמ' 394.

277 חנוך לנער עמ' 14.

278 אגרות קודש, כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק א, עמ' רנט.

הרה"ח ר' משה הורנשטיין

במוצאי שבת קודש אור ליום ו' בכסלו יצא מליובאוויטש במסע המהיר העובר דרך תחנת קראסנאיע שעל מסילת מוסקבה-ורשה. הרבי הריי"צ ליווהו עד תחנת הרכבת. בהגיעו למוסקבה התאכסן בבית החסיד ר' דובער מאנעסזאהן²⁷⁹.

במהלך שהותו במוסקבה עסק בפרשת מאסרו של גיסו ר' משה הורנשטיין, שנאסר בעקבות עלילה הקשורה לשריפה שפרצה בבית החרושת ובמחסן העצים שבבעלותו בתחנת יעלניא שבפלך סמולנסק²⁸⁰.

במוצ"ק יט כסלו אור ליום א' כ' כסלו, נסע הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק לפטרבורג (להשתדל א) ע"ד גיסו דודי הר"מ האָרענשטיין, כי החוקר בעיר יעלניא סבך את הענינים והרבה להמשיך את החקירה למען ענותו. ב) ע"ד החזרת רכוש הנאסרים לבעליהם. ג) לפעול אשר כל ההלשנה תתבטל והנאסרים יוכלו לשוב למקומות מגוריהם. הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק התעכב בפטרבורג כשבועיים והשי"ת הצליח את עבודתו וביום ד' ז' טבת בא לביתו.

כחדש ימים שהה במסעו זה, במאסקווא ובפטרבורג וכה ה' מעונה מנסיעתו זאת, עד כי כשני שבועות לא קבל אנשים וכארבעה חמשה שבתות לא אמר דא"ח²⁸¹.

אחר חג השבועות - בסערעברענקע²⁸².

תרס"ג

כבר מחודש תשרי תרס"ג חל שינוי בידו השמאלית של אדמו"ר הרש"ב; הוא לא חש בה קור וחום ואף לא דקירת מחט²⁸³.

279 מבוא לקונטרס ומעין עמ' 9.

280 שם, עמ' 10.

281 שם, עמ' 14.

282 חנוך לנער, עמ' 14.

283 אגרות קודש, כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ג, עמ' שע.

אחר חנוכה נוסע לווינא לרגלי בריאותו²⁸⁴.

§ נסיעה להיכלי הקודש

קודם נסיעתו יצא למסע השתטחות על קברי רבותינו נשיאינו. ביום רביעי, י"ח בטבת, יצא לדרך ובמסגרת מסע זה ביקר במז'בוז', אניפולי, פאסטוב, בארדיטשוב, האדיטש וניעז'ין, של רבותינו נשיאינו. הוא שב לליובאוויטש - כנראה דרך ויטבסק²⁸⁵ - ביום ד' בשבט.

וכך כותב אדמו"ר הרי"צ ביומנו: "נסע ביום ד יח טבת - כנזכר ברשימתי מחדש טבת ש. ז. - לבקר את היכלי קדש כ"ק מוריניו הבעש"ט, הרב המגיד ממעזריטש, הרב המלאך הקדוש, הרב מבארדיטשוב, הוד כ"ק אדמו"ר הזקן והוד כ"ק אדמו"ר האמצעי.

כשהי' הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק בעיר ניעזשין, ביקר אותו הרב ר' שלמה אהרן אהרנסאן. ותכן שיחתו הי' בדבר חברת הציונים ושיטת הציוניות, אשר הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק התנגד להם במכתבו הכללי דשנת תרס, והרב אהרנסאן חפץ להצדיקם.

השיחה עם הרב אהרנסאן התקיימה ביום השני א שבט במעונה של הרבנית מרת חנה חישיע - אלמנת כ"ק אדמו"ר של זוגתי דודי זקני אדמו"ר מהרי"ן.

הטענות של הרב אהרנסאן והתשובות שענה לו דבר דבר על אופנו, הואיל הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק לכתבם בעצם כי"ק²⁸⁶.

§ הנסיעה לוינה

תחילה תוכננה נסיעתו לוינה ליום שלישי, ז' בשבט, אולם הנסיעה נדחתה כי הרופא לא היה פנוי ולבסוף יצא לדרך ביום ראשון, י"א בשבט. עמו נסעו בנו, אדמו"ר הרי"צ, וכן אחד ממשרתי הבית, ר' חיים מאיר

284 חנוך לנער עמ' 14.

285 מבית הגנזים, עמ' כ"ב, שם נדפסה חותמת בדרכונו של אדמו"ר הרש"ב מיום ד' בשבט תרס"ג הנושאת את שם העיר ויטבסק, ומכאן מסתבר כי בדרכו חזרה מאוקראינה לליובאוויטש עבר דרך ויטבסק.

286 מבוא לקונטרס ומעין עמ' 45.

מלון סטפני

ראזין²⁸⁷.

ביום רביעי,
י"ד בשבט, הגיעו
לווינה והתאכסנו
במלון סטפני (Hotel
(Stefanie), ברחוב
Taborstraße 12.²⁸⁸

לאחר בואו לווינה
נבדק אצל הפרופסור

זיגמונד פרויד, ולאחר מכן הזמין אליו את הפרופסור הרמן נוטנאגל.
השניים קבעו כי הפגיעה בתחושת היד נובעת ממערכת העצבים והמליצו
על טיפול בחשמל במתכונת שונה מזו שנעשתה לו קודם לכן בחרקוב.
בעקבות זאת החל בטיפולים כבר בימים הראשונים לשהותו בווינה.

על המאורעות שאירעו בליל ט"ו בשבט תרס"ג, הלילה הראשון לשהותם
בווינה בביקור זה, סיפר לימים אדמו"ר הרי"צ:

"היה זה בחורף תרס"ג. אבי שהה כמה חודשים בווינה אצל הפרופסורים.
גם אני נלויתי אז אל אבי, והיה לו סדר לבקר מזמן לזמן בשעות הערב
ב"מנינים" של חסידי פולין ("פולישע שטיבלאך") להיות בין חסידים,
לשמוע סיפור שהם מספרים, לשמוע אימרה חסידית, הנהגה ומדה טובה.

ביום רביעי בלילה, ליל חמישי, חמשה עשר בשבט, ביקר אבי באחד
ה"מנינים", בו ישבו כמה ישישים ושוחחו ביניהם. כשאבי ואני התקרבו
אליהם, שמענו שהם מספרים סיפורים מהרה"צ ר' מאיר מפרימישלאן.

אחד הסיפורים היה:

§ כשקשורים למעלה לא נופלים למטה

במקום מגורו של הרה"צ ר' מאיר היה בית הטבילה בתחתית הר גדול.
בימות החורף כשהדרך היתה חלקלקה בגלל השלגים, היו מוכרחים ללכת

²⁸⁷ אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ג, עמ' שעת. זהותו של המשרת עולה מספר השיחות
ת"ש (בלה"ק), עמ' מ"ד.

²⁸⁸ שם, עמ' שעה-ט. ככל הנראה, זהו אותו מלון שבו התאכסנו בשלהי חודש תשרי תרמ"ט.

מסביב להר, שכן היתה סכנה ללכת במעלה ההר מפאת ההחלקות ושבירת ידים ורגלים, ואילו הרה"צ ר' מאיר היה הולך תמיד דרך מעלה ההר ואף פעם לא התחלק.

פעם אחת הדרך היתה חלקלקה מאד, והרה"צ ר' מאיר הלך לבית הטבילה כדרכו בקודש בדרך הרגילה שבמעלה ההר. באותו זמן הגיעו כמה אורחים אברכים עשירים, שלא האמינו במופתים. כשראו שהרה"צ ר' מאיר הולך אל ההר בבטחה כאילו אין שום סכנה בהליכה זו, רצו להראות שגם הם יכולים ללכת בדרך החלקלקה.

כשנכנס הרה"צ הר' מאיר לבית הטבילה, החלו האברכים ללכת במעלה ההר, ומשרק התחילו ללכת כמה צעדים, מעדו וניזוקו קשות עד שהיה צורך ברופא וברפואות.

אחד האברכים היה בנו של אחד מהמקורבים. כשהבריא אזור כח ושאל את הרבי הרה"צ הר' מאיר, אף אחד אינו יכול ללכת בדרך החלקלקה שבמעלה ההר לבית הטבילה, ואם הולכים - מועדים ונופלים, ואילו הרבי הולך תמיד באותה דרך?

ענה לו הרבי הרה"צ הר' מאיר:

כשקשורים למעלה לא נופלים למטה. מאיר'ל קשור למעלה, ולכן הוא יכול ללכת גם במעלה ובמורד ההר החלקלק.

לפי הסדר שקבעו הפרופסורים לאבי, היה עליו ללכת מבית הכנסת לטייל. היה זה בליל ירח יפה, מזג אויר נעים, וטיילנו באחד מרחובות וינה הרחבים, ששדרות עצים חוצות אותם. הירח הפיץ אורו על פני הרחוב, עד שבמרחק של כמה צעדים אפשר היה להרגיש אף בדבר הקטן ביותר.

אבי הלך תפוס רעיונות, דבר שעורר תשומת לבם של העוברים ושבים.²⁸⁹

באותה תקופה נשקלה גם אפשרות לנסוע לביקור קצר בפאריז כדי להיוועץ שוב בפרופסור בריססא, אך תכנית זו לא יצאה אל הפועל.²⁹⁰

289 לקוטי דיבורים, (בלה"ק) חלק ב, עמ' 360.

290 אגרות קודש, כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ג, עמ' שטט.

§ סיפור שידוכי היתומות

ידוע הסיפור השמימי אודות השידוכים שסידר אדמו"ר הרש"ב לשתי תומות בעת שהותו בווינה בשנת תרס"ג²⁹¹. לפי נוסח הסיפור שבספר שמועות וסיפורים, הנה בשעה שנפטר אביהן, ר' אברהם ביק, היה אדמו"ר הרש"ב שרוי במשך שעות ארוכות במצב של התעלות מסולק מן העולם. על פי תעודת הפטירה של ר' אברהם ביק, אירעה הפטירה ביום רביעי, כ"א בשבט תרס"ג, ועל כן ניתן לתארך את המאורע ליום זה²⁹².

עם זאת, יש להעיר כי לפי נוסח הסיפור כפי שנרשם בידי הרבי מפי חותנו אדמו"ר הרי"צ, נראה שאותו מאורע של סילוק מן העולם אירע עוד קודם הנסיעה לווינה²⁹³. מאידך, ברשימות אחרות²⁹⁴ נזכר מאורע זה במפורש בעת שהותו של אדמו"ר הרש"ב בווינה. מאחר שלא ידוע לעת עתה על ביקור קודם בווינה שבו שהו אדמו"ר הרש"ב ואדמו"ר הרי"צ יחדיו, מסתבר שהכוונה לביקור זה של שנת תרס"ג. אולם באותה רשימה אין המאורע נקשר למעשה שידוכי היתומות.

על מה שאירע למחרת היום סיפר לימים אדמו"ר הרי"צ:

§ הביקור בקלויז של חסידי פרימישלאן

"פעם אחת, ביום חמישי כ"ב בשבט, ביקר אבי יחד אתי באחד המחוזות הרחוקים, ונכנס בקלויז חסידי קטן של חסידי פרימישלאן. הקלויז היה מלא, בלי עין הרע, מתפללים. התפללו מנחה, היה כבר די מאוחר. תחנון לא אמרו ומיד התפללו מעריב.

העובר לפני התיבה לתפלת ערבית היה בעל "יארצייט". הוא התפלל במהירות רבה, אך בלהב שלהבת, וכל המתפללים התפללו בקול ובחמימות רבה, דבר שעשה רושם טוב וחזק. רגש של הדרת הקודש ריחף על פני כל

291 עיין רשימת היומן, עמ' רל, ובשיחת ש"פ בחוקותי תשכ"ב, ס"י. שמועות וסיפורים, חלק א', (הוצאה חדשה) עמ' 109 ואילך.

292 להעיר, כי בשמועות וסיפורים נאמר במפורש שהמאורע אירע ביום רביעי. עוד יש להעיר, כי מתעודת הפטירה של ר' אברהם ביק עולה שנפטר בשעה אחת אחר הצהריים. לפי כמה מן המקורות המתארים את המאורע, מצבו המיוחד של כ"ק אדמו"ר הרש"ב, שבו היה מסולק מענייני העולם במשך שעות ארוכות, החל רק סמוך לשעה ארבע או חמש אחר הצהריים. נמצא אפוא כי לפי הנתונים שבידינו חלפו כמה שעות בין שעת הפטירה לבין תחילת אותו מאורע.

293 רשימת היומן, עמ' רכט.

294 שם, עמ' רי ורסב.

בית המדרש.

אחרי מעריב הבחנתי שאבי משוחח עם זקן אחד שעמד בקרן דרומית מזרחית. הלז מספר משהו לאבי, ואבי מאזין לו בהתענינות רבה. הסתפקתי אם לגשת או לא. למעשה החלטתי לגשת.

בעשותי מספר צעדים, חזרתי וחשבתי, אולי אפריע להם. כפי הנראה הרגיש אבי במבוכתי, ורמז לי לגשת.

כשניגשתי אליהם שמעתי שהזקן הוא באמצע סיפור, וכשסיים את הסיפור, סיפר סיפור נוסף. אבי והזקן המספר התיישבו על הספסל, ואני עמדתי כל משך הזמן שהזקן סיפר את הסיפורים. מזמן לזמן רשמתי ראשי פרקים מהסיפורים²⁹⁵.

לאחר מכן שכרו דירה פרטית בכתובת: Gr. Taborgasse 12, Tür 7

§ נסיעה לפרשבורג

באותו שבוע עזבו אדמו"ר הרש"ב ובנו את וינה ונסעו לפרשבורג²⁹⁶. שם ניחמו את אלמנתו ובנותיו היתומות של ר' אברהם ביק, וביקרו גם בישיבה המקומית.

הרמ"מ

על תקופה זו נכתב: "במשך זמן היותו שם מבקר בכמה ישיבות באונגארן, מבלי הודיע מי הוא"²⁹⁷.

§ פורים בווינה

את חג הפורים של שנת תרס"ג עשו אדמו"ר הרש"ב ובנו בווינה. באותם ימים הגיע גם אחיו של אדמו"ר הרש"ב הרב ר'

295 ספר השיחות, (בלה"ק) תש"א, עמ' עו.

296 להעיר, כי מן הסיפור כפי שנדפס בשמועות וסיפורים נראה לכאורה שאדמו"ר הרש"ב והר"צ עדיין התגוררו במלון בעת יציאתם לפרשבורג, שכן מסופר שם: "פרעתי את החשבון בבית המלון, ארזתי את החפצים". מאידך, מרשימת היומן עולה כי שהו בפרשבורג במשך יומיים, ובמכתב מכ"ו בשבט כבר מופיעה כתובת הדירה הפרטית בווינה (Gr. Taborgasse 12, Tür 7). לפיכך מסתבר ששכרו את הדירה קודם נסיעתם לפרשבורג, ויצאו אליה לאחר סידור המעבר לדירה החדשה.

297 חנוך לנער, עמ' 14.

מנחם מענדל לבקרים שם²⁹⁸.

אדמו"ר הריי"צ סיפר:

"פורים תרס"ג היה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בוינה. לסעודה הגיעו יהודים 'שלנו' מרוסיה, באו גם יהודים מפולניה והונגריה. התוועדו היטב ביום שישי משעה שתיים בצהריים עד השעה שמונה. אז קיבלו שבת, התפללו תפלת ערבית, וסעודת שבת קודש עד חצי שעה אחרי חצות²⁹⁹."

ביום ראשון, ח' בניסן, יצאו בדרכם חזרה דרך וורשה, וביום שלישי, י' בניסן, הגיעו לליובאוויטש³⁰⁰.

אחר חג השבועות - בסערעברענקע³⁰¹.

תרס"ד

§ נסיעה לפאריז

לאחר חג החנוכה נסעו אדמו"ר הרש"ב והרבנית שטערנא שרה לפאריז³⁰². במכתב לר' ישעיה ברלין הודיע אדמו"ר הרש"ב על תוכניתו לצאת לדרך ביום א' פרשת יתרו, י"ד בשבט, ולהישאר בפאריז עד חג הפסח³⁰³.

הנסיעה תוכננה תחילה ליום א', י"ד בשבט, אך נדחתה בכמה ימים. בט"ו בשבט עדיין שהו בליובאוויטש³⁰⁴. הנסיעה היתה דרך מינסק, וורשה וברלין, וביום שישי, י"ט בשבט, הגיעו לפאריז בשעות הבוקר והתאכסנו במלון ביירון (Hôtel Byron), שבו התגורר אדמו"ר הרש"ב כבר בעת ביקורו בעיר בשנת תרס"א.

במכתב ששלח למשפחתו תיאר את מהלך הנסיעה:

298 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ג, עמ' שפ.

299 ספר השיחות ת"ש (בלה"ק), עמ' מ"ד.

300 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ג, עמ' שפח.

301 חנוך לנער, עמ' 14.

302 שם.

303 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ד, עמ' כה.

304 שם, עמ' כו.

"הדרך היתה ת"ל טובה. מוורשה היה לנו תא בקרון שינה רק עבורנו. בברלין חיכינו בערך 7 שעות. גם מברלין לפאריז היה לנו תא לבד, והצלחנו קצת לישון ת"ל. את המטען שלחנו מאלכסנדרוב הישר לפאריז, לכן לא ערכו חיפוש בגבול גרמניה וגם כאן לא. חוץ מזה, המרקחת שהכנת והשומן עברו בשלום ת"ל. כאן יש לנו שני חדרים גדולים ולא יקר לפי המחירים בפאריז. השי"ת יצליח דרכנו בכל, וישלח לי השי"ת רפואה שלימה בקרוב בתוך כו³⁰⁵".

בעת שהותו בפאריז נועץ אדמו"ר הרש"ב עם הפרופסורים אדואר בריססא (Édouard Brissaud) ופולגנס ריימונד (Fulgence Raymond) בענייני בריאותו³⁰⁶. בריססא הוא אותו פרופסור שעמו נועץ אדמו"ר הרש"ב גם בביקורו בפאריז בשנת תרס"א. שני הרופאים קיבלו חולים במרפאותיהם הפרטיות בפאריז, ובמקביל שימשו כרופאים בכירים בבית החולים סלפטרייר (Hôpital de la Pitié-Salpêtrière); לעת עתה לא נתברר היכן התקיימו הפגישות עימם.

את חג הפורים של שנת תרס"ד חגגו אדמו"ר הרש"ב והרבנית בפאריז.

מלבד ענייני בריאות עסק אדמו"ר הרש"ב גם בצורכי ציבור. באותה עת פעל לארגון משלוח מצות ושאר צורכי חג הפסח עבור אנשי הצבא היהודים שנמצאו במזרח הרחוק לרגל מלחמת רוסיה-יפן³⁰⁷.

§ נסיעה לוינה

לקראת חג הפסח יצאו אדמו"ר הרש"ב והרבנית לדרכם חזרה לליובאוויטש. ביום שני, ה' בניסן, הגיעו לוינה בשעות הערב והתאכסנו במלון רוססו (Hotel Russo). הם נשארו שם עד יום רביעי, ז' בניסן, אז יצאו לוורשה, אליה הגיעו ביום חמישי, ח' בניסן, בשעות הבוקר. בוורשה המתין להם בנם, אדמו"ר הרי"צ, והצטרף אליהם להמשך הדרך. משם עלו על הרכבת המהירה והמשיכו בדרכם לליובאוויטש, אליה הגיעו בערב שבת, ט' בניסן, ערב שבת הגדול פרשת צו³⁰⁸.

305 שם. המכתב במקורו נכתב ביידיש; התרגום על פי אדמו"ר חב"ד ויהדות צרפת, עמ' 154.

306 שם, עמ' 17.

307 חנוך לנער, עמ' 14.

308 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ד, עמ' נד.

את חג הפסח עשה בביתו בליובאוויטש³⁰⁹.

לאחר חג השבועות שהה בנאות דשא רענפאל הסמוכה להאָראַדישץ.³¹⁰

תרס"ה

§ נסיעה לפטרבורג

הרבנית דבורה לאה גינזבורג

בשנת תרס"ה נסע אדמו"ר הרש"ב לפטרבורג לרגלי בריאותו, לאחר שסבל מכובד הנשימה³¹¹.

ביום שלישי, ז' בכסלו, יצא לדרכו³¹². בדרכו עצר בוויטבסק ונפגש עם אחותו הרבנית דבורה לאה גינזבורג³¹³, ולמחרת, ביום רביעי ח' בכסלו, הגיע לפטרבורג³¹⁴.

מלבד ענייני בריאותו עסק גם בצורכי ציבור, ומשתדל בהשגת רשיון לייסד ועד מיוחד לשילוח צרכי פסח לאנשי חייל מבני ישראל³¹⁵.

במשך שהותו בפטרבורג היה נוסע אל הרופא מדי יום, ולעיתים אף פעמיים ביום³¹⁶.

השהות בפטרבורג התארכה מעבר למתוכנן, ולבסוף נמשכה כחודשיים. תחילה תוכנן לצאת לדרכו חזרה ביום ראשון, ב' בשבט, ולעצור בדרך

309 חנוך לנער, עמ' 14.

310 שם.

311 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ד, עמ' עא.

312 בחנוך לנער, עמ' 14, נכתב: "אחר חנוכה נוסע לפטרבורג". אולם מן האגרות שנכתבו באותה תקופה עולה בבירור כי כ"ק אדמו"ר הרש"ב יצא לפטרבורג כבר ביום ג', ז' בכסלו תרס"ה, והגיע לשם ביום ד', ח' בכסלו.

313 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ד, עמ' עז.

314 מבית הגנזים, עמ' כ"ב, שם נדפסה חותמת בדרכונו של כ"ק אדמו"ר הרש"ב מיום ח' בכסלו בפטרבורג.

315 חנוך לנער, עמ' 14.

316 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ד, עמ' עז.

אדמו"ר הרש"ב

Aléno Mor. Zps.

כתובת הנאות דשא בכת"ק אדמו"ר הרש"ב

בוויטבסק, אולם הנסיעה נדחתה, ככל הנראה מפני שעדיין לא קיבל רשות מהרופא לשוב לביתו, וכן מחמת עסקיו בייסוד הוועד הנ"ל³¹⁷.

לבסוף שב לליובאוויטש ביום חמישי, ו' בשבט³¹⁸.

אחר חג השבועות - בציאראנא רוציא אשר אצל ליאזנא³¹⁹.

תרס"ו

§ נסיעות לויטבסק, מוסקבה ופטרבורג

בעקבות הפרעות שפרצו נגד היהודים ברחבי רוסיה לאחר מהפכת 1905, עסק אדמו"ר הרש"ב בפעילות ציבורית נרחבת למען הגנת היהודים והשבת השקט על כנו.

בסוף חודש טבת נוסע לוויטבסק, מוסקבא, פטרבורג, ומשתתף באסיפה חשאית במוסקבא לסדר אופני ההשתדלות להשקיט הפרעות³²⁰.

ביום כ"ד בטבת שהה במוסקבה. על כך סיפר לימים אדמו"ר הרי"צ:

בחורף תרס"ו היינו, כ"ק אאמו"ר הרה"ק ואני, ביום ההילולא של כ"ק רבנו הגדול, כ"ד טבת, במוסקבה, והיה צורך במנין לתפלת המנחה. ובחורף, שהוא יום קצר - וגם כידוע אופן הישיבה אז במוסקבה היה על ידי אישורים מיוחדים, וכל איש יהודי היה צריך לשמור את עצמו בלכתו ברחוב שלא יכירו בו, פן יבולע לו, כנודע - עלה בכבדות גדולה להתקבץ יחד, ובפרט לשעה קבועה.

ואמר אז כ"ק אאמו"ר הרה"ק: אילו היו יודעים את גודל הענין של ה"אמן" מקדיש זה, כמה ברכה והצלחה הוא מביא לנפש־רוח־נשמה־חיה־

317 שם, עמ' צא, צב.

318 שם, עמ' צד.

319 חנוך לנער, עמ' 14.

320 שם.

יחידה, ברוחניות ובגשמיות, בבני, חיי ומזוני לדורי דורות, היו באים כמה וכמה מנינים.

ואחר כך החלו להתקבץ אחד לאחד. כ"ק אדמו"ר הרה"ק היה זהיר בתפלה בזמנה, ובפרט בתפלת המנחה – ולכן כבר התפלל מנחה – וכמשלים למנין בא החסיד ר' ברוך שלום הכהן ז"ל רודנער, והתפללו מנחה.

ואמר כ"ק אדמו"ר הרה"ק: יש קדישים שהם בשביל הנפטר, ויש קדישים שהם תועלת לאומרם, ויש המהווים סולם לאומרם וצינור לשומעם. ראשי התיבות הראשונות בקדיש הם – יוש"ר, שתהא נא ה"המשכה" ביושר, בטוב הנראה והנגלה³²¹.

בשבוע פרשת יתרו – ט"ז-כ"א שבט – נסע אדמו"ר הרש"ב עם בנו אדמו"ר הרי"צ, לוויתבסק לצורכי בריאות, בעקבות חולשה בידו הימנית. שם נפגש עם ד"ר ליברמן, שהמליץ לו לנסוע למוסקבה ולהיוועץ ברופא מומחה³²².

ביום שני, א' באדר, נסע עם בנו אדמו"ר הרי"צ למוסקבה, שם שהה כשבועיים³²³. במהלך שהותו נבדק בידי רופאים מומחים והמשיך לעסוק בענייני הציבור, ובכללם ההשתתפות באסיפה החשאית שנועדה להשקיט את הפרעות.

את חג הפורים של שנת תרס"ו עשה במוסקבה. לאחר חג הפורים שב לביתו³²⁴.

תחילה תוכנן לשוב לביתו ביום שני, ט"ו באדר, אולם נראה שהשהות במוסקבה התארכה בכמה ימים. בכ"ג באדר כבר היה חזרה בליובאוויטש³²⁵.

ישנם כמה סיפורים המייחסים לאדמו"ר הרש"ב נסיעה לגרמניה בשנת תרס"ו, אולם מסתבר יותר שהם שייכים לשנת תרס"ז, כפי שיתבאר להלן. יצוין כי נמצא רישום של אדם הנושא את השם "ש. ב. שניאורסאהן מויטבסק" בויסבאדן בין י"ז בטבת לכ"א באדר תרס"ו, אך ברור שאין

321 לקוטי דיבורים, (בלה"ק) חלק א, עמ' 56.

322 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ד, עמ' קלג.

323 תולדות התמימים, כרם חב"ד, כרך ג', עמ' 70. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ד, עמ' קלג.

324 חנוך לנער, עמ' 14.

325 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ד, עמ' קלו.

הכוונה לאדמו"ר הרש"ב³²⁶.

§ אסיפת חברת פו"צ בוינה

אולם ישנו סיפור אחד, שלפי תוכנו נראה ששייך דווקא לשנת תרס"ו. אדמו"ר הריי"צ סיפר כי באותה תקופה השתתף אדמו"ר הרש"ב בחשאי באסיפה של חברת פועלי ציון. וכך סיפר: בשנת תרס"ו ערכו חברת פועלי ציון אספה בעיר וינה, והם הכריזו שתתקיים אספה, וכל הרוצה להיכנס יבוא ויקבל כרטיס כניסה.

כ"ק אדמו"ר [= כ"ק אדמו"ר הרש"ב] היה אז בוינה. הוא לבש בגדים אחרים [כדי שלא יכירוהו], קיבל כרטיס כניסה והיה נוכח בעת האספה. הוא שמע שם שהחליטו לדון אותו לעונש של הפך החיים ח"ו, וכששב כ"ק אדמו"ר מהאספה נתעלף.

אדם אחר, שנכח באותה אספה, סיפר אחר כך על כל פרטיה לרז"א נ"ע [= אחיו של כ"ק אדמו"ר הרש"ב].

כששמע זאת הרז"א, פחד גם הוא (הרז"א לא ידע שכ"ק אדמו"ר היה נוכח בעצמו באספה בחשאי). אמר הרז"א לכ"ק אדמו"ר: "מיט די פועלי צי' דארף מען זיך רעכענען און מיקען פון זיי כאפן א טרייסעל" [= צריך להתחשב בפועלי צי', שכן אפשר לחטוף מהם זעזוע].

וזאת היתה הכוונה במה שאמר כ"ק אדמו"ר בקריאת הפסוק מהפטרות יום א' דראש השנה: "ומורה לא יעלה על ראשו" – וחזר שוב פעם על מילים אלה, כשהוא מכוון גם ל"מורא" (באלי"ף) לא יעלה על ראשו³²⁷.

אחר חג השבועות שהה בציארנא רוציא³²⁸.

326 שכן בידינו כמה מכתבים שנכתבו ונחתמו על ידי כ"ק אדמו"ר הרש"ב בלויבאוויטש באותה תקופה, ובהם מכתבים מיום ב' ו"ט בשבט ומיום א' באדר תרס"ו. לאחר מכן נסע למוסקבה בראש חודש אדר, ושהה שם עד לאחר חג הפורים, ולאחר מכן חזר ללויבאוויטש. ממילא ברור שלא ייתכן שהוא האדם הרשום בוויסבאדן בין י"ז בטבת לכ"א באדר תרס"ו.

327 פורסם בכפר חב"ד, גל' 849, ע"י הרב מיכאל זעלינסאהן, משיחת ליל שבת שובה תש"ה, על פי רשימת הרה"ח ר' דובער בוימגארטן. ועיין גם ספר השיחות תש"ה, עמ' 12 (בלה"ק עמ' טו), ושם לא נזכר כלל ענין הנסיעה. לכאורה אף לא ידועה לנו נסיעה של אדמו"ר הרש"ב לוינה בשנת תרס"ו. ואפשר שיש לתווך, שאין הכוונה לאספה בוינה אלא לאסיפה החשאית שבה השתתף במוסקבה, הנזכרת בחנוך לנער, עמ' 14. ועצ"ע.

328 חנוך לנער, עמ' 14.

§ פרעות חברת פו"צ

ביום ראשון, ז' במנחם אב, בעת שהותו בנאות דשא בציארנא רוציא, יחד עם זוגתו הרבנית ונכדותיו (אותה שעה שהו כ"ק אדמו"ר הרי"צ וזוגתו הרבנית בווינה לצורכי בריאותה, ואילו בנותיהם שהו אותה עת עם כ"ק אדמו"ר הרש"ב והרבנית בנאות דשא), התנפלו כמה מאנשי תנועת פועלי ציון על הבית שבו שהה, שברו את תכולת חדר האוכל, איימו בנשק על בני הבית והטילו פחד על יושביו.

במכתב שכתב למחרת המאורע תיאר אדמו"ר הרש"ב את אשר אירע:

"תמול לעת ערב באו לפה מהח' פו"צ כפה"נ מויטעפסק. ששה או שמונה נכנסו אל הבית והרבה עמדו חוץ לחצר. הנכנסים היו רעוואלווערין בידם ולקול הקריאה 'אנחנו מכבר אמרנו לכם ואתם לא שמעתם, אנו מתחילים עתה להראות לכם', והתחילו לשבור מה שמצאו, והעיקר הרסו את בית חדר האכל (אשר הוא בסמוך אל הכניסה), שברו את השולחן וארגז (אלמער) עם כלים וכל מה שהי' שם לבד המורה שעות. גם זכוכית הדלתות שברו, והלכו להם.

על הפתחים החיצוניים עמדו מהם ולא נתנו לצאת ולבוא. הילדים יחיו התחיל[ו] לצעוק מאד, וביקשה זוג' תי' להניחה רק לצאת מהבית עם הילדים המפחדים מאד, ועמד כנגדה עם הרעוואל' וציווה עלי' במפגיע לסור מכאן ולהיות בבית, וכמובן הי' ההכרח לציית לו. איזה שעות אח"כ עמדו על הדרך ושמרו שלא נודיע לפאליציע. אנחנו גם עתה לא הודענו לפאליציע, רק לקחנו שומרים פשוטים מזויינים. והשי"ת ישמרנו מכל צו"צ כו"³²⁹.

§ הנפקת דרכון

ביום שישי י"ט במנחם אב תרס"ו, הונפק במוהילב דרכון עבור אדמו"ר הרש"ב. מספר הדרכון היה 2082³³⁰.

329 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ד, עמ' קנג.

330 מתוך מסמך הרישום של אדמו"ר הרש"ב בוויירצבורג, משנת תרס"ז. התאריך המופיע ברישום הוא 28 ביולי 1906 לפי הלוח היוליאני שהיה נהוג ברוסיה (10 באוגוסט 1906 לפי הלוח הגרגוריאני).

תרס"ז

§ נסיעה לוירצבורג

חודשים אחדים לאחר המאורעות הקשים שחוּ אדמו"ר הרש"ב ובני ביתו בקיץ תרס"ו, יצא אדמו"ר הרש"ב לגרמניה ושהה שם תקופה ממושכת לצורכי בריאותו.

ביום שלישי, י"ח במרחשון, יצא במסע המהיר היוצא מתחנת קראסנאיע דרך ורשה. ביום רביעי הגיע לברלין בשעה שש בבוקר, ובשעה עשר המשיך בדרכו לוירצבורג (Würzburg) שבמדינת בוואריה, אליה הגיע בשעה ארבע אחר הצהריים³³¹.

בוירצבורג שכרו דירה בכתובת³³²: Alea Str. 20, Würzburg.

זמן קצר לאחר בואם של אדמו"ר הרש"ב והרבנית שטערנא שרה הגיעו גם אדמו"ר הריי"צ, הרבנית נחמה דינה ובנותיהם, והצטרפו אליהם³³³.

בימים האחרונים של חודש אדר נגמרה השכירות ועזבו את הדירה שב־Alea Str. 20 ועברו להתגורר בכתובת 17 Annastrasse³³⁴. אצל משפחת שפרינגר.

כמה סיפורים ממה שקרה בשהותם בוירצבורג

§ ספר שנשרף

עוד בחיים חיתו של כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע היה המנהג משנים קודמות, שבשמיני עצרת היו נאספים המנהלים והבחורים הקשישים אצל בנו, כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע, והיה אומר אז שיחות קדושות. בשמיני עצרת בשנת תר"פ בעיר ראסטאו-דאן, סיפר בתוך הדברים שפעם אחת

331 ספר המאמרים תרס"ו-תרס"ז, עמ' שכד.

332 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ז, עמ' קצו.

333 ברישומי העיר וירצבורג רשום אדמו"ר הרש"ב כמי שהגיע לעיר ביום 16 בנובמבר 1906 (כ"ח במרחשון תרס"ז), אף שמן המקורות ידוע כי הגיע כבר ב"ט במרחשון. בכרטיס הרישום של אדמו"ר הריי"צ נרשם אף הוא תחילה תאריך זה, ולאחר מכן תוקן ל-18 בנובמבר 1906 (ראש חודש כסלו תרס"ז). מאחר ששני כרטיסי הרישום נחתמו ביום 29 בנובמבר 1906 (י"ב בכסלו תרס"ז), נראה שאין לראות בתאריכים אלו בהכרח את מועדי ההגעה בפועל, אלא פרטים שנרשמו בעת הסדרת הרישום העירוני.

334 אגרות קודש, אדמו"ר הרש"ב, חלק ז, עמ' רד, רלא.

בהיות אדמו"ר אביו באשכנז, אמר לו שיסע עמו למקום אחד לבקר תלמיד חכם זקן שהיה חולה. ויבואו למקום ההוא, ויגיעו לבית גדול ויפה וליד הדלת עומדים משרתים, וישאלום מי הם ויגידו להם שמותם, ובקשו רשות מבעל הבית להיכנס. אחר קבלת הרשות העלו אותם לקומה העליונה שבבית, חדר לפנים מחדר, ושם שכב האיש המכובד הנ"ל במטה. האיש ההוא היה עשיר ונכבד, ולעת זקנותו היה דר עם יוצא חלציו.

האיש ההוא שמח מאד מביקורו של אדמו"ר וישוחחו על דבר ענינים שונים, ובאמצע השיחה אמר אותו הזקן לאדמו"ר שיש תחת ידו ספר אחד שכתב והוא מוכן לדפוס. ויאמר לו אדמו"ר שהוא מעוניין לראותו, ויקרא למשרת אחד ויצוהו להביא הספר לפני אדמו"ר. אדמו"ר עיין בו שעה ארוכה, ודפדף בו מראשו לסופו והניחו על השולחן.

קודם הפרדו מעמו, אמר לו אדמו"ר שיש לו אליו בקשה אחת, ואם יבטיחו מראש שימלא בקשתו אז יאמר לו. הבטיחו האיש שימלא בקשתו, ויאמר לו אדמו"ר בקשתו שישרוף את הספר הזה בפניו. הזקן שרף את הספר באש שעל האח שהיה בחדרו. אדמו"ר הודה לו על זה, ברכו ויפרד מעמו בשלום.³³⁵

§ הרב במברגר

במשך הזמן - תרס"ו - שכל משפחתנו חיה בוורצבורג, ביקר אבי כמה פעמים את הרב במברגר ז"ל. הרב במברגר היה ירא שמים גדול, נוסף על יחוס האבות שלו היה בעל יחוס עצמי, גדול בתורה, הרבה רבנים היו פונים אליו בשאלותיהם והוא ענה להם תשובות ארוכות משולבות למדנות עמוקה. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק שוחח אתו כמה פעמים בענינים שונים בעמקות גדולה.

פעם אחת בא הרב במברגר אל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק. כ"ק אאמו"ר עסק אז בכתיבת המשך מאמרי ר"ה תרס"ו, כי מאז שחברי מפלגת "פועלי ציון" עשו פרעות בנאות דשא טשארני רוטשעוי - ז' אב תרס"ו - עד שבא לוירצבורג לא כתב את המאמרים שאמר.

מפרשת דברים תרס"ו (מאמר ל"ח ד"ה אלה הדברים) עד פרשת וירא

335 שמועות וסיפורים, חלק ב', (הוצאה חדשה) עמ' 141. מהרה"ח ר' זלמן שמעון דבורקין, ששמע מהרה"ח ר' שמואל גרונם ז"ל.

תרס"ז (מאמר מ"ח ד"ה וה' אמר המכסה אני), וכשבא לוירצבורג - כתבם.

כשנכנס הרב במברגר ביקש רשות לראות מה שהוא כותב

כי פעם אחת בבואו מצא את הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק כותב לעצמו ענין בהלכות פסולי המוקדשין בפלפול בדברי הרמב"ם. הרב במברגר נהנה מהפלפול וביקש רשות להעתיקו, ולא הסכים כ"ק אדמו"ר, כי אם השאיל לו את הכתב למשך שבועיים. וחשב הרב במברגר שגם עתה כותב איזה ענין בנגלה -

אבל כיון שראה את המאמר שדן במעלות הנשמות על המלאכים, אמר בהתפעלות גדולה - לפי ערך מתינותו של יהודי אשכנזי: יש לכם עסק בנשמות ומלאכים... ונסוג אחור בביטול רב³³⁶.

§ סיפור המאמר בארמון המלך בגרמניה.

בשנת תרס"ו³³⁷ נסע כ"ק הרי"צ עם אביו לברלין, ושלח אדמו"ר את משרתו ר' אברהם גרליק (אביו של ר' ירוחם ז"ל מבאברויסק) החוצה להיוודע מה נשמע חדש. ובא ואמר ששמע שהמלך וילהלם ינאם נאום בסרטיא אחת, וילך גם אדמו"ר עמו לשם.

כשבאו לשם היו הרבה נאספים והמלך היה מוכן לנאום. פניו היו לבנים כסיד ולידו עמד יורש העצר שלו, וראו מרחוק שהמלך הביט עליהם במבט חריף והרכין ראשו אל יורש העצר ולחש דבר מה באוזנו ויורש העצר שחק שחוק קל, וכעבור שעה קלה נגשו אליהם שוטרי הבולשת ופקדו עליהם לעזוב את המקום.

כשהתחילה מלחמת העולם הראשונה, אמר אדמו"ר אליו: זוכר אתה בשנת תרס"ו כשנאם וילהלם והיו פניו לבנים כסיד, כבר היו אז במוחו ובמחשבתו כל חלקי ופרטי (אלע פלענער) המלחמה הזאת³³⁸.

§ דא"ח על כסאו של הקיסר

כשהיה הרש"ב בברלין הלך פעם עם בנו כ"ק הרי"צ לשוח בגן הנקרא

336 ספר השיחות תש"ג, עמ' ע-עא.

337 כנ"ל, סביר לומר שזה קרה בתרס"ז כשהיו כל השנה בגרמניה.

338 שמועות וסיפורים, חלק ב', (הוצאה חדשה) עמ' 144. מהרה"ח ר' זלמן שמעון דבורקין.

"קייזרליכער גארטן". הנכנסים לשם היו מוכרחים ללבוש על מנעליהם אנפלאות מיוחדות שלא לכלך הגן, ומשום חשש שעטנו הלבישו על המנעלים מטפחות אף. בגן היה היכל קטן המיוחד למלך וילהלם. כאשר המלך היה בא לגן היה נכנס לשם לפוש, והיה שם שומר שלא הניח לשום אדם להכנס.

אדמו"ר נ"ע התבטא לפני בנו שיש לו חשק להכנס לשם. מה עשה? נגש לשומר ונתן לו מטבע אחת גדולה שיקנה לו איזה דבר לשתות, וכשהביא לו המשקה והעודף מהמטבע נתן לו העודף בעד טרחתו, ועי"ז נתקרב עמו והביע לפניו חפצו שירשה לאביו להכנס לשם וגם נתן לו שוחד. והרשה לאדמו"ר להכנס, והשומר עמד מבחוץ לראות אם המלך יבוא כדי לרמוז לו שיצא.

אדמו"ר נכנס לפניו, שם היה כסא ושולחן ועל השולחן היו מונחים נייר וקסת הסופר ועט. אדמו"ר התיישב על הכסא (ער האט זיך א זעץ געטאן), ואמר: א קלוגע שטול (כסא 'חכם'), ולקח מן הנייר וכתב עליו את המאמר "וילך איש מבית לוי" - תרס"ו, ויצא³³⁹.

§ נסיעה ליובאוויטש לחג הפסח

לקראת חג הפסח נסעו אדמו"ר הרש"ב והרבנית לליובאוויטש, ואילו אדמו"ר הריי"צ ומשפחתו נשאר בוירצבורג והתגוררו בכתובת זו במשך כל תקופת שהותם של אדמו"ר הרש"ב והרבנית ברוסיה.³⁴⁰

ביום ראשון, ב' בניסן, יצאו אדמו"ר הרש"ב והרבנית בדרכם חזרה לליובאוויטש. התכנית המקורית היתה לנסוע דרך דווינסק וויטבסק. בדרכם עברו בפוזן, שם רכשו את כרטיסי הנסיעה להמשך הדרך. בהגיעם לברלין איחרו בעשר דקות לרכבת המתוכננת, ובעצת מר אלטמאן נסעו לתחנת פרידריךשטראסה (Friedrichstraße), ומשם המשיכו ברכבת המהירה דרך קניגסברג בדרכם לרוסיה.³⁴¹

כמה מקרוביהם ומהחסידים ליוו אותם ברכבת במשך מספר תחנות. בעת שעברו דרך וילנה נפגש אדמו"ר הרש"ב עם הרב חיים עוזר גרודזנסקי.

339 שם. מהרה"ח ר' זלמן שמעון דבורקין.

340 שם, עמ' רה.

341 שם, עמ' רו.

בשעה שש בבוקר הגיעו לוויטבסק, שם בא הרז"א להתראות עמם. בשעה 6:20 יצאו מוויטבסק לרודניה, אליה הגיעו בשעה שמונה. ביום שלישי, ד' בניסן, בשעה עשר וחצי בבוקר, הגיעו לליובאוויטש³⁴².

את חג הפסח, ימי ספירת העומר וחג השבועות עשו אדמו"ר הרש"ב והרבנית בביתם בליובאוויטש, ורק לאחר חג השבועות שבו לוורצבורג.

§ נסיעה חזרה לוירצבורג

ביום שלישי, ט"ו בסיוון, יצאו אדמו"ר הרש"ב והרבנית ברכבת מהירה בדרכם לוירצבורג. התכנית היתה לשבות את שבת פרשת בעלותך בברלין³⁴³, אך לבסוף התעכבו שם שעות אחדות בלבד והמשיכו לוירצבורג³⁴⁴.

לאחר חג השבועות כששבו אדמו"ר הרש"ב והרבנית לוירצבורג, בתחילה התגוררו אף הם ב' 17 Annastrasse¹,

§ נסיעה לברלין

ימים אחדים לאחר מכן נסע אדמו"ר הרש"ב לברלין, שם נפגש עם הפרופסור בלומנטל ועם ד"ר טוביה כהן. לאחר ההתייעצות החליטו הרופאים שלא ייסע לעירית מרפא, אלא ינוח בוירצבורג.³⁴⁵

לאחר זמן קצר עברו אדמו"ר הרש"ב והרבנית לדירתו של ר' אליקים וואלף בכתובת: Sanderglaxisstrasse 41, Würzburg.³⁴⁶

§ נסיעה חזרה לליובאוויטש

ביום ראשון, ט"ו באלול, יצאו מוירצבורג לברלין. למחרת, ביום שני, ט"ז באלול, התאכסנו במלון Russischer Hof ("רוסישר האף"), שנודע גם בשם Grand Hotel de Russie, ברחוב Georgenstrasse 21-22, מול

342 שם, עמ' רז, רט.

343 שם, עמ' רל.

344 שם, עמ' רלב.

345 שם.

346 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק א, עמ' שצ. שליחות קדושה עמ' 114.

מלון רוסישר האף

תחנת הרכבת פרידריךשטראסה (Friedrichstraße). המלון היה מן המלונות המוכרים בברלין, ובו נהגו להתאכסן נוסעים רבים מרוסיה. בברלין נפגש אדמו"ר הרש"ב עם הרופאים אופנהיים ומיכאליס. עוד באותו יום יצאו בדרכם חזרה לרוסיה, וביום רביעי, ח"י באלול, הגיעו לליובאוויטש³⁴⁷.

פרטי מסמך הרישום בוורצבורג

פרטי הנרשם

שם: שניאורסאהן

שם פרטי: שלום דובער

תאריך לידה: 20 בנובמבר 1855

מקום לידה: אורשה

דת: יהודית

תאריך הגעה לוורצבורג: 16

בנובמבר 1906

מקום מגורים קודם: ליובאוויטש

פרטים נוספים

חיסונים: מחוסן כפול (2)

פרטי דרכון הנסיעות:

מוהילב, 28.7.1906

מספר 2082

מעמד/מקצוע: סוחר

כתובות בוורצבורג

Allstr. 20, אצל תומס — עד 20

בנובמבר 1906.

17 Annastrasse, אצל

שפרינגר — עד 22 במרץ 1907.

מקום המוצא: ליובאוויטש,

פלך (מחוז) מוהילב; נתין רוסי

ברוסיה.

מסרת השהות: ???

ורצבורג, 29 בנובמבר 1906.

פרטי ההורים

אב: שמואל

מעמד/מקצוע: רב (נפטר)

אם: רבקה לבית שניאורסאהן

מקום מגורי ההורים: ליובאוויטש

חתימה: שניאורסאהן

347 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ד, עמ' רלו.

Zu- und Vorname	Stand oder Gewerbe	Wohnung	Heimatsort
Schneerson		Oldenburger Str. 20	
geboren am 28. XI. 55		Spitzerstr. 20. XI. 06	
zu		Oldenburger Str. 20	Schlesien
Amte		Spitzerstr. 20. XI. 07	Angew. Mediziner
Religion		Spitzerstr. 20. XI. 07	in Angew. Mediz.
Tag der Ankunft		Spitzerstr. 20. XI. 07	
von		Spitzerstr. 20. XI. 07	
kommend.		Spitzerstr. 20. XI. 07	
Eltern:			
Vater			
Stand			
Mutter			
geborene			
in			
Militärverhältnisse			
Inhaber von Orden?			

מסמך הרישום של הרבי רש"ב בוורצבורג

פרטי האיש

מעמד/מקצוע: רב (נפטר)

שם: שרה

אם: חנה לבית שניאורסאהן
(נפטרה).

שם נעורים: שניאורסאהן

דת: יהודית

תאריך לידה: ספטמבר 1854

ילדים

מקום לידה: אורוטש

יוסף נולד ב-12 ביולי 1875,
בליובאוויטש.

מקום מגורים: וירצבורג

תאריך הנישואין: אוגוסט 1873

מקום הנישואין: ליובאוויטש

הערה

הורי האישה

אב: יוסף שניאורסאהן

רב עבור הקהילה

Verheiratet mit	Verwitwet — Geschieden
Ehefrau — mann <i>Man of</i> geborene <i>Exzellenz Schmuck</i> Religion <i>ip.</i> geboren am <i>17. 54.</i> zu <i>Orusky</i> und wohnhaft in <i>Königsberg</i> Getraut am <i>18. 75</i> zu <i>Leibniz</i> Eltern der Ehefrau: Vater <i>Prof. Schur</i> Stand <i>Rechtsanwalt</i> Mutter <i>Gemma Sch.</i> geborene <i>Schmuck</i> Kinder: <i>Prof. geb. 12. 11. 75</i> <i>Leibniz ip.</i>	Ehemann — frau Stand Religion am zu Bemerkungen. <i>Rechtsanwalt f. d. R.</i>

מעניין לציין כי התאריכים המופיעים ברישום, אף שאינם מדויקים, מציינים בדרך כלל את היום בחודש העברי בצירוף החודש הלועזי. כך, לדוגמה, אדמו"ר הרש"ב נולד בכ' במרחשון, ואילו ברישום מצוין התאריך 20 בנובמבר.

פרטי הרישום של אדמו"ר הריי"צ יובאו בפרק העוסק באדמו"ר הריי"צ.

תרס"ח

§ נסיעה למוסקבה

ביום שלישי, י"א באייר, נסע אדמו"ר הרש"ב למוסקבה למספר ימים.

מטרת הנסיעה היתה בעיקר בענייני ישיבת תומכי תמימים. תחילה תוכנן להישאר ימים ספורים בלבד, אולם השעות התארכה ליותר משבועיים. ביום רביעי, כ"ו באייר, שב לליובאוויטש³⁴⁸.

§ נסיעה לברלין

לאחר חג השבועות נסעו אדמו"ר הרש"ב והרבנית לגרמניה. ביום חמישי, י"ט בסיוון, הגיעו לברלין לצורך התייעצות רפואית³⁴⁹.

ביום שני, כ"ג בסיוון, נערכה התייעצות רפואית, ובה הוחלט כי על אדמו"ר הרש"ב לנסוע למארינבאד³⁵⁰.

§ נסיעה למארינבאד

ביום שלישי, כ"ד בסיוון, הגיעו למארינבאד. תחילה שכרו דירה, אך המשכיר ביטל את השכירות מחשש לריבוי המבקרים שיגיעו אל הרבי. לאחר מכן שכרו דירה אחרת³⁵¹:

Villa Charlotte, Marienbad

348 שם, עמ' רסז-רעא.

349 שם, עמ' ערב.

350 שם, עמ' עדר.

351 שם, עמ' ערה.

7228	Herrn Scholom Schneersohn, Kaufmann mit Gattin	Lode Orscha, R.	Villa Charlotte	2
7229	Herr Edmund Sell, Schneider			2

רישום אדמו"ר הרש"ב והרבנית במארינבאד קיץ תרס"ח

ברישום העירוני
מיום כ"ז בסיוון מופיע
שמו של אדמו"ר הרש"ב
לצד כתובת זו³⁵².

3087	Herr Markus Jaster, Kaufmann mit Gattin . . .	Jassy	Soldat Osborn	2
3088	Fran D. Ginsburg, Kaufmannsgattin	Wielak	Villa Schenk	1
3089	Herr Eduard Abeles, Privatier mit Gattin Rosa .	Königl. Weinberge	Nr. 253	3

הרבנית דבורה לאה גינזבורג במארינבאד קיץ תרס"ח

באותה עת שהתה
במארינבאד גם אחותו,
הרבנית דבורה לאה

גינזבורג³⁵³.

§ נסיעה לקניגסווארט

האמרי אמת מגור

ביום ראשון כ' בתמוז נפגש אדמו"ר הרש"ב עם האדמו"ר בעל ה"אמרי אמת" מגור ועם האדמו"ר מסוכטשוב בקניגסווארט (Königswart), הסמוכה למארינבאד, במרחק נסיעה של כשלושת רבעי שעה בעגלה³⁵⁴.

בימים שלאחר תשעה באב הגיע אדמו"ר הריי"צ למארינבאד והצטרף לאביו ואמו. הוא שהה עמם שם במשך כעשרה ימים³⁵⁵.

§ נסיעה לברלין

ביום ראשון, י"ז באלול, יצא אדמו"ר הרש"ב והרבנית ממארינבאד בחצות היום. והגיעו לברלין באותו לילה בשעה 9:30 שם התאכסנו במלון קובורג Coburg³⁵⁶. עוד קודם לכן סוכם עם אדמו"ר הריי"צ, שכשיבוא לברלין יתאכסן אף הוא באותו מלון³⁵⁷.

352 באגרות קודש (שם) נדפס שם הבית villa chorloff. אבל, ברישום העירוני של מארינבאד מופיע השם Villa Charlotte, ועפ"י מסתבר שיש לתקן כן גם שם, וכן בחלק א' עמ' תס.

353 שם.

354 שם, עמ' ט, וחונך לנער, עמ' 15.

355 לקוטי דבורים חלק א' (בלה"ק), ע' 201.

356 להעיר כי מלון Coburg, שבו התאכסן אדמו"ר הרש"ב בשנת תרס"ח, שכן ברחוב Georgenstraße 23, במרחק קצר ביותר ממלון Russischer Hof (Grand Hôtel de Russie) שבו התאכסן בביקורו בברלין בדיוק שנה קודם לכן, באלול תרס"ז. שני המלונות שכנו בסמוך לתחנת הרכבת פרידריךשטראסה (Friedrichstraße).

357 שם, עמ' שכ.

מלון קובורג

כנראה שבאותו זמן קרה הסיפור הבא:

§ ניגון בשלימות

מול המלון שלהם בברלין, מעבר הרחוב, היתה קבוצת משוררים שהכירה ובחנה את עצמה לקראת (רעפעיצייע) קאנצערט בתיאטרון בברלין.

אדמו"ר ישב על הגוזזטרא שלו ושמע את הניגונים שלהם, ושלח את המשרת אל ראש המשוררים לאמר לו שבאחד הניגונים שזה עתה חיסר תנועה אחת, והשיב לאדמו"ר שהוא יודע מזה אך לא היה ביכולתו להוציא התנועה לפועל. ואפשר שבתיאטרון מחמת רוב העם יפעל עליו שיהיה בהרגש נעלה, וועט זיך בא איהם אויס זינגען (ו'יתגן' לו), ומכבדו בכרטיס כניסה לתיאטרון.

שלח לו אדמו"ר שאינו רוצה לישב בין הנאספים המבקרים את התיאטרון, רק אם אפשר לתקן לו מקום נסתר בין המשוררים היה מכיר לו תודה, והסכים על זה. וכן היה, שאדמו"ר היה שם במקום שהכינו לו, והמשוררים שרו את הניגון במילואו וכאשר גמרו הניגון חזר אדמו"ר למלונם³⁵⁸.

בנסיעתו לביתו - מתעכב בברלין, על פי בקשת עסקני אשכנז, ליום ב' ח"י אלול. דנו על דבר השאלות שעמדו אז על הפרק³⁵⁹.

בברלין נשארו כל יום שני, ח"י אלול, בשעה 11:00 בלילה יצאו ברכבת הלילה.

§ נסיעה לקניגסברג

ביום שלישי, י"ט באלול, בשעה 8:30 בבוקר, הגיעו לקניגסברג, שם שהו במשך עשרים וארבע שעות. במהלך שהותם שם, נפגש כ"ק אדמו"ר הרש"ב

358 שמועות וסיפורים, חלק ב', (הוצאה חדשה) עמ' 145. מהרה"ח ר' זלמן שמעון דבורקין.

ההשערה שסיפור זה אירע באותה נסיעה מבוססת על כך שמול המלון שבו התאכסן אדמו"ר הרש"ב, ובסמוך לתחנת הרכבת ברלין-פרידריכשטראסה (Berlin Friedrichstraße), ניצב מבנה ששימש, בין היתר, כתיאטרון וכאלום קונצרטים. עם זאת, אין די בכך כדי לקבוע בוודאות שהמעשה אירע דווקא בביקור זה, וייתכן שאירע באחת מנסיעותיו האחרות של אדמו"ר הרש"ב לברלין.

359 חנוך לנער, עמ' 15.

הגאון ר' חיים עוזר גרודזינסקי

עם הגאון הרב חיים עוזר גרודזינסקי³⁶⁰. למחרת, ביום רביעי, כ' באלול, בשעה 8:30 בבוקר, יצאו מקניגסברג והמשיכו בדרכם לרוסיה.

וביום חמישי, כ"א באלול, הגיעו לליובאוויטש³⁶¹.

תרס"ט

בחורף תרס"ט החריף מצבו הבריאותי של אדמו"ר הרש"ב, והוא סבל מחולשה ומכאבים ברגלו הימנית³⁶². בעקבות זאת יצא שוב לחו"ל כדי להיוועץ ברופאים מומחים.

§ נסיעה לוורשה וברלין

ביום שלישי, י"ט בטבת, יצאו אדמו"ר הרש"ב והרבנית מליובאוויטש לחו"ל דרך מינסק, בריסק, ורשה וברלין.

בוורשה התארחו בביתו של ר' יוסף יוזיק הורביץ, שם סעדו את ארוחתם. באותה הזדמנות נפגש אדמו"ר הרש"ב עם הרב מנחם מענדל חן ועם הרב שמריה לייב מדליה, שנסעו בשליחותו להשתתף באסיפת רבני פולין.

לאחר מכן המשיכו בדרכם, וביום חמישי, כ"א בטבת, הגיעו לברלין. שם התאכסנו במלון קובורג³⁶³ (שבו התאכסנו גם בביקורם בברלין באלול תרס"ח). כבר באותו ערב הגיע ד"ר לוריא לבקר את אדמו"ר הרש"ב, ובעצתו הלך אדמו"ר הרש"ב אל ד"ר לוי, שם נערך לו צילום רנטגן.

ביום שישי, כ"ב בטבת, שב ד"ר לוריא וביקר את אדמו"ר הרש"ב, והבדיקות וההתייעצויות הרפואיות נמשכו גם ביום זה³⁶⁴.

360 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ב, עמ' תיד.

361 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ד, עמ' שכב.

362 שם, עמ' שכח.

363 זיהוי המלון מבוסס על מכתביו של אדמו"ר הרש"ב מאותם ימים, שנכתבו על נייר המכתבים של Hotel Coburg.

364 שם, עמ' שכד-ה.

ביום ראשון, כ"ד בטבת, התקיימה התייעצות רפואית בהשתתפות מספר רופאים, ובה הוחלט כי עליו לנסוע לוויסבאדן. כן סוכם שלאחר תקופת הטיפול ישוב לברלין לבדיקה נוספת בטרם יחזור לליובאוויטש.

ביום שני, כ"ה בטבת, נפגש אדמו"ר הרש"ב עם רופאים נוספים, ובהם הפרופסור מענדל וד"ר אופנהיים. באותו יום ביקר גם את ר' מנחם מענדל גורארי, שהיה מאושפז בבית הרפואה.

§ נסיעה לוויסבאדן

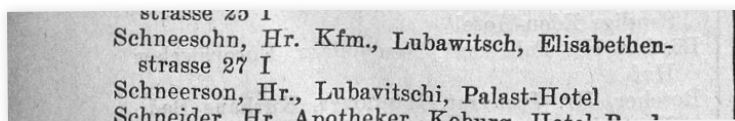
בשעה 9:40 בלילה יצאו מברלין בדרכם לוויסבאדן. בפרנקפורט התעכבו כשעה וחצי, ולאחר מכן המשיכו בנסיעתם. ובבוקר יום שלישי כ"ו בטבת, בשעה 9 בבוקר, הגיעו לוויסבאדן³⁶⁵.

מלון פאלאסט

במהלך שהותם בוויסבאדן נרשם ברשימות הזרים של העיר, בין כ' בשבט ל"ד באדר, השם "שניאורסאהן מלובאוויטש"

הן במלון פאלאסט (Palast Hotel), שבכתובת Kranzplatz 5-6, והן בכתובת Elisabethenstrasse 27. מן המכתבים עולה כי בשל הקושי להכניס מזון כשר למלונות, שכר אדמו"ר הרש"ב מקום אצל אשה יהודייה "מהירים דפה"³⁶⁶. עם זאת, לעת עתה לא נתברר בוודאות היחס בין שני המקומות, והאם שימש אחד מהם למגורים והשני לסעודות בלבד, או שמא שימשו שניהם למגורים בזמנים שונים.

רישום אדמו"ר הרש"ב והרבנית בדירה ובמלון בוויסבאדן

365 שם, עמ' שכו. ושם, חלק ב', עמ' תלח.

366 שם.

יש להעיר כי ברישומים אלו לא נזכר שם פרטי, אלא רק "שניאורסאהן מלובאוויטש", ועל כן אין ודאות מוחלטת למי מבני המשפחה מתייחס כל אחד מן הרישומים. מכל מקום, לעת עתה לא ידוע על אדם נוסף ממשפחת שניאורסאהן מלובאוויטש ששהה באותה עת באזור, ולכן מסתבר שהרישומים מתייחסים לאדמו"ר הרש"ב.

§ פורים בוויסבאדן

לקראת חג הפורים הגיעו לוויסבאדן כמה מן החסידים כדי לשהות במחיצתו של אדמו"ר הרש"ב ולהשתתף בהתוועדות הפורים. בין הבאים היו החסיד ר' שמואל גורארי' והרמ"מ מא"ז שי' (ר' מנחם מאניש מאנעסזאהן), וכן חסידים נוספים.

כמו כן בא מפאריז הרה"ח ר' מנחם מענדל שניאורסאהן, אחיו של אדמו"ר הרש"ב, לבקרו בוויסבאדן³⁶⁷, והתאכסן אף הוא במלון פאלאסט הנ"ל.

§ נסיעה לברלין

אדמו"ר הרש"ב והרבנית נשארו בוויסבאדן עד יום ראשון, כ"ח באדר. באותו יום נסעו לברלין, אליה הגיעו בשעה 11 בלילה, ושם התאכסנו שוב במלון קובורג. במהלך שהותם בעיר נפגש אדמו"ר הרש"ב עם הפרופסורים והרופאים המטפלים בו, כפי שסוכם קודם נסיעתו לוויסבאדן.

לאחר שהות של יומיים בברלין, יצאו ביום שלישי, ראש חודש ניסן, בשעה 7:52 בערב, ברכבת דרך ורשה. בשעה 8 בבוקר הגיעו לוורשה, ומשם עלו על הרכבת המהירה בדרכם לליובאוויטש³⁶⁸.

לליובאוויטש הגיעו ביום ה' ג' ניסן בשעות הבוקר³⁶⁹.

תיאור מסלול הנסיעה ותאריכיו מבוסס על תכנית הנסיעה שנזכרה במכתביו של אדמו"ר הרש"ב מאותה תקופה. עם זאת, באחד ממכתביו אל בנו אדמו"ר הרי"צ כתב כי בכוונתם להתעכב בברלין עד יום שלישי, ראש

367 שם, תסז.

368 שם, עמ' תע.

369 שם, עמ' תסח.

חודש ניסן, בערב, "אם לא יהי' עיכוב ח"ו מהפראפ"³⁷⁰. מכאן שאין ודאות מוחלטת כי אכן יצאו מברלין במועד המתוכנן, וייתכן שהרופאים הורו לו להאריך את שהותו שם.

ואכן, מדברי אדמו"ר הריי"צ עולה כי ביום רביעי, ט' בניסן, עדיין שהו בברלין ויצאו ממנה רק באותו בוקר: "ביום הרביעי בבקר, ט' ניסן, יצאנו מברלין דרך קניגסברג, דווינסק, ויטבסק, רודני, וביום החמישי י' בניסן בערב, הגענו לליובאוויטש"³⁷¹. מדברים אלו עולה כי שהותם בברלין התארכה מעבר למועד היציאה המתוכנן שנזכר במכתבי אדמו"ר הרש"ב. כמו כן, נראה שאדמו"ר הריי"צ נסע לברלין לקראת בואם של הוריו, כדי להתלוות אליהם בדרכם חזרה לליובאוויטש.

את חג הפסח עשה אדמו"ר הרש"ב בליובאוויטש.

§ נסיעה למוסקבה

לאחר חג הפסח נסע אדמו"ר הרש"ב למוסקבה למספר ימים בענייני ישיבת תומכי תמימים³⁷².

§ נסיעה לבארנוביץ ווילנה

בימים ט'-י"א באייר השתתף בוועידה חשאת בבארנוביץ. משם המשיך לוילנה, שם השתתף באסיפת הרבנים שנערכה בין י"ב לכ' באייר³⁷³.

את חג השבועות עשה בליובאוויטש, ולאחר מכן שהה בנאות דשא בדעניסאווקע הסמוכה לבאבינוביץ³⁷⁴.

370 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ב, עמ' תעא.

371 לקוטי דבורים, (בלה"ק) חלק א, עמ' 177.

372 חנוך לנער, עמ' 15. אולם על פי הנתונים המובאים בהערה הבאה, ייתכן שנפלה כאן טעות דפוס, והכוונה היא לנסיעתו של אדמו"ר הרש"ב למוסקבה בחודש אייר תרס"ח.

373 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ב, עמ' תעג, ובהערות שבשולי הדף שם. כמו כן, במבית הגנזים, עמ' כ"ב, פורסמה חותמת בדרכונו של אדמו"ר הרש"ב מיום י"ב באייר תרס"ט בוילנה, ומכאן ששהה בעיר כבר ביום פתיחת האסיפה.

374 חנוך לנער, עמ' 15.

אסיפת הרבנים בפטרבורג תר"ע

תר"ע

§ אסיפת הרבנים בפטרבורג

עושה כמה נסיעות בענייני הבחירות לאסיפת הרבנים בפטרבורג. תחלת אדר שני בא לפטרבורג להאסיפה.

הנהו אחד משבעת חברי ועד המארגן ומנהל שעל יד האסיפה, ומהשלשה אשר על ידם נמסרה עריכת החלטות האסיפה ומסירת דין וחשבון לפני הממשלה אחרי נעילת האסיפה (ה' ניסן).

אחר חג הפסח שב לפטרבורג ונשאר שם עד אחרי חג השבועות. מוציא לאור קונטרס מבאר ומספר פרטי מהלכי העניינים בהאסיפה³⁷⁵.

לאחר חג השבועות יצא אדמו"ר הרש"ב לנאות הדשא דעניסאוווקע³⁷⁶, שם שהה במשך חודשי הקיץ. ביום שלישי, כ"ג באלול, חזר לליובאוויטש³⁷⁷.

תרע"א

באותה תקופה סבל אדמו"ר הרש"ב מחולשה ומכאבים ברגלו, וכן מחלישות הלב³⁷⁸. בשל מצבו הבריאותי הוחלט כי ייסע לחו"ל לצורך

375 שם. ועיין מבית הגנזים, עמ' כ"ב, שם פורסמו צילומי החותמות בדרכונו של כ"ק אדמו"ר הרש"ב מיום כ"ח באדר א' עת"ר ומיום ט"ז באייר עת"ר.

376 שם.

377 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ו, עמ' קלח.

378 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ה, עמ' לו.

התייעצות עם רופאים מומחים וקבלת טיפול רפואי.

§ נסיעה לפטבורג

עוד קודם לכן, בחודש מרחשון, נסע אדמו"ר הרש"ב לפטבורג בענייני הכלל, והגיע לשם ביום ט"ז במרחשון³⁷⁹.

§ נסיעה לברלין

בחודש כסלו יצאו אדמו"ר הרש"ב והרבנית לגרמניה לצורך התייעצות רפואית. נראה כי יצאו לדרך ביום רביעי, י"ג בכסלו. למחרת, ביום חמישי, י"ד בכסלו, נפגש אדמו"ר הרש"ב בתחנת הרכבת בוילנה עם החסיד ר' שמואל גורארי'. בשעה שתיים וחצי אחר הצהריים יצאה הרכבת מקניגסברג, ובשעה חמש, בעודם בדרך, נראתה הלבנה בטהרתה, ואדמו"ר הרש"ב ערך קידוש לבנה ברכבת. בשעה שתיים עשרה בלילה הגיעו לברלין, שם התאכסנו במלון.

ביום ראשון, י"ז בכסלו, הגיע למלונם הרופא ד"ר מיכאליס, וביום שני נסעו להתייעצות אצל ד"ר ציין³⁸⁰.

§ התועדות י"ט כסלו בברלין

ביום שלישי, י"ט בכסלו, התועד אדמו"ר הרש"ב עם ר' זלמן יצחק וואלשאניק ועם ר' פאליק גורארי'.

§ נסיעה לוויסבאדן

באותו יום יצאו מברלין בדרכם לוויסבאדן, אליה הגיעו בשעה 11:45 בלילה.

Schmitz, Hr., Antwerpen, Kaiserhof
Schneersohn, Hr. Rabbiner m. Fr., Russland, Pension
Karpin
Schnitzler-Ereckens, FrL., Düsseldorf, Schwarzer

רישום אדמו"ר הרש"ב בוויסבאדן תרע"א

למחרת, ביום רביעי,
כ' בכסלו, חיפשו מקום
מגורים, ולבסוף שכרו

379 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ב, עמ' תקמא. כמו כן, במבית הגנזים, עמ' כ"ב, פורסמה חותמת בדרכונו של כ"ק אדמו"ר הרש"ב מיום ט"ז במרחשון תרע"א בפטבורג.

380 שם, עמ' תקמג.

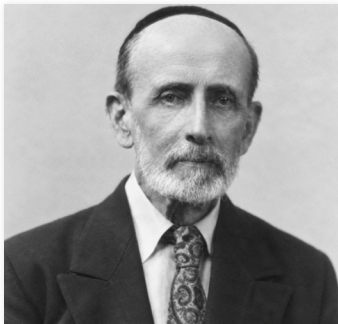

מודעה פרסומת פנסיון קרפין

דירה בפנסיון קרפין
(Pension Karpin),
ברחוב Taunusstraße
49 בוויסבאדן.³⁸¹

ברשימות הזרים
של ויסבאדן מופיעים
אדמו"ר הרש"ב

והרבנית בפנסיון קרפין מדי שבוע במשך
כל תקופת שהותם בעיר, מן התאריכים
כ"ג בכסלו ועד י"ט באדר. ברישומים אלו
נזכרו כ" Schneersohn, Hr. Rabbiner
m. Fr., Russland – Pension
Karpin.³⁸²

ר' אלכסנדר ריינין

§ ר' אלכסנדר סנדר ריינין

במהלך שהותם בוויסבאדן הגיע
החסיד ר' אלכסנדר סנדר ריינין לבקר את
אדמו"ר הרש"ב. בכ"א בכסלו נפטר הברון דוד גינצבורג, ואדמו"ר הרש"ב
ביקש לשלוח מברק תנחומים בגרמנית לבני משפחתו. באותה שעה שהה
אצלו ר' אלכסנדר סנדר ריינין, והוא סייע בתרגום נוסח המברק לגרמנית.³⁸³

רישום הרבנית דבורה לאה גינצבורג. בוויסבאדן תרע"א

§ הרבנית דבורה לאה גינצבורג מגיעה לוויסבאדן

ביום י"ז בטבת הגיעה לוויסבאדן גם אחותו של אדמו"ר הרש"ב, הרבנית
דבורה לאה גינצבורג, והתאכסנה אף היא בפנסיון קרפין. ברשימות הזרים
של העיר נרשמה כ" Ginseburg, Fr. Witweski – Pension Karpin,
ומן הרישומים עולה כי נשארה שם עד סוף חודש אדר.³⁸⁴

381 שם, עמ' תקמה.

382 על פי הפרסומות והרישומים בני התקופה של Pension Karpin בוויסבאדן, יש לתקן את פיענוח
הכתובת באגרות קודש שם, וכן בחלק ה' עמ' ל"ו.

383 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ב, עמ' תקמז.

384 שם, עמ' תקנה. באגרות קודש שם כותב אדמו"ר הרש"ב לבנו אדמו"ר הריי"צ: "א"ד (אחות

§ נסיעה לברלין

ביום חמישי ט"ז אדר יצאו מוויסבאדן לברלין, שם התאכסנו במלון בורג (Burg), ברחוב 20 Burgstraße.³⁸⁵

§ אסיפת הרבנים בוורשה

ביום שני כ' באדר השתתף אדמו"ר הרש"ב באסיפת הרבנים שהתכנסה בוורשה. אסיפה זו נדחתה במיוחד כדי לאפשר את השתתפותו של אדמו"ר הרש"ב.³⁸⁶

לאחר סיום האסיפה שב אדמו"ר הרש"ב לליובאוויטש, ואת חג הפסח של שנת תרע"א עשה בביתו.

אחר חג השבועות - בזאאלשע אשר אצל ליובאוויטש.³⁸⁷

§ נסיעה למוסקבה

ביום כ' באלול תרע"א שהה אדמו"ר הרש"ב במוסקבה, כפי שעולה מחותמת בדרכונו. לעת עתה לא נתבררה מטרת ביקורו.³⁸⁸

תרע"ב

§ נסיעה לברלין

בחודש כסלו יצאו אדמו"ר הרש"ב והרבנית מליובאוויטש בדרכם לברלין לצורך התייעצות רפואית.³⁸⁹ בדרכם ליווה אותם בנם, כ"ק אדמו"ר הריי"צ. לימים סיפר אדמו"ר הריי"צ:

"בלוותי את אבי בנסיעה זו, מליובאוויטש עד ורשה, אמר לי אבי,

385 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ו, עמ' קמה.

386 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ב, עמ' תקפ.

387 חנוך לנער, עמ' 15.

388 מבית הגנזים, עמ' כג.

389 שם.

שהוא מקוה, שבהיותו במענטאן, יהיה לו זמן מספיק, להרהר בענין עמוק חדש בחסידות³⁹⁰."

מורשה המשיכו לברלין, שם התייעץ אדמו"ר הרש"ב עם הרופאים, אשר המליצו לו לשהות חודש ימים בקארלסבאד לצורך טיפול, ולאחר מכן להמשיך למנטון לצורך מנוחה³⁹¹.

§ נסיעה לקארלסבאד

50022	besten, mit Frau Alwin	Elisabethgrad	Hotel de Russie, Kaiserstrasse	2
	Herr Scholem Schneerson, Kaufmann,	Orscha	Comenius, Egerstrasse	3
50023	mit Frau Sare und Bedg.	Mosel	Alten, Egerstrasse	4
	Herr Landwirt Joh. Arest, Landwirt			

רישום אדמו"ר הרש"ב והרבנית בקארלסבאד תרע"ב

לקארלסבאד הגיעו בסוף חודש כסלו. ברישומי האורחים של העיר נרשם כי ביום ראשון, כ"ו בכסלו, הגיעו:

Herr Scholem Schneerson, Kaufmann, mit Frau Sare und .Bedg., Orscha, Comenius, Egerstrasse

כלומר: "מר שלום שניאורסון, סוחר, עם רעייתו שרה ומשרת, מאורשה, מתאכסן בבית ההארכה Comenius, ברחוב Egerstraße."

את סדרת הטיפולים (הקוהר) סיים אדמו"ר הרש"ב ביום רביעי, כ' בטבת.

§ נסיעה לורונה

ביום חמישי, כ"א בטבת, נסעו לעיר העתיקה ורונה (Verona), שבאיטליה³⁹², שם שהו במשך שבת פרשת שמות³⁹³.

§ נסיעה למנטון

עד יום כ"ט בטבת כבר הגיעו למנטון, שם התאכסנו בוילה נורדי

³⁹⁰ לקוטי דבורים (בלה"ק), חלק ב', עמ' 390.

³⁹¹ אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ה, עמ' מג.

³⁹² ולהעיר, שבחנך לנער, עמ' 15, נזכר כי כ"ק אדמו"ר הרש"ב ביקר באותה תקופה ברומי. לפי זה ייתכן שעבר ברומי בדרכו למנטון, אולם אפשר גם שכונת הדברים לנסיעתו למנטון בשנת תרע"ד, כדלהלן.

³⁹³ אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ב, עמ' תר.

(Villa Nordi).³⁹⁴ על מקום מגוריו כתב אדמו"ר הרש"ב:

"פה שכרנו דירה ווילע בפני-עצמה בלי שכנים בגובה ההר במקום טוב עם טאראססע גדולה לצד דרום דביום שהחמה זורחת היא כמעט כל היום על הטאראססע. רק שעד ימים אלו הי' גשמים, וזה כשני ימים שאין גשם והחמה זורחת, ומ"מ אני מרגיש הכאב בפה יותר מכמו בקארלסבאד, ואני תולה שזה מפני ההילוך על ההר, דכשהולכי' לטייל בהכרח לילך בחזרה על ההר, גם הדירה היא בב' עטאז, חדר האוכל והזאל למטה, והשלאף צימער עם הקאבינעט שלי בעטאז השני, וימים אלו אינני הולך לטייל, כי העיקר הוא חום השמש, וזה יש לי על הטאראססע ונשקט קצת הכאב ת"ל... יש בפה קור געסט מרוסלאנד מווארש' ולאדז ומשאר עיירות בסכום נכון, ובאשר דירתי היא בריחוק קצת ממקום מושבם וגם על ההר, אינם מטרידים אותי כ"כ."³⁹⁵

על תקופה זו סיפר אדמו"ר הריי"צ:

"באחד ממכתביו אלי ממענטאן, כותב לי אבי, שהוא ב"ה שבע רצון, השיג מלא רצונו, ותקוותו, שהביע אותה בנסענו מליובאוויטש לוורשה, ואשר שאלתי אותו על כך באחד ממכתביי – באה מהכוח אל הפועל. ... כשבאתי למענטאן לשבת פרשת וארא ר"ח שבט, מצאתי את אבי במצב רוח מרומם ושבע רצון, חשתי שרוממות הרוח ושביעת הרצון באות מעבודה בחסידות שהסבה לו עונג רב."³⁹⁶

חלק העיר הנקרא קאפמארטן

§ הטיול לקאפמארטן

ביומנו של כ"ק אדמו"ר הריי"צ מיום שני, ג' בשבט תער"ב, כתב:

³⁹⁴ שם, עמ' תרו.

³⁹⁵ שם, עמ' רט.

³⁹⁶ לקוטי דבורים (בלה"ק), חלק ב', עמ' 395.

בשעה האחת עשרה בקר, קרא אותי אאמו"ר הרה"ק ללכת לטייל עמו.

הטייל ארך כשתי שעות בערך, כ"ק אאמו"ר הרה"ק הוליכני אל חלק העיר הנקרא קאפמארטן, והראני אותו הבית, אשר גר שם כעשרים וארבע שנים מלפנים, בחורף תרמ"ח³⁹⁷, ישבנו על אותו הספסל של אבן שישב עליו אז³⁹⁸.

כעבור ימים אחדים, ביום ראשון, ט' בשבט, שב כ"ק אדמו"ר הרי"צ למנטון לזמן קצר. אדמו"ר הרש"ב המתין לו בבית הנתיבות, ושוחח עמו בענייני העסקנות הכללית, כשאדמו"ר הרי"צ מוסר דין וחשבון על פעולותיו ואביו מדריכו להמשך עבודתו. מיד לאחר מכן יצא אדמו"ר הרי"צ בדרכו חזרה, וכך תיאר את הפרידה:

§ ברכת כהנים בבית הנתיבות

משרת המרכבה נגש אלי להודיעני כי עלי לעלות למרכבתי, כי בעוד רגעים אחדים המסע יוצא לדרכו, הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ברכני בדרך צלחה, אנכי מהרתי לעלות אל המרכבה והוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק נשאר באולם בית הנתיבות רק קרב אל אחד החלונות הפתוחים, וכאשר זו המסע פרש את כפיו הקדושים בברכה כברכתם של הכהנים³⁹⁹.

בית הנתיבות במנטון

במהלך חודש שבט ביקרו את אדמו"ר הרש"ב במנטון אחיו הרה"ח ר' מנחם מענדל, וכן החסיד ר' שמואל גוראריה⁴⁰⁰.

ביום ב' באדר הגיע כ"ק אדמו"ר הרי"צ שוב למנטון. הוא שהה שם עם הוריו במשך חג

³⁹⁷ נראה כי הכוונה היא לנסיעתו בחורף תרמ"ט, שבה התגורר ב-Château Redosso שבקאפמארטן.

³⁹⁸ רשימת יומן אדמו"ר הרי"צ, חוברת י', עמ' ב.

³⁹⁹ שם, עמ' ד.

⁴⁰⁰ אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ב, עמ' תרג, תרז.

הפורים, וביום ט"ז באדר יצא חזרה לליובאוויטש⁴⁰¹.

§ פורים במנטון

לקראת חג הפורים הגיעו למנטון חסידים רבים להשתתף בהתוועדות עם אדמו"ר הרש"ב. בין הבאים היו חסידים בעלי השכלה ובעלי עבודה, בתוכם הרה"ג הרה"ח המפורסם הר"ר יעקב מרדכי ז"ל מפולטובה, וכן חסידים גבירים ובתוכם הגביר המפורסם החסיד ר' שמואל ז"ל גורארי'.

לסעודת פורים באו, נוסף לחסידים האמורים, גם חסידי פולין, כמו הגביר החסיד ר' אהרן ווינר מלודז ובנו החסיד ר' בנימין, הגביר החסיד ר' זיסקינד ביאלער מוורשה, וגם חסידי וואהלין כמו האחים הגבירים הורנשטיין מקיוב ועוד.

וכך תיאר אדמו"ר הרי"צ את אותה התוועדות:

"באותו פורים היתה התוועדות "חזקה", אבי דיבר הרבה והיו גילויים גדולים"⁴⁰².

§ נסיעה חזרה לליובאוויטש

נראה כי ביום כ"ד באדר יצאו ממנטון לפאריז, ומשם המשיכו לברלין. לליובאוויטש הגיעו ביום שני או שלישי, ערב ראש חודש או ראש חודש ניסן.⁴⁰³

את חג הפסח עשה אדמו"ר הרש"ב בביתו שבליובאוויטש⁴⁰⁴.

בחג השבועות החל לומר את ההמשך הידוע "בשעה שהקדימו", שנאמר במאה ארבעים ושלושה "המשכים", בהפסקות שונות, מחג השבועות תער"ב עד פרשת וירא תרע"ו. על ראשיתו של המשך זה סיפר אדמו"ר הרי"צ:

"אבי אמר לי שענין זה החל אצלו במענטאן. עם המאמר "בשעה

401 שם, עמ' תרכ"ה, ובחלק ו' עמ' קנד.

402 ראה בהרחבה לקוטי דבורים (בלה"ק), חלק ב', עמ' 449-451.

403 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ו, עמ' קנה.

404 חנוך לנער, עמ' 15.

שהקדימו" מתחילה תקופה חדשה בהתרחבות החסידות, וכל הענינים העמוקים ביותר בחסידות, מתבארים בהרחבה ובדימויים מוחשיים רגילים.⁴⁰⁵

אחר חג השבועות נסע אדמו"ר הרש"ב לזאאלשע⁴⁰⁶.

§ נסיעה לפטרבורג

ביום כ"ב באלול תער"ב שהה אדמו"ר הרש"ב בפטרבורג, כפי שעולה מחותמת בדרכונו. לעת עתה לא נתבררה מטרת ביקורו⁴⁰⁷.

תרע"ג

§ נסיעה לברלין

בחודש טבת יצאו אדמו"ר הרש"ב והרבנית לברלין לצורך התייעצות רפואית. התכנית המקורית היתה לצאת לדרך ביום רביעי, ח' בטבת, אולם מחמת עניין צדדי נדחתה הנסיעה בכמה ימים⁴⁰⁸.

נראה כי הגיעו לברלין ביום שלישי, י"ד בטבת. בתחילה ביקשו להתאכסן במלון בורג, שבו התאכסנו בביקורם הקודם, אולם החדרים שבהם שהו אז היו תפוסים, ולכן נאלצו להתאכסן במקום אחר.

ביום חמישי, ט"ז בטבת, נערכה התייעצות עם הרופאים, אשר המליצו לאדמו"ר הרש"ב לשהות חודש ימים בוויסבאדן לצורך טיפול, ולאחר מכן להמשיך למנטון לתקופת מנוחה⁴⁰⁹.

§ נסיעה לוויסבאדן

כבר באותו ערב יצאו מברלין לוויסבאדן, אליה הגיעו ביום שישי, ערב

405 לקוטי דבורים (בלה"ק), חלק ב', עמ' 402.

406 חנוך לנער, עמ' 15.

407 מבית הגנזים, עמ' כג.

408 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ו, עמ' קסב.

409 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ב, עמ' תרנב, תרסב.

Schneen, Hr. Dr., Liestal, vier Jahreszeiten
 Schneersohn, Hr. Rabbiner m. Fr. u. Bed., Lipawitz,
 Pension Karpin
 Schneider, Hr. m. Fr., Chicago, Metropole u. Monopol
 Schneiden, Hr. stud. m. Fr., Kaiserslautern, Astoria.

רישום אדמו"ר הרש"ב בוויסבאדן תרע"ג

שבת קודש, י"ז בטבת⁴¹⁰. שם התאכסנו בפנסיון קרפין (Pension Karpin).

ברשימות הזרים שהגיעו לוויסבאדן עד 30 בדצמבר נרשמו:
 Schneersohn, Hr. Rabbiner m. Fr. u. Bed., Lipawitz - Pension"
 "Karpin

היינו: שניאורסאהן, הרב, עם רעייתו ומשרת, מלובאוויטש - פנסיון קרפין.

רישום זה חוזר ברשימות האורחים המתפרסמות אחת לכמה ימים במשך כל תקופת שהותם בעיר, בין התאריכים כ"ב בטבת ועד כ"ה בשבט.

במהלך שהותו בוויסבאדן הגיעו רבים לראות את אדמו"ר הרש"ב ולא נתנו לו מנוח. עד כדי כך שכתב כי הוא חושש שבמנטון יהיה הדבר מורגש עוד יותר. ואף שכבר היתה תכנית לשכור דירה מסוימת במנטון, כתב ביום ז' בשבט, מוויסבאדן, לסוכן הדירות טיקטינער, וביקש ממנו למצוא עבורו דירה מרוחקת ממקום מגוריהם של שאר האורחים, כדי שיוכל לשהות שם במנוחה⁴¹¹.

תחילה היתה התכנית לצאת מוויסבאדן ביום ראשון, י"ח בשבט, אולם הדבר היה תלוי בהגעתו של החסיד ר' שמואל גוראריה, שאותו ביקש אדמו"ר הרש"ב לפגוש קודם נסיעתו. ר' שמואל גוראריה אכן הגיע, אולם עד שהגיע ועד שמסר לאדמו"ר הרש"ב את הדיווח שביקש לשמוע, נדחתה הנסיעה ליום שלישי⁴¹².

§ נסיעה למנטון

ביום שלישי, כ' בשבט, בשעה 11:30 בלילה, יצאו מוויסבאדן (כנראה לפרנקפורט, ומשם) ברכבת המהירה "ריוויער עקספרס" בדרכם למנטון. לאחר נסיעה של כעשרים שעות הגיעו למנטון ביום רביעי, כ"א בשבט,

410 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ה, עמ' מב.

411 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ב, עמ' תרסג.

412 שם, עמ' תרעה.

מלון טרטקובסקי כיום

בשעה 7:38 בערב⁴¹³.

בתחילה שכרו שני חדרים בקומה העליונה של מלון טרטקובסקי (Tartakowsky), שנודע גם בשם Hôtel de Plaisance, ושכן ברחוב Impasse Botta 9, במנטון.

(המלון המשיך לפעול עד תקופת מלחמת העולם השנייה.

לאחר המלחמה הוסב הבניין לבית דירות. מיקומו של המבנה אותר לפני כחודש בידי שליח הרבי למנטון, הרב שלום דובער שי' בטיטו).

לאחר מכן שכרו את וילה הנרייטה (Villa Henriette), ששכנה מול הווילה שבה התאכסנו בשנה הקודמת⁴¹⁴.

§ נסיעה לפאריז

במשך שהותם במנטון הוטב מצבו הבריאותי של אדמו"ר הרש"ב. באותה תקופה נסע גם לפאריז כדי להיוועץ ברופאים נוספים, ואלה מצאו כי מצבו משביע רצון⁴¹⁵.

§ הבת מצוה של הרבנית חיה מושקא

ביום חמישי כ"ה אדר שני, הגיעה נכדתם, הרבנית חיה מושקא, לגיל בת מצווה. לרגל המאורע שלחו לה אדמו"ר הרש"ב והרבנית מכתב ברכה⁴¹⁶, ובמתנה העניקו לה חמישה חומשי תורה.

413 שם, עמ' תרפ"ט.

414 שם, עמ' תרצ"ד.

415 שם עמ' תד"ש.

416 נדפס באגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ו, עמ' רג.

§ רישום נחלתו בחברון על שמו

באותה תקופה, בעת שהותו במנטון, עסק אדמו"ר הרש"ב במגוון עניינים ציבוריים ופרטיים. אחד מהם היה הסדרת רישום נחלתו בחברון על שמו, עניין שנמשך זמן מה, ובאותה תקופה בא על פתרונו.

§ קניית שטח במנטון

מעניין לציין כי במהלך המחקר אחר עקבותיו של אדמו"ר הרש"ב (ושל אחיו הרה"ח ר' מנחם מענדל) במנטון, התגלתה פרשה שלא היתה ידועה עד כה. מן המסמכים הרשמיים עולה כי בעת שהותו במנטון בשנת תרע"ג רכש אדמו"ר הרש"ב מגרש בעיר.

מה היתה מטרת הרכישה - אין בידינו לקבוע בוודאות. ייתכן שביקש להקים לעצמו מקום קבוע לתקופות ההבראה שבהן נהג לשהות במנטון, וייתכן שהיו לכך שיקולים נוספים. מכל מקום, חוזה המכר שנשתמר מלמד לראשונה על עצם הרכישה ועל פרטיה.

ביום חמישי, כ"ה באדר שני תרע"ג (3 באפריל 1913), נערך ונחתם במנטון (Menton) חוזה מכר מקרקעין רשמי, שנרשם על ידי הנוטריון הציבורי אדון הנרי פורנייה (Maître Henri Fournier) תחת המספר הסידורי 95. מעמד החתימה נערך בוילה הנרייטה (Villa Henriette), מקום מגוריו הזמני של כ"ק אדמו"ר הרש"ב במנטון.

הקונה, כ"ק אדמו"ר הרש"ב, הוגדר במסמך כ"הרב הגדול של מחוז מוהילב, המתגורר בליובאוויטש". המוכרת, גברת ז'וזפין קוואליה, אלמנתו של אטילו מלאטסטה ותושבת מנטון, מכרה לו מגרש שקיבלה בירושה משפחתית, הממוקם ברובע דה מולאן (Quartier des Moulins) שבעיר.

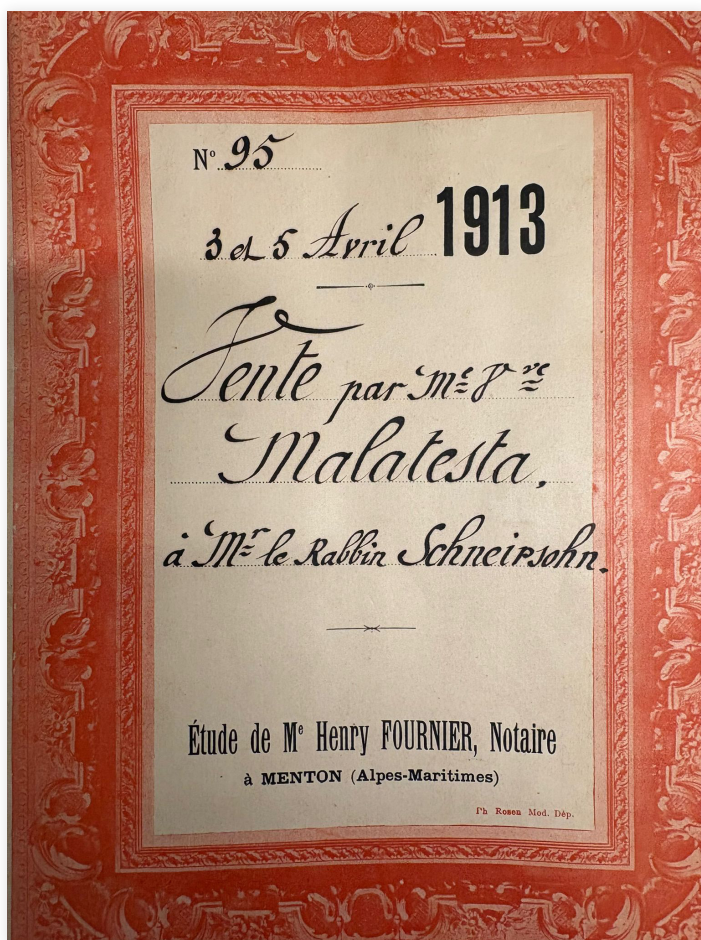
הנכס כלל קרקע בלתי מעובדת, עצי לימון, גפנים ומספר מבני עזר. בחוזה נקבעו גם מגבלות שונות הנוגעות לשימוש במקרקעין, ובהן הגבלת גובה קיר ההפרדה עם המגרשים הסמוכים, איסור חסימת תעלת המים של השכנים, וכן התחייבות המוכרת לפנות שוכר שהחזיק בנכס מכוח הסכם שכירות בעל"פה.

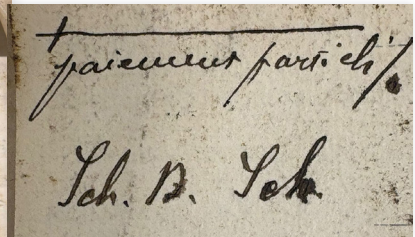
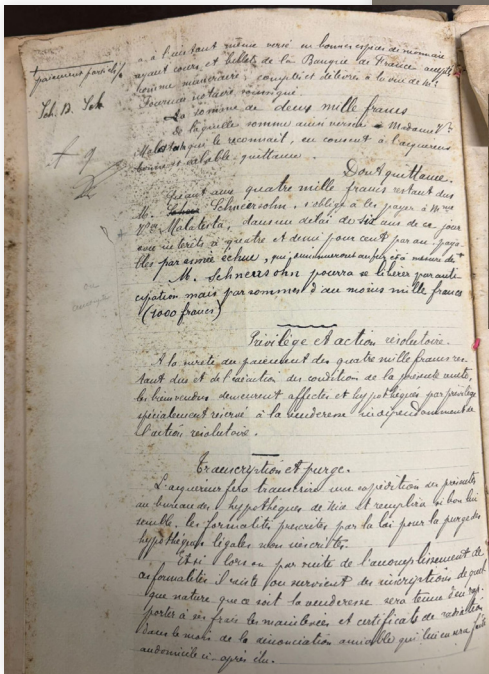
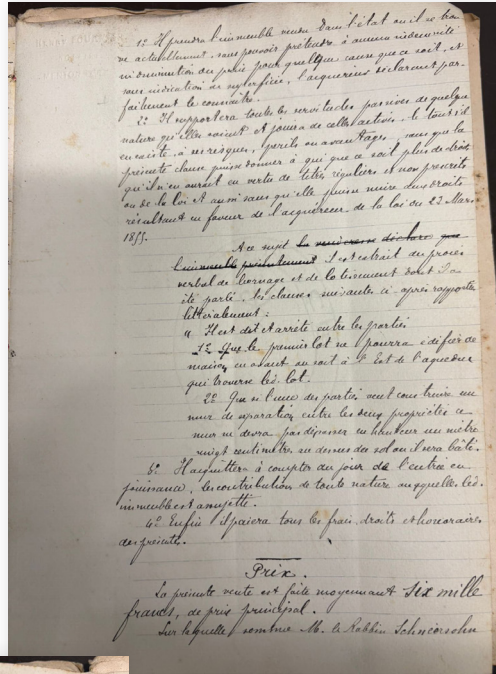
מחיר המכירה נקבע על 6,000 פרנקים צרפתיים. מתוך סכום זה שילם כ"ק אדמו"ר הרש"ב 2,000 פרנקים במזומן במעמד החתימה, ואילו יתרת

החוב, בסך 4,000 פרנקים, נפרסה לתקופה של עד שש שנים, בריבית שנתית של 4.5%, תוך אפשרות לפירעון מוקדם לשיעורין, בסכומים שלא יפחתו מ-1,000 פרנקים בכל פעם.

החזקה המשפטית בנכס הועברה לאדמו"ר הרש"ב כבר ביום החתימה, כ"ה באדר שני תרע"ג (3 באפריל 1913). על חוזה המכר חתם אדמו"ר הרש"ב בחתימתו בצרפתית.

מסמכי המכירה מנטון תרע"ג

Bail

le plus tard
à être approuvé
par le V. l'abbé
approuvé à l'ac-
quiescement
de l'abbé.

Ch. B. Loh.

l. 9

Le présent immeuble est loué verbalement à M. Jean Givron
Ré. marchand de volailles demeurant à Mouton, sous la condition
bail qui sera fait avant cinq heures au bureau de Mouton, par M.
Malatesta laudataire, laquelle s'engage d'autre part en con-
cession à mettre fin à la location dont il s'agit et à faire servir les
bâches.

Il ne sera remis aucun titre à l'acquéreur, qui pourra
à ses frais se faire délivrer toute expédition et extrait d'acte con-
cernant l'immeuble vendu.

Etat civil

Situation hypothécaire.

Madame Vme Malatesta déclare

qu'elle est venue en première nocce de M. Mlle Mal-
testa.

Elle a été tutrice de sa fille mineure Helene Malatesta
agie actuellement d'environ dix-huit ans, et qu'elle n'a jamais
été chargée d'aucune autre fonction hypothécaire légale.

Et que l'immeuble précité n'est pas est libre de
toute dette et chargé quelconque.

Domicile.

Pour l'exécution des présentes et de leurs suites, les
parties font élection de domicile à Mouton en l'étude
de Mre Faureur, Notaire soussigné.

Lecture de la loi.

Avant de clore et conformément
à la loi Mre Faureur a lecture aux parties qui le reconnaissent
des articles 12 et 13. de la loi des
vingt trois août mil huit cent soixante et
sept et de l'article sept de la loi des vingt
sept février mil neuf cent soixante.
Mre Faureur, affirma qu'il a reconnu

le présent acte n'est nul, ni contredit par
aucune contre lettre contenant une aug-
mentation de prix.

Donctacle.
Fait et passé à Menton
Villa Henriette, en la demeure de M. le Rabbin —
Schneersohn, acquiesceur.

L'an mil neuf cent trois
le trois ~~Sept~~ et cinq Avril.
Et après lecture faite par Madame V. Ma-
lata a signé avec M. Schneersohn et les Dames Malata

Royi vingt sept M. le Rabbin a déclaré en présence de M.
noto nulo.

Sholem Berka Schneersohn
Josephine quailha
et Malata

29 9
26

Handwritten signatures and stamps are visible on the right side of the document.

Ch. B. Schneersohn

M. le Rabbin a déclaré en présence de M.
Sholem Berka Schneersohn

§ נסיעה לברלין

ביום שני, ערב ראש חודש ניסן, יצאו ממנטון לברלין. הם שהו שם במשך שבת פרשת מצורע, ה' בניסן, ובמוצאי שבת יצאו בדרכם חזרה לליובאוויטש, אליה הגיעו ביום שני, ז' בניסן.⁴¹⁷

אחר חג השבועות נסע אדמו"ר הרש"ב לזאאלזשע⁴¹⁸.

תרד"ע

§ נסיעה לווינה

בסוף חודש מרחשון יצאו אדמו"ר הרש"ב והרבנית לחו"ל לצורך טיפול רפואי. דרך וורשה נסעו לווינה, אליה הגיעו ביום כ' במרחשון, יום הולדתו החמישים ושלוש של אדמו"ר הרש"ב. בווינה התאכסנו במלון נוי יורק (Hotel New York).

§ נסיעה לבודפשט

ביום ראשון, כ"ג במרחשון, נסע אדמו"ר הרש"ב לבודפשט לצורך טיפול שיניים, וביום שלישי, כ"ה במרחשון, החל בטיפול. לאחר מכן שב לווינה, ובסך הכול נמשכה שהותם בעיר כשבוע⁴¹⁹.

§ נסיעה לוניציה ולרומא

ביום רביעי, ד' בכסלו, בשעה 7:20 בערב, יצאו מווינה לוונציה, אליה הגיעו ביום חמישי, ה' בכסלו, בשעה 9:45 בבוקר. באותו יום, בשעה 2:25 אחר הצהריים, המשיכו בדרכם לרומא, אליה הגיעו ביום שישי, ו' בכסלו, בשעה 6:45 בבוקר⁴²⁰.

417 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ב, עמ' תדש, וחלק ו' עמ' קסה.

418 חנוך לנער, עמ' 15.

419 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ב, עמ' תשכה-ו.

420 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ו, עמ' קעד.

בהיותם ברומא השתדלו לראות את כלי המקדש, אולם לא ניתנה להם רשות לכך⁴²¹. את שבת פרשת ויצא עשו ברומא⁴²².

§ נסיעה למנטון

ביום ראשון, ח' בכסלו, יצאו מרומא למנטון, אליה הגיעו בשעה 12:15 בלילה. למחרת, ביום שני, ט' בכסלו, שכרו דירה באותו חצר שבו התאכסנו בשנה הקודמת.⁴²³ שם הווילה היה וילה פסרל (Villa Passerel).⁴²⁴

בין ב' בטבת לכ"ד בטבת נזכרים אדמו"ר הרש"ב והרבנית ברשימות האורחים שהתפרסמו בעיתוני מנטון. ברשימות מופיע הרישום:

Steimbach Mme mais. Gléra
Schneersohn et Mme v. Passerel
Siordet et s. v. Cabrolles

Schneersohn et Mme v.
Passerel

רישום אדמו"ר הרש"ב בעיתון במנטון תרע"ד

כלומר: שניאורסאהן ורעייתו - מתגוררים בוילה פסרל (Villa Passerel).

וילה פסרל כיום

מכל הדירות שבהן התגורר אדמו"ר הרש"ב במנטון, לא נותרה כיום אלא דירה זו - וילה פסרל, שבה שהה בעת ביקורו בעיר בשנת תרד"ע.

יצוין כי בארכיון עיריית מנטון שמורה תמונה ישנה, שבה נראים מלון טרטקובסקי, שבו התאכסן אדמו"ר הרש"ב בימיו הראשונים במנטון בשנת תרע"ג עד שמצא דירה מתאימה, וכן וילה הנרייטה וילה פסרל, שבהן התגורר בשנים תרע"ג ותרד"ע.

את וילה נורדי טרם עלה בידינו לזהות בוודאות. עם זאת, ייתכן שהיא נראית אף

421 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ב, עמ' תשכז.

422 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ו, עמ' קעד.

423 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ב, עמ' תשכז-ח.

424 שם עמ' תשל.

התמונה מארכיון העירייה במנטון

היא בתמונה, שכן אדמו"ר הרש"ב כתב שווילה הנרייטה הייתה ממול וילה נורדי.

§ הסתלקות אמו הרבנית רבקה

מצבת הרבנית רבקה בליובאוויטש

בעת שהותו במנטון ביום שישי י' בשבט נפטרה אמו של אדמו"ר הרש"ב, הרבנית רבקה נ"ע, בליובאוויטש. במשך ימי השבעה הגיע למנטון אדמו"ר הריי"צ, ובסוף השבעה, ביום י"ז בשבט, הגיע לשם גם אחיו של אדמו"ר הרש"ב, הרה"ח ר' מנחם מענדל (הרמ"מ)⁴²⁵.

את חג הפורים עשו במנטון⁴²⁶.

425 שם עמ' תשפא-ב.

426 שם עמ' תשפז.

לאחר יישוב הדעת ממושך הוחלט לעשות את חג הפסח בוויסבאדן, בפנסיון קרפין⁴²⁷.

בשלב מסוים נשקלה גם האפשרות שהרמ"מ ומשפחתו יצטרפו אל אדמו"ר הרש"ב והרבנית לחג הפסח בוויסבאדן.⁴²⁸ אולם לעת עתה לא נמצאה עדות לכך שהדבר יצא אל הפועל, ואף שמם של הרמ"מ ומשפחתו אינו מופיע ברשימות האורחים של ויסבאדן מאותם ימים.

§ נסיעה לוויסבאדן

כמה ימים לאחר חג הפורים יצאו אדמו"ר הרש"ב והרבנית לוויסבאדן, אליה הגיעו ביום רביעי, כ' באדר, בשעה 7:20 בבוקר. הם התאכסנו בפנסיון קרפין, בין היתר בשל מעלת המניין שהיה במקום, שכן באותה שנה היה אדמו"ר הרש"ב בשנת אבל על אמו⁴²⁹.

ברשימות הזרים של ויסבאדן, שהתפרסמו בעיתונות המקומית אחת לכמה ימים, נרשמו אדמו"ר הרש"ב והרבנית בנוסח: "Schneersohn, Hr. Rabbiner m. Fr. u. Bed., Lubawitsch - Pension Karpin", היינו: שניאורסאהן, רב, עם רעייתו ומשרת⁴³⁰,

מלובאוויטש - פנסיון קרפין.

sennege, fr. Kuttergutsbes. m. Töchter, Korschellen	Pension Prinzessin Louise
Schneersohn, Hr. Rabbiner m. Fr. u. Bed., Lubawitsch	Pension Karpin
Schneersohn, Hr. Kfm. m. Fam., Lubaniez	Pension Karpin
Schnegelsberg, Frl., Idstein	Villa Frank
Schneider, Hr., Mainz	Pension Fortuna
Schneider. Hr. Architekt. Wetzlar	Astoria Hotel

רישום אדמו"ר הרש"ב ואדמו"ר הריי"צ בוויסבאדן תר"ע

רישום זה מופיע לראשונה ביום כ"ה באדר, ומאז חוזר שמם ברשימות האורחים המתפרסמות אחת לכמה ימים עד יום כ"א באייר, ועד בכלל.

ביום י"ב בניסן הגיעו לוויסבאדן גם אדמו"ר הריי"צ עם משפחתו.⁴³¹

את חג הפסח עשו כל המשפחה ביחד בוויסבאדן.

מתחיל מאסרו חג הפסח מופיע גם אדמו"ר הריי"צ ברשימות האורחים של ויסבאדן, ושם מקצועו נרשם "סוחר".

427 שם עמ' תשפה.

428 שם עמ' תשפג.

429 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ה', עמ' נב.

430 המשרת הנזכר ברישום הוא, ככל הנראה, הרה"ח ר' אברהם גרליק, וזיהויו מבוסס על המסופר בספר השיחות תש"ג (בלה"ק), עמ' פז.

431 ספר השיחות הש"ת, (בלה"ק), עמ' סז.

§ נסיעה חזרה לליובאוויטש

ביום שני, כ"ב באייר, יצא אדמו"ר הרש"ב והרבנית מוויסבאדן בדרכם חזרה לליובאוויטש, אליה הגיעו ביום רביעי, כ"ד באייר, לעת ערב.

את חג השבועות עשו בביתם שבלובאוויטש⁴³².

לעומת זאת, אדמו"ר הרי"צ ומשפחתו נשארו בוויסבאדן גם לחג השבועות. נראה שבמהלך אותה תקופה נסע אדמו"ר הרי"צ למקום אחר בגרמניה, אולי לברלין, ולאחר מכן שב לוויסבאדן⁴³³. שמו ומשפחתו ממשיכים להופיע ברשימות האורחים של העיר עד יום י"ג בסיון.

אחר חג השבועות נסע אדמו"ר הרש"ב לזאאלזשע⁴³⁴.

תרע"ה

במשך שנת תרע"ה המשיך אדמו"ר הרש"ב לעמוד בראש הפעילות הציבורית למען יהדות רוסיה, ובמיוחד במאבק בגזירות הממשלה ובהגנה על ענייני הדת.

באותה שנה ייסד אדמו"ר הרש"ב ועד חשאי שפעל בפטרבורג, אשר תפקידו היה להוציא אל הפועל את החלטות אסיפת הרבנים.

עם זאת, לעת עתה לא נמצא שאדמו"ר הרש"ב עצמו נסע לפטרבורג במשך שנת תרע"ה. בדרכו לא מופיעה כל חותמת המעידה על ביקורו בעיר בשנה זו, ומסתבר כי הקמת הוועד והכוונת פעילותו נעשו באמצעות מכתבים ושלוחים שפעלו בפטרבורג, ולא מתוך שהייה אישית שלו בעיר.

בימות הקיץ נסע אדמו"ר הרש"ב לזאאלזשע⁴³⁵.

432 חנוך לנער, עמ' 15.

433 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ב, עמ' תשצד.

434 חנוך לנער, עמ' 15.

435 שם.

תרע"ו

§ הנסיעה מליובאוויטש

בעקבות מלחמת העולם הראשונה והתקרבות החיילים הגרמנים לליובאוויטש, הוחלט לעזוב את העיירה ולעבור לעיר בטוחה יותר.

התכנית המקורית היתה להשתקע בעיר אראל. קודם ליציאתו, ביום חמישי, י"ג במרחשון, נסע אדמו"ר הרש"ב אל אוהל אדמו"ר הצמח צדק ואדמו"ר מהר"ש, ושהה שם כארבע שעות⁴³⁶.

ביום ראשון, ט"ז במרחשון, בשעה אחת עשרה בבוקר, עזב אדמו"ר הרש"ב, יחד עם כל בני ביתו, את ליובאוויטש⁴³⁷.

ביום שני, י"ז במרחשון, בשעה 7 בערב, הגיעו לאראל והתאכסנו בביתו של הרה"ח ר' דוד פראדקין. מאחר שלא נמצאה בעיר דירה מתאימה להשכרה, נשארו שם שמונה ימים בלבד⁴³⁸.

§ הנסיעה לרוסטוב

ביום שלישי, כ"ה במרחשון, יצאו מאראל לרוסטוב, אליה הגיעו ביום רביעי כ"ו במרחשון בשעה 10 בבוקר⁴³⁹.

בתחילה התאכסנו במלון פטרוגראד, ונשארו שם תשעה ימים, עד שאדמו"ר הרי"צ מצא עבורם דירה ברחוב פושקינסקי מספר 166 (קומה שניה⁴⁴⁰). ביום שישי, ה' בכסלו, עברו לדירה החדשה⁴⁴¹, ומאז נעשתה רוסטוב למקום מושבו של אדמו"ר הרש"ב עד להסתלקותו.

436 מבית הגנזים עמ' לא. יומן אדמו"ר הרי"צ על המעבר מליובאוויטש לרוסטוב.

437 חנוך לנער, עמ' 15.

438 מבית הגנזים עמ' לא.

439 ולהעיר, שבחותמת בדרכונו של אדמו"ר הרש"ב, שפורסמה במבית הגנזים, עמ' כג, מופיעה חותמת כניסה לרוסטוב מיום כ"ח במרחשון.

440 פרט זה ע"פ שמועות וסיפורים, חלק א', (הוצאה חדשה) עמ' 135.

441 מבית הגנזים, עמ' לב-ג.

§ נסיעה לפטרבורג

אדמו"ר הרש"ב פעל באותה תקופה אצל השלטונות למען שחרור כל העובדים במלאכת הקודש כמו רבנים, שו"בים, וחזנים משירות בצבא⁴⁴², ולשם כך נסע לפטרבורג. חותמת בדרכונו מעידה על שהייתו שם ביום י"ח באדר שני תרע"ו⁴⁴³.

את חג הפסח עשו ברוסטוב.⁴⁴⁴

§ עוד נסיעה לפטרבורג

לאחר חג הפסח נסע אדמו"ר הרש"ב פעם נוספת לפטרבורג, באותו עניין, וחותמת בדרכונו מעידה כי הגיע לעיר ביום ז' באייר⁴⁴⁵.

§ נסיעה לסלאווינסק

לאחר חג השבועות נסע אדמו"ר הרש"ב למעיינות המרפא בסלאווינסק. מחותמת בדרכונו⁴⁴⁶ עולה כי הגיע לשם ביום י"ד בסיוון תרע"ו, והוא נשאר במקום עד לאחר יום הכיפורים של שנת תרע"ז⁴⁴⁷.

תרע"ז

כאמור, את הימים הנוראים של שנת תרע"ז עשה אדמו"ר הרש"ב בסלאווינסק.

§ נסיעה לרוסטוב

התכנית היתה לשוב לרוסטוב למחרת יום הכיפורים⁴⁴⁸, אולם בפועל

⁴⁴² חנוך לנער, עמ' 16.

⁴⁴³ מבית הגנזים, עמ' כג.

⁴⁴⁴ שמועות וסיפורים, חלק א', (הוצאה חדשה) עמ' 135.

⁴⁴⁵ מבית הגנזים, עמ' כג.

⁴⁴⁶ שם.

⁴⁴⁷ חנוך לנער, עמ' 16.

⁴⁴⁸ אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ה, עמ' צו.

הגיע לרוסטוב רק ביום רביעי, י"ד בתשרי, כפי שעולה מחותמת בדרכונו.⁴⁴⁹

נראה כי עם שובו לרוסטוב עבר אדמו"ר הרש"ב לדירה חדשה באותו רחוב, רחוב פושקינסקי 78. לכאורה ניתן להוכיח זאת ממכתב שכתב לר' שמואל מיכל טריינין ביום ח' בתשרי תרע"ז, מסלאווינסק⁴⁵⁰. במכתב הודיע על תכניתו לשוב לרוסטוב למחרת יום הכיפורים, ובשולי הגיליון הוסיף את כתובתו: פושקינסקי 78. אם אכן היתה זו כתובתו הידועה מכבר, קשה להבין את הצורך לציין, ומסתבר שהיתה זו כתובתו החדשה, שעליה ביקש לעדכן את הנמען. לפי זה, גם טיוטת שטר מכירת החמץ שנדפסה שם⁴⁵¹ שייכת, לכאורה, לשנת תרע"ז.

§ נסיעה לפטרבורג

ביום כ"ט בטבת, ערב ראש חודש שבט, הגיע אדמו"ר הרש"ב לפטרבורג, כפי שעולה מחותמת בדרכונו⁴⁵².

במשך חודש שבט שהה אדמו"ר הרש"ב בפטרבורג בענייני הכלל, יחד עם בנו, אדמו"ר הריי"צ, במשך כחמישה שבועות. בדרכם חזרה לרוסטוב ליוו אותם החסידים ר' יצחק יואל רפלוביץ עד חרקוב, ור' אליהו חיים אלטהויז עד רוסטוב⁴⁵³.

§ נסיעה לסלאווינסק ולמוסקבה

לאחר חג השבועות נסע אדמו"ר הרש"ב למעיינות המרפא בסלאווינסק, אליה הגיע ביום רביעי, ט"ז בסיוון, בשעות הבוקר⁴⁵⁴, ושהה שם עד יום שני כ"ה מנחם אב⁴⁵⁵.

משם נסע למוסקבה, שכן מחותמת בדרכונו עולה כי ביום כ"ו במנחם־אב תרע"ז הגיע למוסקבה⁴⁵⁶.

449 מבית הגנזים, עמ' כג.

450 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ה, עמ' צה-ו.

451 שם, עמ' פב.

452 מבית הגנזים, עמ' כג.

453 לקוטי דבורים (בלה"ק), חלק ג', עמ' 622.

454 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ו, עמ' קפט.

455 מבית הגנזים, עמ' לט.

456 שם, עמ' כג.

בחוודש אלול השתתף אדמו"ר הרש"ב בוועידת הרבנים שנערכה במוסקבה⁴⁵⁷, שם התאכסן בבית ר' חיים מונסזון, בן אחיו וחתנו של החסיד המפורסם ר' מונס מונסזון⁴⁵⁸.

לאחר מכן שב לסלאווינסק, ומשם יצא ביום חמישי, י"ט באלול, בדרכו חזרה לרוסטוב. נראה כי עם שובו חזר להתגורר בדירתו הקודמת, ברחוב פושקינסקי 166⁴⁵⁹.

תרע"ח

§ נסיעה (לפטרבורג) למוסקבה

במרחשון תרע"ח צריכה היתה להתקיים אסיפת רבנים נוספת בפטרבורג. אדמו"ר הרש"ב נסע לאסיפה מרוסטוב לפטרבורג בלוויית ר' נתן גור אריה, ר' זאב פליי ור' שמואל כצמן. באותו זמן התחילו פרעות הבולשביקים, ובהגיעו למוסקווה לא יכל היה להמשיך לנסוע למחוז חפצו וגם לחזור לרוסטוב קשה היה, משום שהמלחמה בין הבולשביקים לבין הממשלה הזמנית התנהלה ברחובות מוסקווה ממש.

§ דפוס עזרא

במהלך שהותו במוסקבה כינס אדמו"ר הרש"ב אספה של כמה מגבירי אנ"ש, ובה התחייב כל אחד מהם להשתתף בסכום מסוים. מכספים אלו ייסד אדמו"ר הרש"ב לאחר מכן את דפוס "עזרא" ברוסטוב, שבו נדפסו בין השאר הסידורים הקטנים "תהלת ה'" בנוסח האר"י ז"ל, וכן סידורים בנוסח אשכנז, שנשלחו לכל תפוצות ישראל.

ביום ראשון כ"ו מרחשון נסע אדמו"ר הרש"ב חזרה לרוסטוב. כמה אנשים ליווהו עד תחנת הרכבת. הם הלכו ברגל משום שלא היתה אפשרות לנסוע⁴⁶⁰. לרוסטוב הגיע ביום רביעי כ"ט מרחשון⁴⁶¹.

457 חנוך לנער, עמ' 16.

458 שמועות וסיפורים, חלק א', (הוצאה חדשה) עמ' 122.

459 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ה, עמ' קכח. "ויש לנו הדירה הקודמת".

460 שמועות וסיפורים, חלק א', (הוצאה חדשה) עמ' 135.

461 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ה, עמ' קכח.

§ רחוב בראטסקי 44

באותה שנה רכש אדמו"ר הרש"ב ברוסטוב בניין רחב ממדים בן שתי קומות, ברחוב בראטסקי 44.

בשלהי אותה שנה נערכו בבניין שיפוצים כלליים, ובמהלכם גבנה מקווה. במהלך בנייתו נתן אדמו"ר הרש"ב הוראות כיצד לבנות את המקווה בשיטת "בור על גבי בור".

§ נסיעה לסלאווינסק

גם בשנת תרע"ח נסעו אדמו"ר הרש"ב והרבנית בימות הקיץ למעיינות המרפא בסלאווינסק. לאחר נסיעה קשה הגיעו לשם בליל יום חמישי, אור ליום י' בתמוז תרע"ח.⁴⁶²

וביום ראשון י' אלול נסעו חזרה לרוסטוב⁴⁶³.

תרע"ט–תר"פ

לקראת ראש השנה תרע"ט עבר אדמו"ר הרש"ב להתגורר בבניין החדש שרכש ברחוב בראטסקי 44, והוא שימש כביתו עד להסתלקותו בב' בניסן תר"פ.

תמונת הבית ברוסטוב

⁴⁶² שם, עמ' קמ.

⁴⁶³ שם, עמ' קסט.

האווהל ברוסטוב

כותב אדמו"ר הרי"צ: "בתוך שלושים להסתלקותו נשרף בליובאוויטש הבית אשר דר שם טרם צאתו בגולה לראסטוב⁴⁶⁴".

מן הראוי להעיר, כי באותה תקופה ממש התנהלו בצרפת הליכים משפטיים שבסיומם עוקל המגרש שרכש אדמו"ר הרש"ב במנטון בשנת תרע"ג. בעקבות מלחמת העולם הראשונה והמהפכה ברוסיה נותקו הקשרים בין רוסיה לצרפת, ויתרת התשלומים שנקבעה בחוזה הרכישה לא נפרעה. ביום י"ב באדר תר"פ (2 במרץ 1920), זמן קצר לפני הסתלקותו של אדמו"ר הרש"ב, פתחה המוכרת בהליכי גבייה. ביום י"ט באדר הוטל עיקול על המגרש, וביום ל' בסיוון תר"פ (16 ביוני 1920) הועבר הנכס, על פי פסק האזרחי בנים, בחזרה לבעלותה.

הרבנית שטערנא שרה

רוב נסיעותיה של הרבנית שטערנא שרה היו יחד עם בעלה, כ"ק אדמו"ר הרש"ב, ולכן נזכרו במקומן במסגרת תיאור מסעותיו.

מלבד זאת, לעת עתה ידועות לנו שלוש נסיעות שערכה בנפרד: בחודש מנחם אב תרמ"ח נסעה למארינבאד; לאחר חגי תשרי תרמ"ט נסעה מווינה לליובאוויטש; ובחודש כסלו תרמ"ט נסעה מליובאוויטש למנטון, כפי שהובא לעיל. כמו כן, בקיץ תרמ"ט שהתה במשך כמה שבועות בויטבסק יחד עם בנה, כ"ק אדמו"ר הריי"צ⁴⁶⁵.

לאחר הסתלקות כ"ק אדמו"ר הרש"ב התלוותה הרבנית לעיתים לנסיעותיו של בנה, כ"ק אדמו"ר הריי"צ, אולם בדרך כלל נשארה בביתו כשהוא היה נוסע.

465 רשימת ליובאוויטש, בית משיח, גליון 207 עמ' 39.

פרק שמיני

אדמו"ר הריי"צ

להלן מובאים בקצרה אחדים מן הממצאים החדשים שעלו במהלך המחקר על מסעותיו של כ"ק אדמו"ר הריי"צ. המחקר השלם, הכולל סקירה כרונולוגית מלאה, יתפרסם בעזרת ה' במהדורה המלאה של הספר.

תרמ"ו

§ מסע יאלטע

בחורף תרמ"ו נסע אדמו"ר הרש"ב ליאלטע שבחצי האי קרים לצורכי בריאותו.

קיימות כמה נוסחאות בנוגע לזמן נסיעה זו⁴⁶⁶. מכל מקום, מהערת כ"ק אדמו"ר, מרשימת אדמו"ר הריי"צ "גלה אור", וממכתבו של הרז"א עולה כי הנסיעה היתה בשלהי חודש חשוון תרמ"ו ונמשכה עד לאחר חג הפסח תרמ"ו.

יאלטע

בנסיעה זו השתתף גם אדמו"ר הריי"צ, שהיה אז כבן חמש שנים, וכן ר' שניאור זלמן בן ר' מרדכי דוב סלונים מארץ הקודש, ששימש באותה תקופה כמלמדו.

466 ראה ספר השיחות תרצ"ב-תרצ"ה, עמ' 157 הערה 107, שם הובאו כל פרטי הנוסחאות בזה.

ברשימותיו מתאר אדמו"ר הרי"צ את הטיולים שערכו בין הרי קרים וחוף הים, את לימודיו עם מלמדו, ואת העיונים והשיחות בענייני חסידות שהיו לאביו במשך ימי שהותם ביאלטע.⁴⁶⁷

תרמ"ט

§ נסיעה לוויטבסק

בקיץ תרמ"ט שהו אדמו"ר הרי"צ ואמו, הרבנית שטערנא שרה, במשך כמה שבועות בוויטבסק.⁴⁶⁸

תרנ"ה

§ נסיעה לוויטבסק

בשנת תרנ"ה נסע אדמו"ר הרי"צ לוויטבסק. לימים כתב:

"בהיותי בשנת תרנ"ה בעיר ויטבסק, והייתי אצל החסיד ר' דובער ז"ל פייגילסאהן, ונתן לי במתנה מכתב זה (ועוד מכ' של ר"א ז"ל מקאליסק) שהי' אצלו בירושה מאבי אביו ז"ל"⁴⁶⁹.

בפיות כשרת תרנ"ה בעיר ויטבסק. והייתי אצל החסיד ר'
דובער ז"ל פייגילסאהן. ונתן לי במתנה מכתב זה (ועוד מכ'
של ר"א ז"ל מקאליסק) שהי' אצלו בירושה מאבי אביו ז"ל.

כתי"ק אדמו"ר הרי"צ אודות היותו בוויטבסק בתרנ"ה

467 אודות מסע יאלטע ראה בארוכה ברשימת המאסר, לקוטי דיבורים חלק ד' (בלה"ק) עמ' 857

ואילך.

468 רשימת ליובאוויטש, בית משיח, גליון 207 עמ' 39.

469 התמים, חוברת ב' עמ' [נב] ט.

§ אסיפת הרבנים בקובנה

באותה שנה השתתף באסיפת הרבנים שנערכה בקובנה, כנציג אביו, אדמו"ר הרשב"ב. על נסיעה זו סיפר הרבי בהתוועדות יו"ד בשבט תשי"א:

כאשר כ"ק מו"ח אדמו"ר נעשה בן חמש עשרה שנה, לקחו אביו אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע למזכיר בעסקנות הכלל. לאסיפת הרבנים מסויימת שהתקיימה אז (כמדומה בקובנה), שלח אדמו"ר נ"ע את כ"ק מו"ח אדמו"ר בתור נציג שלו. כיון שהרבי הי' אז צעיר, בן חמש עשרה שנה, שלח עמו אדמו"ר נ"ע את הרשב"ץ. הרשב"ץ הי' יהודי פיקח מאד, אבל, אדמו"ר נ"ע ציווהו לאמר, שלמרות ששולח אותו עמו, עליו לדעת, שכלל שימעט מלהתערב, עדיף יותר ("וועט זיין אַלץ גלייכער")⁴⁷⁰.

תר"ס

§ נסיעה ראשונה לחוץ לארץ

נסיעתו הראשונה של אדמו"ר הריי"צ לחוץ לארץ התקיימה בשנת תר"ס, במסגרת הפעילות בעניין חברת יק"א⁴⁷¹. מטרת הנסיעה היתה למנוע מחברת יק"א להעניק הלוואה לממשלת רוסיה עבור בתי הספר של חברת "מפיצי השכלה", ובמקום זאת להביא לכך שכספים אלו יופנו לסיוע במצבם הכלכלי של יהודי רוסיה באמצעות הקמת בתי חרושת ומפעלים.

במסגרת מסע זה נסע אדמו"ר הריי"צ לקניגסברג, ומשם המשיך עם החסיד ר' אבא פרסון לפריז. לאחר מכן שהה גם ברוטרדם⁴⁷².

תרס"ו

§ נסיעה למוסקבה

בעקבות הפרעות שפרצו נגד היהודים לאחר מהפכת 1905, נסעו ביום שני, א' באדר, כ"ק אדמו"ר הרשב"ב ובנו, כ"ק אדמו"ר הריי"צ, למוסקבה.

470 תורת מנחם, כרך ב, עמ' 211.

471 יק"א Jewish Colonization Association – JCA, (האגודה היהודית להתיישבות).

472 רשימת היומן, עמ' ש.לד.

הם שהו שם כשבועיים והשתתפו באסיפה חשאית שנועדה לפעול להרגעת הפרעות.

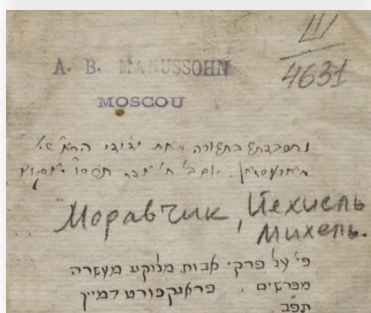
במכתב ששלח אדמו"ר הרש"ב באותם ימים לאשתו הרבנית ולמשפחה כתב:

"בנינו שי' איז ב"ה בחו"ש, ער איז צוא טראגין וועגין תו"ת און וועגין רמבעה"נ, און אין מיטין חאפט ער אריין מתנות אביסל אלטע ספרים. איך לאז עם ניט פארין אליין אין גאס. איצט איז ער גיפארין מיט ר"ב ברלין צוא לויק ליוגאווער, ער האט אלטע ספרים, מסת' וועט ער עפעס חאפן.⁴⁷³"

בתרגום חפשי:

"בננו שי', ברוך השם בחיים ושלום. הוא טרוד בענייני תומכי תמימים ובענייני רמבעה"נ⁴⁷⁴, ובתוך כך הוא גם מצליח להשיג מתנות מעט ספרים ישנים. איני מניח לו לנסוע לבדו ברחוב. כעת נסע עם ר"ב ברלין אל לויק ליוגאווער, יש לו ספרים ישנים; מן הסתם יצליח להשיג משהו."

ואכן, באוסף שניאורסאהן השמור כיום ברוסיה מצויים כמה ספרים ישנים שרכש אדמו"ר הרי"צ באותה נסיעה. ביניהם ספר הגלגולים, שנדפס בפרנקפורט בשנת תמ"ד, ועליו רשם אדמו"ר הרי"צ: "נתכבדתי בתשורה מאת ידידי הר"א שי' מאנאסזאן, יום א' תצוה ז' אדר תרס"ו"; וכן הספר מנחה חדשה, שנדפס בפרנקפורט דמיין בשנת תפ"ב, ועליו כתב: "נתכבדתי בתשורה מאת ידידי הר"א שי' מאנאסזאן, יום ב' ח' אדר תרס"ו, מאסקווא."

תמונת ספרים שקיבל אדמו"ר הרי"צ במוסקבה אדר תרס"ו

473 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ד, עמ' קלד.

474 היינו כולל חב"ד, צדקת רבי מאיר בעל הנס.

§ הנפקת דרכון

ביום חמישי כ' מרחשון תרס"ז, הונפק במוהילב דרכון עבור אדמו"ר הריי"צ. מספר הדרכון היה 2577⁴⁷⁵.

תרס"ז

§ נסיעה לוירצבורג

בסוף חודש מרחשון תרס"ז נסעו אדמו"ר הרש"ב והרבנית לעיר וירצבורג שבגרמניה. כעבור כמה ימים הצטרף אליהם אדמו"ר הריי"צ עם כל משפחתו.

מעניין לציין כי ברישום העירוני נרשם אדמו"ר הרש"ב במקצועו כ"סוחר", ואילו אדמו"ר הריי"צ נרשם כ"רב". נראה שרישום זה קשור למה שסיפר הרבי בהתועדות יו"ד בשבט תש"כ:

"בהזדמנות אחרת סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר ע"ד נסיעותיו יחד עם אביו, כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, לחוץ לארץ (למקום מרפא, וכיו"ב), שפעם הוצרך אדנ"ע לנסוע בתור "סוחר", ואז נסע עמו כ"ק מו"ח אדמו"ר בתור "רב". כאשר הגיעו לתחנת הגבול, התייחסו פקידי הגבול לנוסעים במחלקה הראשונה כדרך המנומסים, וחלקו כבוד מיוחד ל"רב" ולא ל"סוחר", כך, שכ"ק מו"ח אדמו"ר (ה"רב") נתכבד במקום ישיבה, והציעו לו סיגרי, ואילו אדנ"ע (ה"סוחר") נשאר לעמוד...

- כ"ק מו"ח אדמו"ר לא הי' מעשן סיגרי' בפני אדנ"ע, ובודאי שלא היתה מציאות כזו שכ"ק מו"ח אדמו"ר ישב, ואדנ"ע יעמוד. אבל במקרה זה לא הי' כ"ק מו"ח אדמו"ר יכול לסרב ולדחות את הכיבוד של פקידי הגבול, כיון שרצה לשאת חן בעיניהם: בנסיעותיו לחו"ל הי' מנהגו של כ"ק מו"ח אדמו"ר לרכוש ספרים יקרי המציאות, וכדי להעבירם על הגבול, הי' צורך להשתדל לישא חן בעיני פקידי המכס שעל הגבול, שלא יעכבו את הספרים יקרי המציאות. ובמילא, כאשר הפקיד כיבדו לישב והציע לו סיגרי, לא היתה לו ברירה אלא להתיישב ולעשן את הסיגרי'.

475 מתוך מסמך הרישום של אדמו"ר הריי"צ בוירצבורג, משנת תרס"ז. התאריך המופיע ברישום הוא 26 באוקטובר 1906 לפי הלוח היוליאני שהיה נהוג ברוסיה (8 בנובמבר 1906 לפי הלוח הגרגוריאני).

ובכן, בהזדמנות זו, "תפס אותו" אדנ"ע ("דאָ האָט ער אים געפאַקט")...
 וכ"ק מו"ח אדמו"ר תיאר את ההנאה של אדנ"ע בהסתכלו כיצד כ"ק מו"ח
 אדמו"ר יושב - (כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר בבית-שחוק): חצי יושב וחצי
 עומד - ומעשן סיגר', ומביט על פקיד המכס לישא חן בעיניו...⁴⁷⁶

פרטי הנרשם

מוהילב, 26.10.1906
 מספר 2577

שם: שניאורסאהן

שם פרטי: יוסף יצחק

תאריך לידה: 12 ביולי 1875

מקום לידה: ליובאוויטש

דת: יהודית

תאריך הגעה לוירצבורג: 18

בנובמבר 1906

מקום מגורים קודם: ליובאוויטש

כתובות בוירצבורג

Allstr. 20, אצל תומס – עד 20
 בנובמבר 1906.

17 Annastrasse, ½, אצל

שפרינגר – עד 22 במרץ 1907.

נסע מכאן 26 ביולי 1907

פרטי ההורים

אב: שלום שניאורסאהן

מעמד/מקצוע: סוחר

אם: שרה לבית שניאורסאהן

מקום מגורי ההורים: וירצבורג

מקום המוצא: ליובאוויטש, פלך

(מחוז) מוהילב;

מטרת השהות: ???

הנרשם הינו רב בסלובודיץ

וירצבורג, 29 בנובמבר 1906.

פרטים נוספים

חיסונים: מחוסן כפול (2)

פרטי דרכון הנסיעות:

חתימה: יוסף שניאורסאהן

476 תורת מנחם, כרך כז, עמ' 320 ואילך. ולהעיר, שמפשוטות דברי הרבי נראה שהמעשה אירע
 בנסיעה שבה נסעו אדמו"ר הרש"ב ואדמו"ר הרי"צ יחד מלכתחילה, ואילו בנסיעה זו הצטרף אדמו"ר
 הרי"צ אל אדמו"ר הרש"ב רק לאחר כמה ימים, ולכן מסתבר שזה לא קרה באותה נסיעה אלא בנסיעה
 אחרת.

פרטי מסמך הרישום בוירצבורג

Verheiratet mit	Verwitwet — Geschieden
Ehefrau — name <i>Vinn</i>	Ehemann — frau
geborene <i>Schneesch</i>	Stand
Religion <i>sp.</i>	Religion
geboren am <i>5. VII. 1771</i>	am
zu <i>Pispinoff</i>	zu
und wohnhaft in <i>Wien</i>	
Bekannt am <i>1771. 9. 7</i>	
zu <i>St. Petersburg</i>	
Eltern der Ehefrau:	
Vater <i>Abraham Sch.</i>	
Stand <i>Gen.</i>	
Mutter <i>Gymna</i>	
geborene <i>St. Petersburg</i>	
Kinder:	Bemerkungen.
1.) <i>Summa, geb. 25. VII. 1799</i>	
zu <i>St. Petersburg</i>	
2.) <i>St. Petersburg, geb. 15. IV. 1801</i>	
zu <i>St. Petersburg</i>	
3.) <i>St. Petersburg, geb. 11. IV. 1804</i>	
zu <i>St. Petersburg</i>	

הורי האישה

אב: אברהם שניאורסאהן

מעמד/מקצוע: סוחר

אם: יוכבד לבית שיינבערג

ילדים

חנה נולדה ב25 ביולי 1899,

בליובאוויטש.

מוסיא נולדה ב15 באפריל 1901,

בליובאוויטש.

שיינא נולדה ב11 בפברואר

1904, בליובאוויטש.

פרטי האישה

שם: דינה

שם נעורים: שניאורסאהן

דת: יהודית

תאריך לידה: 5 ביולי 1878

מקום לידה: קישינוב

מקום מגורים: וירצבורג

תאריך הנישואין: אוגוסט 1897

מקום הנישואין: ליובאוויטש

תרס"ח

§ נסיעה לגרמניה

בקיץ תרס"ח נסעו אדמו"ר הריי"צ ומשפחתו לקניגסברג⁴⁷⁷. משם המשיך אדמו"ר הריי"צ לבדו לקסינגן, אליה הגיע ביום רביעי, ב' בתמוז⁴⁷⁸, והתאכסן בוילה בצר.

ברישום האורחים של העיר נכתב: "Herr Joseph Schneersohn, Kaufmann aus Lubowitz, Russl",

היינו: "מר יוסף שניאורסאהן, סוחר, מליובאוויטש, רוסיה".

9137	"	Herr O. Hain, Oberstabsveterinär a. D. mit Familie aus Breslau	4	Villa Betzer
9138	"	Herr Joseph Schneersohn, Kaufmann aus Lubowitz, Russl.	1	daselbst
9139	"	Frau Medizinalrat Dr. Agnes Andree aus Hannover-Linden	1	daselbst

רישום אדמו"ר הריי"צ בקסינגן קיץ תרס"ח

לאחר תשעה באב נסע אדמו"ר הריי"צ למארינבאד, שם שהו אותה עת הוריו במשך כל הקיץ, ושהה עמם במשך כעשרה ימים⁴⁷⁹.

באותה תקופה עלתה גם האפשרות שאדמו"ר הריי"צ ייסע לחברון בענייני כולל חב"ד, אולם לבסוף לא יצאה נסיעה זו אל הפועל⁴⁸⁰.

תרע"ג

§ נסיעה לברלין ולשווייץ

ביום ט"ו בתמוז תרע"ג נסע אדמו"ר הריי"צ עם רעייתו הרבנית לברלין, בדרכם לשווייץ. ביום כ' בתמוז כתב מברלין אל תלמידי ישיבת תומכי תמימים, הרה"ח ר' אליהו (יאיכיל) סימפסון והרה"ח ר' אלתר שמחוביץ,

477 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ד, עמ' ערה.

478 שם, עמ' רעז.

479 לקוטי דבורים חלק א' (בלה"ק), ע' 201.

480 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ד, עמ' שב.

וביקש מהם להעלות על הכתב את תוכן מאמרי החסידות של אדמו"ר הרש"ב, ולשלחם אלין⁴⁸¹.

בשבת פרשת עקב, כ"א במנחם אב, עדיין שהו בברלין. לאחר מכן נסעו לשווייץ, לעיירה שולס, שם התאכסנו בוילה פילי, ונשארו בה עד שלהי חודש מנחם-אב⁴⁸².

Villa Filla

Frau Ambach, Berlin
Fräulein Hauchmann, Zahnärztin, Riga
Fräulein N. und A. v. Rappard, Bonn
Herr Berth mit Frau Gemahlin und
Herrn Sohn, Darmstadt
Herr Altmann Simon und Frau Gemahlin,
Paris
Herr Dr. W. Cramer, Fabrikdirektor mit
Frau Gemahlin und Herrn Sohn, Dessau
Herr Dreyfuss, Zürich
Frau Marie Müller, Riga
Herr Teplitz, Zürich
Herr Kriegel und Frau Gemahlin, Berlin
Fräulein K. und V. Kriegel, Berlin
Herr Dr. W. Cramer, Fabrikdirektor,
mit Frau Gemahlin und Herrn Sohn,
Dessau
Herr Prof. Schuler, Stuttgart
Herr L. Groedel, Kfm., und Frau Gem.,
Frankfurt
*Frau Meyer-Weinstock, Zürich
Herr Schneersohn, Kaufmann, und Fam.,
Lubowitz

ברשימת האורחים של הווילה נרשם:
Herr Schneersohn, Kaufmann,"
und Fam., Lubowitz". כלומר:
מר שניאורסון, סוחר, ובני משפחתו,
מליובאוויטש.

מעניין לציין כי אף שנכתב שהגיע
עם בני משפחתו, לכאורה נראה כי
למסע זה יצא רק עם זוגתו, הרבנית,
בעוד בנותיהם נותרו בליובאוויטש⁴⁸³.

באותה עת שהו באותו אזור גם
האחים לבית גוראריה⁴⁸⁴.

רישום אדמור הרי"צ והרבנית
בשולס קיץ תרע"ג

ווילה פילי בשולס

481 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרי"צ, חלק יא, עמ' ב.

482 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרי"צ, חלק א, עמ' פג-ד.

483 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרי"צ, חלק ט"ו, עמ' א.

484 הם מופיעים באותה רשימת אורחים, והתאכסנו במקום אחר בשולס.

תרד"ע

§ שהות בוויסבאדן

בחג הפסח תרע"ד שהה אדמו"ר הריי"צ עם משפחתו בוויסבאדן, יחד עם אדמו"ר הרש"ב והרבנית.

ביום י"ב בניסן הגיעו לוויסבאדן גם אדמו"ר הריי"צ עם משפחתו.⁴⁸⁵

את חג הפסח עשו כל המשפחה ביחד בוויסבאדן.

מתחיל מאסרו חג הפסח מופיע גם אדמו"ר הריי"צ ברשימות האורחים של ויסבאדן, ושם מקצועו נרשם "סוחר".

Sennakendurg, Hr. Staatsrat, Odence	Nassauische Hof
Schneersohn, Hr. Kfm. m. Fam., Lubanicz	Pension Karpin
Schneider - van Reek. Fr. .Johanneshurg	Villa Hilma

רישום אדמו"ר הריי"צ בוויסבאדן תרד"ע

לאחר חג הפסח שבו אדמו"ר הרש"ב והרבנית לליובאוויטש, ואילו אדמו"ר הריי"צ ומשפחתו נשארו בוויסבאדן גם לחג השבועות. נראה שבמהלך אותה תקופה נסע אדמו"ר הריי"צ למקום אחר בגרמניה, אולי לברלין, ולאחר מכן שב לוויסבאדן.⁴⁸⁶ שמו ומשפחתו ממשיכים להופיע ברשימות האורחים של העיר עד יום י"ג בסיון.

תרפ"ט

§ המסע לארץ הקודש והנסיעה לבאדן-באדן

בשנת תרפ"ט ערך אדמו"ר הריי"צ את מסעו הידוע לארץ הקודש. ימים אחדים לאחר שעזב את הארץ פרצו מאורעות תרפ"ט. בעודו על סיפון האונייה בדרכו לאירופה, הגיעו אליו הידיעות על המאורעות, והוא חש ברע.

ביום שני, כ' במנחם אב, חלה, וד"ר וואלך טיפל בו במהלך ההפלגה.

485 ספר השיחות הש"ת, (בלה"ק), עמ' סז.

486 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ב, עמ' תשצד.

ביום שלישי, כ"א במנחם אב, בשעה 11 בבוקר, הגיעה האונייה לטריאסט, והוחלט להמשיך לבאדן באדן לצורך מנוחה והחלמה.

בשעה 5:30 אחר הצהריים יצאו לדרכם למינכן, אליה הגיעו ביום רביעי, כ"ב במנחם אב, בשעה 8 בבוקר. במשך כל הנסיעה המשיך ד"ר וואלך לטפל באדמו"ר הרי"צ ולהזריק לו זריקות.

§ נסיעה לבאדן-באדן

בשעה 9:30 בבוקר המשיכו אדמו"ר הרי"צ וחתנו הרש"ג לבאדן באדן, ובשעה 5 אחר הצהריים הגיע אדמו"ר הרי"צ למלון קוועלענהוף, שם התאכסן בחדר מספר 29.

Hotel Quellenhof

Schneerson, Josef, Rabbiner, Riga
Kade, Albert, Kfm., m. G., Charlottenburg
Hering, Dr. Franz, Chem., m. G., Malda
Specker, Dr. Leo, Amtsger.-Rat, Geldern
Specker, Johanna, Geldern
Müllers, Wilhelm, Bü-germstr. I. R., Krefeld
Schwarzwälder, Richard, Kfm., München
Schwarzwälder, Franz, Weinkomm., Diedesfeld

ברישום האורחים של מלון קוועלענהוף נרשם: Schneerson, Josef, "Rabbiner, Riga", היינו: "יוסף שניאורסאהן, רב, מריגא."

רישום אדמו"ר הרי"צ בבאדן-באדן תרפ"ט

ביום שישי, א' באלול, הגיע לבאדן באדן חתנו, הרבי. אדמו"ר הרי"צ קיבל את פניו בתחנת הרכבת, והשניים שוחחו במשך כשעה על מסעו לארץ הקודש. למחרת, ביום שבת, ב' באלול, טייל אדמו"ר הרי"צ עם חתנו, הרבי, במשך כשעתיים. לאחר מכן רשם ביומנו: "טיול עם חתני רמ"מ ובדיבור בעניינים פנימיים..."

לאחר שהות קצרה בבאדן באדן שב חתנו הרבי, לברלין. ואילו אדמו"ר הרי"צ נסע לפריז בדרכו לארצות הברית.

אדמו"ר הרי"צ בבאדן-באדן קיץ תרפ"ט

§ הנסיעה לפריז ולארה"ב

ביום שני, ד' באלול, בשעה 9 בערב, יצא אדמו"ר הריי"צ מבאדן באדן דרך באדן־וסט ברכבת לילה לפריז, אליה הגיע ביום שלישי, ה' באלול, בשעה 5:55 בבוקר, והתאכסן במלון נאוועל. במשך אותו יום הגיע לפריז גם דודו, הרה"ח ר' משה הורנשטיין, שהצטרף אליו למסעו לארצות הברית.

למחרת, ביום רביעי, ו' באלול, בשעה 9 בבוקר, יצאו לתחנת הרכבת, ובשעה 9:45 נסעו ללה־האבר, אליה הגיעו בשעה 1 בצהריים. משם עלו על האונייה "פראנס", אשר יצאה לארצות הברית בשעה 2:20 אחר הצהריים⁴⁸⁷.

מכאן החל אדמו"ר הריי"צ את מסעו הידוע לארצות הברית, שנמשך קרוב לשנה והסתיים בשלהי תמוז תר"צ.

תר"צ

§ נסיעה לברלין

במסע חזרתו מארצות הברית הגיע אדמו"ר הריי"צ ביום כ"ז בתמוז לברמן שבגרמניה. משם המשיך להאנובר, ובשעה 4:30 אחר הצהריים הגיע לברלין⁴⁸⁸. באותה עת התגוררו בעיר חתנו ובתו, הרבי והרבנית, ואת

הדברים ששמע הרבי מחותנו בימים אלו רשם לאחר מכן ברשימותיו⁴⁸⁹. אדמו"ר הריי"צ שהה בברלין עד לאחר תשעה באב.

אדמו"ר הריי"צ במארינבאד

487 פרטי המסע לבאדן באדן והמשך הנסיעה לפריז הובאו מתוך 'ומנו של כ"ק אדמו"ר הריי"צ.

488 שם.

489 רשימת היומן, עמ' קנה.

§ נסיעה למארינבאד

לאחר תשעה באב נסע אדמו"ר הרי"צ עם רעייתו הרבנית למארינבאד. הרופאים המליצו לו לשהות שם במשך שישה שבועות לצורך מנוחה, אולם מכיוון שראה שאין העת מתאימה לכך, קיצר את שהותו ונשאר במקום כשלושה שבועות בלבד.⁴⁹⁰

Hedra Pantoflet Pantoflet Pantoflet	Imposio a cantabulilor – Name and Band		Stile optime		Zestri lyri	Notă Cantă Pantoflet Pantoflet
	Name and profession – Num și profesie		Stilurile vocale Vocal ranges Vocal ranges Domestic habitation		Heavy Volume Loudness in Marinated Domestic Habitation	
21680	Dr. Brucos Friedrich, Art. muz. cu Gatin . . .		Grințbu (n. r.)		Goetho-Haus	31229
21681	Go. Berthel Hermann, Direktor . . .		Hera		Marguerite	
21682	Heinrich Herrmann, Direktor . . .		Hera		Marguerite	
21683	Erlich Friedrich, Găsită în bășinărie . . .		Katersburg		Wanner	
21684	Gouray Jannarus, Rășchiată în familie . . .		Riga		Wanner	
21685	Schneider Alfred, Du. Jucător de Gatin . . .		Riga		Horal Wanner	3

רישום אדמו"ר הריי"צ במארינבאד תר"צ

mit Gattin Riga". היינו: "יוסף בן שלום שניאורסאהן, רב, עם רעייתו, ריגא".

מעניין לציין כי באותה רשימת אורחים מופיע גם הרש"ג עם משפחתו, אשר התאכסנו אף הם במלון מרגורייט.

§ נסיעה לברלין ולריגא

ביום שלישי, ט' באלול, נסע אדמו"ר הריי"צ ממארינבאד לברלין, ומשם המשיך ביום ראשון, י"ד באלול, לריגה, אליה הגיע ביום שני, ט"ו באלול⁴⁹.

תרצ"א

§ נסיעה לראקשיק

ביום רביעי, א' באדר, נסע אדמו"ר הרי"צ לרקשיק שבליטא, לביקור
אצל החסידים שבאזור. ביום חמישי, ט' באדר, שב לריגה.⁴⁹²

§ נסיעה לוורשה

ביום רביעי, ט' בתמוז, נסע מריגה לוורשה, אליה הגיע ביום חמישי,

490 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרי"צ, חלק ב, עמ' רנו. וחלק יא, עמ' קמג.

.DΨ 491

492 מבוא לספר השיחות תרפ"ח-תרצ"א, עמ' קז.

שיבת תומכי תמימים וורשא

י' בתמוז, בשעה 7 בבוקר, והתאכסן ברחוב נאלעווי 7. את חג הגאולה, י"ב-י"ג בתמוז, חגג בישיבת תומכי תמימים בוורשה.

§ נסיעה לאטוואצק

ביום רביעי, ט"ז בתמוז, לעת ערב, נסע לאטוואצק, שם שהה עד יום שני, כ"א בתמוז. בערב אותו יום שב לוורשה⁴⁹³.

שיבת תומכי תמימים אטוואצק

§ נסיעה למארינבאד

ביום רביעי, כ"ג בתמוז, יצא מוורשה בדרכו למארינבאד⁴⁹⁴. נראה שלא נסע אליה ישירות, שכן אילו עשה כן היה מגיע כבר למחרת. היכן שהה במשך הימים שלאחר מכן, ובכלל זה בשבת פרשת מטות-מסעי,

לא התברר לעת עתה. למארינבאד הגיע ביום רביעי, ראש חודש מנחם אב.

אדמו"ר הריי"צ ובני משפחתו התאכסנו במלון מאריענבאדער מיהלע (Hotel Marienbad Mühle).

ברישום האורחים של העיר, מיום ו' במנחם אב, נרשם: "Schneerson Josef S., Privatier mit Familie, Riga", היינו: "יוסף ש' שניאורסאהן, אדם פרטי, עם משפחתו, מריגה".

מן הרישום עולה כי הגיע עם שלוש נפשות, ונראה אפוא שגם אמו, הרבנית שטערנא שרה, הצטרפה לנסיעה זו.

18976	Libermann Ch., Sekretär	Riga	"	1
18977	Kazlinsky Sophie	Belgrad	"	1
18978	Barlovatz Olga	Amsterdam	"	1
18979	van Gelder David, Kaufmann mit Familie	Praga	"	3
18980	Riedlová Marie, manz, tovarnika	"	"	1
18981	Netti Oskar, Angestellter	Cervena fletice	"	1
18982	Liebmann Henry L.	New-York	"	1
18983	Friedmann Helene	Kolice	Heimdal	1
18984	Friedmann Max, Beamter	"	"	1
18985	Schneerson Josef S., Privatier mit Familie	Riga	Hotel Marienb. Mühle	3
18986	Thoma	"	"	"

רישום אדמו"ר הריי"צ במארינבאד תרצ"א

493 ספר המאמרים תרצ"א, עמ' שטט.

494 שם.

באותה רשימת אורחים מופיע גם מזכירו, רח"ל, אשר התאכסן אף הוא במלון זה.

ככל הנראה, במהלך שהות זו אירע גם הסיפור הבא:

§ ריח גן עדן

בהזדמנות אחת, נסע הרבי הרי"צ יחד עם אמו הרבנית שטערנא שרה, למעיינות מרפא במדינת צ'כיה לצורכי בריאות. בעת שהותם במקום, שוחחה הרבנית עם בנה הרבי, וסיפרה כי הבינה שבעל ה"מנחת אלעזר" ממונקאטש שוהה גם הוא במקום ובשל כך - אמרה כי היא מעוניינת לראות אותו.

הרבי הרי"צ כבר הספיק לפגוש את האדמו"ר ממונקאטש, אך אמר לה כי הם עתידים להיפגש שוב. היות ובעל ה'מנחת אלעזר' נהג שלא לקבל נשים, החליטה הרבנית שטערנא שרה על-פי הצעת בנה הרבי, לעמוד מאחורי אחד העצים במקום בו יעברו הרבי הרי"צ והאדמו"ר ממונקאטש. כך תוכל הרבנית לחזות בפניו.

המנחת אלעזר ממונקאטש

פגישתם של הרבי והאדמו"ר ממונקאטש אכן התקיימה למחרת, והם צעדו יחד כאשר המזכיר הרב רודשטיין מהלך מאחור, כשלצידו משמשו של בעל ה'מנחת אלעזר'.

הרבנית שטערנא שרה אכן נעמדה מאחורי אחד העצים. והנה, כאשר התקרבו בהליכתם אל אותו עץ, פנה האדמו"ר ממונקאטש לאדמו"ר הרי"צ ואמר "אני מריח כאן ריח גן עדן".

חיך לעומתו הרבי הרי"צ ואמר: "אמי היא העומדת שם"⁴⁹⁵...

⁴⁹⁵ מפי הרה"ח ר' משה גרונר, ששמע מפי הרה"ח ר' משה לייב רודשטיין. עם זאת, לעת עתה לא עלה בידי לאתר את שמו של בעל ה'מנחת אלעזר' ברשימת האורחים, ויתכן שהמעשה אירע בהזדמנות אחרת. ולהעיר, שהרב מאיר שפירא מלובלין, היה שם אז.

אדמו"ר הריי"צ שהה במארינבאד עד תחילת חודש אלול. משם נסע לברלין⁴⁹⁶, ולאחר מכן שב לריגה ביום ז' באלול.

ביום כ"א באלול יצא שוב לפולין לקראת חודש החגים, ואת חודש תשרי תרצ"ב עשה בוורשה ובאטוואצק⁴⁹⁷.

תרצ"ג

§ נסיעה למארינבאד

ביום שלישי, י' בתמוז, נסע אדמו"ר הריי"צ עם זוגתו הרבנית מריגה למארינבאד. בדרכם שהו יומיים בוורשה, שם חגגו את חג הגאולה, י"ב-י"ג בתמוז⁴⁹⁸. משם המשיכו למארינבאד, אליה הגיעו ביום שישי, י"ג בתמוז⁴⁹⁹, והתאכסנו במלון מאַריענבאדער מיהלע (Hotel Marienbad Mühle), שבו התאכסנו גם בשנת תרצ"א.

ביום שני, ט"ז בתמוז, נרשמו ברשימת האורחים של העיר.

אדמו"ר הריי"צ נרשם: Schneersohn Josef, Oberrabbiner mit "Gattin, Riga", היינו: "יוסף שניאורסאהן, הרב הראשי, עם רעייתו, ריגא".

באותה רשימה מופיעים גם בתו ונכדו.

במשך שהותו במארינבאד הוסדרו כל העניינים הנוגעים להעברת מקום מגוריו מריגה לוורשה, באופן שיוכל לנסוע ממארינבאד ישירות לוורשה.

6190	Geraon Heine, Private	"	"	1
6191	Schneersohn Josef, Oberrabbiner mit Gattin . .	Riga	"	2
6192	Gurarey Hana, Private mit Kind	"	"	2
6193	Dr. Wasservogel Artur, Arzt mit Gattin	Wien	"	2
6194	Nadelmann Anna, Private	Basel	Regina-Palace-Hotel	1

רישום אדמו"ר הריי"צ במארינבאד תרצ"ג

496 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הריי"צ, חלק יז, עמ' מו.

497 מבוא לספר השיחות תרפ"ח-תרצ"א, עמ' קיג.

498 מבוא לספר השיחות תרצ"ב-תרצ"ה, עמ' לד.

499 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הריי"צ, חלק טו, עמ' קסג.

§ המעבר לוורשה

ביום שני, כ"ט במנחם אב, יצא אדמו"ר הרי"צ ממארינבאד בדרכו לוורשה, אליה הגיע ביום שלישי, ל' במנחם אב.⁵⁰⁰

תרצ"ד

§ נסיעה למארינבאד

ביום חמישי, כ"ב בתמוז, נסע אדמו"ר הרי"צ למארינבאד⁵⁰¹. נראה שהגיע אליה למחרת, ביום שישי, כ"ג בתמוז, ושב להתאכסן במלון מאַריענבאדער מיהלע (Hotel Marienbad Mühle).

ביום שני, כ"ו בתמוז, נרשם ברשימת האורחים של העיר: "Schneersohn Josef, Rabbiner mit Gattin, Riga", היינו: " יוסף שניאורסאהן, רב, עם רעייתו, ריגא". מעניין לציין, כי למרות שכבר עבר להתגורר בוורשה בסוף תרצ"ג, ברישום האורחים של קיץ תרצ"ד הוא עדיין נרשם כתושב ריגא⁵⁰².

באותה רשימה מופיעים גם בתו ונכדו.

7431	Singer Simon, Rentier	Breslau	"	1
7432	Blumenfeld Anni,	"	"	1
7433	Schneersohn Josef, Rabbiner mit Gattin	Riga	Hotel Marienb. Mühle	2
				10435

רישום אדמו"ר הרי"צ במארינבאד תרצ"ד

§ הרבי מגיע למארינבאד

כחודש לאחר מכן הגיע הרבי, שהיה באותה עת בפריז, למארינבאד, והתאכסן אף הוא במלון מאַריענבאדער מיהלע. ביום שישי, כ"ב במנחם אב, נרשם ברשימת האורחים של העיר: "Schneersohn Mendel, Student, Paris", היינו: "מענדל שניאורסאהן, סטודנט, פאריז".

באותו יום נרשם גם גיסו, הרש"ג, ונראה כי השניים נרשמו יחד.

500 מבוא לספר השיחות תרצ"ב-תרצ"ה, עמ' לה.

501 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרי"צ, חלק טו, עמ' קצד.

502 ייתכן שהדבר קשור לכך שגם לאחר שעבר לפולין נותר נתין לטביה, ומעמד זה הוא שאפשר לו, לאחר פרוץ המלחמה, לצאת מפולין כאזרח לטביה.

13203	Hajja Samarius, Rabbiner	Riga	Hotel Marienb. Mühle	1
13204	Gurarije Samarius, Rabbiner	Paris		1
13205	Schneersohn Mendel, Student	Frankfurt a. M.		2

רישום הרבי במארינבאד תרצ"ד

§ הרבנית מגיעה למארינבאד

בהמשך הגיעה לשם אף הרבנית חיה מושקא, ככל הנראה מפאריז, וביום שלישי, י' באלול, נרשמה ברשימת האורחים: "Schneersohn Haija, Rabbinerstochter, Paris", היינו: "חיה שניאורסאהן, בת רב, פאריז".

				23406
16355	Jakob Jeanette, Modistin	Berlin	Isr. Kurhaus	1
16356	Schneersohn Haija, Rabbinerstochter	Paris	Hotel Marienb. Mühle	1
16357	Dr. Levin Martin, Arzt mit Familie	Nürnberg	Brunnhilde	3

רישום הרבנית במארינבאד תרצ"ד

§ נסיעה לפראג

מלון וילסון

ביום י"ז באלול יצאו אדמו"ר הריי"צ והרבנית ממארינבאד בדרכם לוורשה. בדרך עצרו בפראג, והתאכסנו במלון וילסון.⁵⁰³

לוורשה הגיעו, ככל הנראה, בין ח"י ל' באלול.⁵⁰⁴

תרצ"ה

§ נסיעה לפורקסדורף

ביום שלישי, ו' בכסלו, נסעו אדמו"ר הריי"צ וחתנו, הרבי, לסנטוריום וסטאנד (Sanatorium Westend) שבפורקסדורף (Purkersdorf),

503 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הריי"צ, חלק טו, עמ' קצה.

504 מבוא לספר השיחות תרצ"ב-תרצ"ה, עמ' מט.

הסמוכה לווינה⁵⁰⁵.

בעיתון האוסטרי Neues Wiener Journal מיום 8 בינואר 1935 (ד' שבט תרצ"ה) נזכר אדמו"ר הרי"צ בין אורחי הסנטורים תחת הרישום:

Josef Schneerson,"
"Warschau", היינו:
"יוסף שניאורסאהן,
מוורשה".

הרבי ליווה את חותנו במשך כל תקופת שהותו במקום, וסייע בכל ענייניו הרפואיים. בהמשך טיפל באדמו"ר הרי"צ הרופא היהודי ד"ר מאקס גערזאן, שהצליח לייצב את מצבו.

אדמו"ר הרי"צ והרבי שהו בפורקסדורף עד תחילת חודש ניסן. משם נסעו לווינה לכמה ימים, ובי"ב בניסן שבו לוורשה⁵⁰⁶.

Sanatorium Befind in Bartersdorf sind eingetroffen: Major Dermot Mac Dermot und Gattin, Paris, Mme. Mariel d'Orgeval, Paris, Präsident Max Lewin, Budapest, Graf Ludwig Ferdinand Petragolini, Neapel, Norbert Kramer, Turin, Baronin Marie Karminski, Wien, Baron Dithon de Bogard und Gattin, Paris, Frau Ernestine Grünwald, Budapest, Direktor Artur Wronski, Budapest, Frau Dora Milus, Budapest, Großindustrieller Bohor Weissman Ganetti, Stambul, Josef Schneerson, Warschau. — In

רישום אדמו"ר הרי"צ בפורקסדורף תרצ"ה

הרבי ואדמו"ר הרי"צ בפורקסדורף כ"ה אדר תרצ"ה

הרבי ואדמו"ר הרי"צ בתחנת הרכבת בוורשא י"ב ניסן תרצ"ה

505 שם, עמ' נח.

506 שם.

תרצ"ז

§ נסיעה לוינה

ביום ראשון, י"ג בטבת תרצ"ז, יצא כ"ק אדמו"ר הריי"צ מאוטבוצק בדרכו לוינה, אליה הגיע למחרת, ביום שני, י"ד בטבת, בשעה שבע בבוקר. משם המשיך אל הסנאטורים בפערקטאלדסדורף (Perchtoldsdorf), הסמוכה לוינה⁵⁰⁷.

§ נסיעה לפאריז

לאחר שהות קצרה במקום נסע לפריז, כדי להתייעץ עם הרופאים שם, והגיע אליה ביום שני, כ"א בטבת⁵⁰⁸. שני חתניו של כ"ק אדמו"ר הריי"צ, הרבי והרה"ח ר' מנחם מענדל הי"ד הורנשטיין, התגוררו באותה עת בפריז.

§ נסיעה חזרה לוינה

ביום חמישי, ז' באדר, יצא כ"ק אדמו"ר הריי"צ מפריז בדרכו חזרה לוינה, יחד עם בתו, הרבנית חיה מושקא, והגיעו לוינה למחרת, ביום שישי, ח' באדר. משם המשיכו אל הסנאטורים בפערקטאלדסדורף⁵⁰⁹.

למחרת, ביום שבת, ט' באדר תרצ"ז, התפרסמה בפאריז בעיתון היהודי הצרפתי Samedi כתבה שסיקרה את ביקורו של כ"ק אדמו"ר הריי"צ בפאריז, ובה נכתב:

"Le Rabbin de Lubavitch, accompagné de deux grands rabbins: Dr Schneerson et Dr Hornstein, a reçu plusieurs délégations de fidèles."

507 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הריי"צ, חלק טו, עמ' רמ.

508 מבוא לספר השיחות תרצ"ז-חורף ת"ש, עמ' יז.

509 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הריי"צ, חלק טו, עמ' רמב.

היינו: "הרבי מליובאוויטש, מלווה בשני רבנים חשובים - ד"ר שניאורסון וד"ר הורנשטיין - קיבל כמה משלחות של בני הקהילה."

בעיתון הווינאי Neues Wiener Journal, מיום ראשון כ"ד באדר

תרצ"ז, נדפסה רשימת האורחים בסנאטורים בפערקטאלדסדורף, ובה נרשם:

Josef Schneersohn, "Warschau." "יוסף שניאורסון, ורשה."

Ravory, Siegf. — In Dr. Oskar Mautners Badsthanatorium Perchtoldsdorf bei Wien sind eingetroffen: Industrieller Leon Geller, Brüssel, Rechtsanwalt Dr. Julius Pfeiffer, Wien, Generalgattin Grete v. Lamatsch-Waffenstein, Wien, Hermine Zaluzansky, Baden, Erich Grünfeld, Wien, Alexander Riedel, Brüssel, Generalgattin Anna Rich, Krafau, Henriette Feinberg, Brünn, Josef Schneersohn, Warschau, Marie E. Schmid, Bern, Industriellengattin

רשימת האורחים בסנאטורים שלהי אדר תרצ"ז

תמונת אדמו"ר הרי"צ בפערקטאלדסדורף בחורף תרצ"ז

ברשימת האורחים שהתפרסמה באותו עיתון ביום ראשון ב' בניסן נזכר גם שמה של בתו, הרבנית חיה מושקא.

ביום שלישי, י"א בניסן, שב כ"ק אדמו"ר הרי"צ לביתו שבאוטבוצק⁵¹⁰.

§ נסיעה לפערקטאלדסדורף

מספר חודשים לאחר מכן, ביום שלישי, ו' בתמוז, נסע כ"ק אדמו"ר הרי"צ אל הוואלד סנאטורים בפערקטאלדסדורף, שם שהה במשך חודשי הקיץ, עד שובו לאוטבוצק ביום חמישי, י"ט באלול⁵¹¹.

האמור בפרק זה אינו אלא מבחר

מן החומר שנאסף עד כה. בעזרת ה', במהדורה המלאה של הספר יידונו מסעותיו של כ"ק אדמו"ר הרי"צ בהרחבה, בצירוף מקורות, מסמכים ותגליות נוספות.

⁵¹⁰ שם, עמ' רמט.

⁵¹¹ מבוא לספר השיחות תרצ"ו-חורף ת"ש, עמ' יח, ועמ' כב.

פרק שמיני

הרבי

במסגרת תדפיס זה מובאים רק מעט מן החידושים שהתגלו במהלך המחקר על שנות ילדותו של הרבי. בעזרת ה', במהדורה המלאה של הספר יובאו בהרחבה מסעותיו של הרבי, מקומות מגוריו, מסמכים חדשים ותגליות נוספות שנתגלו במהלך המחקר.

§ תרס"ב – לידתו ביקולייב

בית הרבי בילדותו

הרבי נולד ב"א בניסן תרס"ב בעיר ניקולייב.

נראה שכתובת מגוריה של המשפחה באותה עת הייתה ברחוב מוסקובסקיה 69⁵¹².

§ תרס"ט – המעבר ליקטרינוסלב

בחורף שנת תרס"ט עברה המשפחה להתגורר ביקטרינוסלב, בעקבות התמנותו של רבי לוי יצחק לרבה של העיר. נראה שמקום מגוריהם הראשון היה ברחוב אלכסנדרובסקיה, פינת רחוב בולניצ'ניה, ושם התגוררו עד שנת תרע"ג.⁵¹³

⁵¹² שנים ראשונות, עמ' 21.

⁵¹³ שם, עמ' 67.

ביתו של רבי מאיר שלמה יונבסקי בנیکולייב

§ הביקורים בניקולייב

בימות הקיץ נהג הרבי לנסוע אל סבו וסבתו, הורי אמו, הרב מאיר שלמה והרבנית רחל יונבסקי, שהתגוררו בניקולייב ברחוב משצ'נסקיה 2, דירה 514.

הרבי כתב אודות סבתו:

"כמה שבועות בסיום חודשי

הקיץ - כמה שנים הייתי בניקוליעב וטיפלה בי וכי"515.

רבי מאיר שלמה יונבסקי סבו של הרבי

הרבנית חנה ובניה נהגו לחגוג גם חלק מחגי חודש תשרי בניקולייב, ואולי היה זה כהמשך לביקוריהם שם בימות הקיץ⁵¹⁶.

§ תרע"א – בחצי האי קרים

בשנת תרע"א, כשהרבי היה בן תשע, נסע עם אמו הרבנית חנה לחצי האי קרים.

וכך מספרת הרבנית בזכרונותיה:

בשנת 1911 שהיתי עם בני במקום מרפא בחצי האי קרים בשם באלאקלאווה. היתה שם מן מערה שנכנסה אל הים. זרם צר של מים, שזרם כבין שני קירות דרך המקום שבו התחברה המערה אל הים, היה מסוכן מאוד לשחייה, וגם שחיינים גדולים היו נזהרים בו.

פעם אחת הייתי באותו חוף ים, שבו נהגנו לבלות את זמננו, ושמעתי אנשים מדברים על ילד הטובע באותו מקום. התקרבותי כדי להביט בנעשה, ואכן הבחנתי במתרחש, ושמעתי את פרטי הדברים ממה שסיפרו לי האנשים שם:

514 שם, עמ' 21.

515 ספר השיחות תש"נ, עמ' כרך א', עמ' 63.

516 שנים ראשונות, עמ' 74.

ישנו סוג של סירות קטנות, "בִּידְרֵקָה" שמן, המשמשות לשיט של אדם אחד באמצעות משוט אחד. באותו אירוע שט בסירה כזו ילד, והסירה החלה לטבוע (כפי שתיארתי כבר לעיל, היה זה מקום מסוכן למדי). כשהבחין בכך בני, שחה מיד לעבר הסירה, נכנס לתוכה, תפס את המשוט מידו של הילד, שהיה נתון באפיסת כוחות וכמעט מחוסר הכרה, נטל לידי את הובלת הסירה, הוציא אותה מהאזור המסוכן והוביל אותה אל החוף.

הנוסע יצא בשלום, אבל בני – לאחר עבודה כה גדולה וקשה (כך הייתה מגדירה זאת), מתוך מאמץ פיזי ורוחני (שכן כדי לשוט באותו מקום היה צורך באסטרטגיה של ממש, כדי לדעת לאיזה כיוון ניתן לשוט, ובאיזה מקום הסכנה קטנה יותר) – ובכן, בני נחלש, והחל לטבוע כשהגיע כבר סמוך לחוף. הבחנתי בו שם, תשוש וחיוור להחריד. חפציו היו רטובים. תודה לאל, עלה בידינו להביאו משם בשלום⁵¹⁷.

§ תער"ב – ויסבאדן

בקיץ שנת תער"ב, כשהרבי היה בן עשר, נסעה כל המשפחה לגרמניה, לעיר ויסבאדן. נראה שהגיעו לשם לאחר תשעה באב.

במהלך המחקר התברר לראשונה מקום התאכסנותה של המשפחה באותה נסיעה. הם התאכסנו במלון הכשר "ווארשא" (Hotel Warschau), ברחוב 34 Saalgasse.

ברשימת האורחים של ויסבאדן, מיום שישי י"ב במנחם אב, נרשמה המשפחה: "Schneersohn, Hr. m. Fam., Ekaterineslow"

היינו: "שניאורסאהן, אדון עם משפחתו, מיקטרינוסלב",

ברשימות האורחים מופיעה המשפחה במלון ווארשא עד כ"ח במנחם אב.

f	Schmitt, Hr. m. Enkel, Marburg	napelensur. 01	v
l	Schneersohn, Hr. m. Fam., Ekaterineslow	Hotel Warschau	v
c	Schneider, Hr., Stockstadt	Weisse Lilien	v

רישום משפחת שניאורסאהן במלון ווארשא

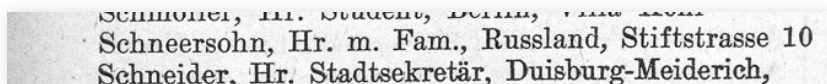
פרסומת מלון וורשאו

בהמשך נראה כי שכרו דירה פרטית, שכן ברישומי העיר הם מופיעים שוב, הפעם בכתובת 10 Stiftstrasse. ברישום זה שוב נזכרה המשפחה כולה:

Schneersohn, Hr.
m. Fam., Russland,
"Stiftstrasse 10

היינו:

"שניאורסאהן, אדון עם משפחתו, מרוסיה, רחוב שטיפטשטראסה 10".

רישום משפחת שניאורסאהן בדירה בוויסבאדן

מכאן עולה כי בין סוף חודש מנחם אב לאמצע חודש אלול עברה המשפחה מן המלון לדירה שכורה בעיר.

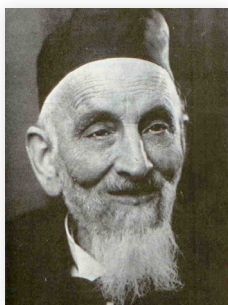
ואכן, הרבנית חנה מזכירה בזיכרונותיה את אותה שהות בוויסבאדן ומספרת על מפגש מיוחד בין רבי לוי יצחק לבין רבה של העיר, הרב ד"ר כהן.

§ עם הרב ד"ר כהן בוויסבאדן

בשנת 1912, זוכרת אני, שהינו בוויסבאדן. בשבת לפנות ערב הגיע לבקרנו הרב המקומי, ד"ר כהן⁵¹⁸. הוא בילה בשיחה עם בעלי למעלה משעתיים.

במשך כל הזמן הוא היה בבחינת שומע בלבד, והקשיב בהתפעלות לכל מלה של בעלי. משהתאחרה השעה אל תוך הלילה, פנה אל בעלי בדייקנות גרמנית: "כבוד הרב שניאורסאהן, הגיעה כבר שעת ארוחת הערב, ורעייתי ממתינה לי כבר, אבל אינני יכול להינתק מהשיחה עמכם. זוהי תורה הצריכה לימוד!"

518 כנראה הכוונה לרב ד"ר אליעזר ליפמאן (ליאו) הכהן קאהאן, אב"ד וויסבאדן.

הרב ד"ר כהן

לי אמר שעלי להבטיח שכל שיחותיו של בעלי יצאו לאור⁵¹⁹.

§ תרע"ג – המעבר לדירה חדשה

בשנת תרע"ג עברה המשפחה לדירה חדשה ביקטרינוסלב, ברחוב מוסטוביה ⁵²⁰.2

§ להשגיה על בריאותו בביתו

נראה שגם בקיץ תרע"ג נשקלה אפשרות לנסוע לחו"ל. ככל הנראה כתב רבי לוי יצחק על כך לאדמו"ר הרש"ב, אולם אדמו"ר הרש"ב השיב לו:

"ובדבר בריאותו, לנסוע כעת לחו"ל אינו כדאי, וצריך להשגיה על בריאותו בביתו, והשי"ת ישלח לו רפו"ש ויחזקו שיהיה בריא אולם"⁵²¹.

§ תרד"ע – באד הומבורג

בהמשך הקטע הקודם, העוסק בנסיעת המשפחה לוויסבאדן בשנת תער"ב, מזכירה הרבנית חנה בזיכרונותיה נסיעה נוספת לחו"ל, אך אינה מציינת את שנתה או את יעדה.

במהלך המחקר לספר זה התברר כי בקיץ תרד"ע, בדיוק עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה, נסעה המשפחה פעם נוספת לגרמניה, והפעם לעיר באד המבורג. (Bad Homburg).

נראה שהמשפחה הגיעה לעיר ביום שני י"א או יום שלישי י"ב במנחם אב, ונרשמה ברשימת האורחים של העיר.

ברישום האורחים נכתב:

"Leib Schneerson, Rabbiner u. Frau u. Kd., Ekaterinoslaw"

היינו: "לוי שניאורסאהן, רב, עם רעייתו וילדיהם, מיקטרינוסלב."

⁵¹⁹ זכרונות הרבנית חנה, חוברת כח, עמ' 9.

⁵²⁰ שנים ראשונות, עמ' 67.

⁵²¹ אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ו, עמ' קע.

Bei Frau Dr. Kottke (Nr. 9).

Leib Schneerson, Rabbiner n. Frau u. Kd.,
Ekaterinoslaw

רישום משפחת שניאורסאהן בבאד האמבורג

עוד עולה מן הרישום כי
המשפחה שכרה דירה אצל
הגברת ד"ר קוטק, בכתובת:
Kaiser-Friedrich-
Promenade 9

מעניין לציין כי שלוש עשרה שנים קודם לכן, בשנת תרס"א, לאחר
שהות של כחצי שנה בוועריסהאפּען, הגיעו אדמו"ר הרש"ב והרבנית
שטערנא שרה לבאד הומבורג. באותה עת שקל אדמו"ר הרש"ב לשכור
דירה אצל רבה של העיר, הרב ד"ר חיים שמואל הילמן קוטק, שהיה גם
משכיר דירות לנופשים, אך לבסוף שכר דירה במקום אחר⁵²². עם זאת,
המשיך לעמוד עמו בקשר בענייני כשרות בעיר.

הרב ד"ר חיים שמואל הילמן קוטק נפטר באופן פתאומי בי"ז בטבת
תרע"ג (27 בדצמבר 1912). לאחר פטירתו המשיכה אלמנתו להשכיר את
הדירות, ואצלה שכרו רבי לוי יצחק ובני משפחתו את דירתם בקיץ תרע"ד.

ואכן, הרבנית חנה מזכירה בזיכרונותיה את אותה נסיעה, ומתארת
מאורע שאירע בדרכם חזרה לרוסיה.

§ עם הסופר ש. אנסקי ברכבת

פעם אחרת, כשחזרנו לביתנו ממסע לחו"ל, הצטרף אלינו לרכבת
מווארשה ואילך הסופר אנסקי. הוא נכנס לתאנו, והתחלנו איכשהו לבלות
בשיחה, תוך כדי נסיעה ברכבת. השיחה התנהלה בעיקר, כמובן, בין
בעלי ובין הסופר, וכללה בעיקר סיפורים על אדמו"רים, זקני החסידים
ומפורסמים אחרים, ובכלל – על חי הרוח היהודיים.

הסופר ש. אנסקי

מכל הקרונות הסמוכים עברו אנשים –
צעירים וזקנים – לקרון שלנו. בלילה הם
לא חזרו לתאיהם כדי לישון, אלא הקשיבו
בענין ללא הרף לשיחה, שתוכנה היה
עשיר במיוחד⁵²³.

⁵²² כנזכר לעיל, עמ' 131.

⁵²³ זכרונות הרבנית חנה, חוברת כח, עמ' 10-9.

הרבנית חיה מושקא

במסגרת תדפיס זה מובאים רק אחדים מן הפרטים שנתגלו במהלך המחקר על מסעותיה ומקומות מגוריה של הרבנית חיה מושקא. בעזרת ה', במהדורה השלמה של הספר יובאו הדברים בהרחבה, בצירוף מסמכים ותגליות נוספות.

תרס"א

הרבנית חיה מושקא נולדה בכ"ה באדר תרס"א בעיירה באבינוביץ', הסמוכה לליאזנא.

תרס"ז

§ נסיעה לזירצבורג

בשנת תרס"ז נסעה עם כל בני משפחתה לזירצבורג שבגרמניה, שם שהו מתחילת חודש כסלו ועד אמצע חודש אלול, אז שבו לליובאוויטש⁵²⁴.

תרס"ח

הרבנית ומשפחתה וזירצבורג תרס"ז

⁵²⁴ כמובא לעיל בארכה על שנת תרס"ז אצל אדמו"ר הרש"ב ואדמו"ר הרי"צ.

§ נסיעה לקניגסברג

בקיץ שנת תרס"ח שהתה עם בני משפחתה בקניגסברג, גרמניה⁵²⁵.

תרד"ע

§ נסיעה לוויסבאדן

בי"ב בניסן תרד"ע הגיעה עם משפחתה לוויסבאדן שבגרמניה לחג הפסח. לימים סיפר על כך אדמו"ר הרי"צ:

"ביום רביעי י"ב ניסן הגענו גם אנחנו עם הילדים לשם. אבי בחן את הילדים בפירוש המילות של ההגדה והיה מרוצה מאד. לא זו בלבד שידעו את פירוש המילות היבש, אלא גם ידעו הרבה דרשות רז"ל, הקשורות פחות או יותר בהגדה של פסח⁵²⁶".

ושהו שם עד לאחר חג השבועות⁵²⁷.

תרע"ט

§ נסיעה ליסנטוקי

ביום ראשון, כ"ב בתמוז תרע"ט, נסעה לבדה לנאות הדשא יסנטוקי (Yessentuki). מחוז טרנופול⁵²⁸.

525 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ד, עמ' ערה.

526 ספר השיחות הש"ת, (בלה"ק), עמ' סז.

527 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב, חלק ב, עמ' תשצד.

528 אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרי"צ, חלק טו, עמ' ט.

תרפ"ז

§ נסיעה לקסטרמה ומלחובקה

בג' בתמוז תרפ"ז נסעה עם אביה, כ"ק אדמו"ר הריי"צ, לקוסטרומה, ואחר כך למלחובקה.

תרצ"ז

§ נסיעה לוינה

Am 1. September, Dr. Johannes Schneersohn (Bremen).
In Dr. Oskar Mautners Waldjanatorium
Perchtoldsdorf bei Wien sind in letzter Zeit unter anderen
zum Kuraufenthalt eingetroffen: Baronin Renée van der Elst
(Brüssel), Generalgattin Grete v. Lamatsch-Waffenstein (Wien),
Gutsbesitzer Johann Pfanner (Neulengbach), Hermine Saluzanflay
(Baden), Alexander Kiebel (Brüssel), Dr. F. Breuer (Wien),
Rechtsanwalt Dr. Julius Pfeiffer (Wien), Stavro Beliffaropulo
(Athen), Haja Schneersohn (Paris), E. Weinfeld (Wien),
Baroness Chiskoine van der Elst (Brüssel), Sektionschef
Alexander Panek (Warschau), Direktor Alexander Ludwisiowicz
(Warschau), Erich Grünfeld, Generalgattin Anna Prich (Tocum).

ברשימת האורחים שפורסמה בעיתונות הווינאית
מיום ראשון ב' ניסן תרצ"ז נמצא רישומה של הרבנית

בשנת תרצ"ז, בעת
שהתגוררה בפריז, נסעה
הרבנית לוינה כדי לסייע
לאביה, כ"ק אדמו"ר
הריי"צ, בעת מחלתו.
ברשימת האורחים
שפורסמה בעיתונות
הווינאית נרשמה: "Haja
(Schneersohn Paris), היינו: "חיה שניאורסאהן, מפריז".

§ נסיעה למארינבאד

בקיץ אותה שנה נסעה הרבנית עם אמה, הרבנית נחמה דינה, למארינבאד⁵²⁹. ברשימת האורחים מיום י"ט במנחם־אב נרשמו: "Schneersohn Dina, Private mit Tochter, Riga", היינו: "דינה שניאורסאהן, אדם פרטי, עם בתה, מריגה", והן התאכסנו במלון מאַריענבאַדער מיהלע (Hotel Marienbader Mühle), שבו נהגה המשפחה להתאכסן גם בשנים קודמות.

12321	Klein Mosche N., Farmer mit Gattin	Rechovot (Agypten)	"	2
12322	Altmann Elsa, Direktorsgattin	Wien	Hotel Marienb. Mühle	1
12323	von Posch Hermann, Apotheker	Raab (Öst.)	"	1
12324	Schneersohn Dina, Private mit Tochter	Riga	"	2

רישום הרבנית במארינבאד תרצ"ז

תרצ"ט

בי"ז במנחם אב תרצ"ט נסעה לנאות דשא בצרפת, ומשם שבה לפאריז, כנראה בתחילת חודש אלול.⁵³⁰

תשי"ד

§ נסיעה לאירופה

בשנת תשי"ד יצאה הרבנית למסע באירופה כדי לעמוד מקרוב על מצבם של הפליטים מאנ"ש שחיו אז בדוחק בפאריז.

בט"ז במרחשוון המריאה מניו יורק לפאריז. במהלך מסעה ביקרה גם באיטליה ובס. מוריץ (שווייץ), ומשם שלחה מספר גלויות אל הרבי ואל המשב"ק הרה"ח ר' בערל יוניק.

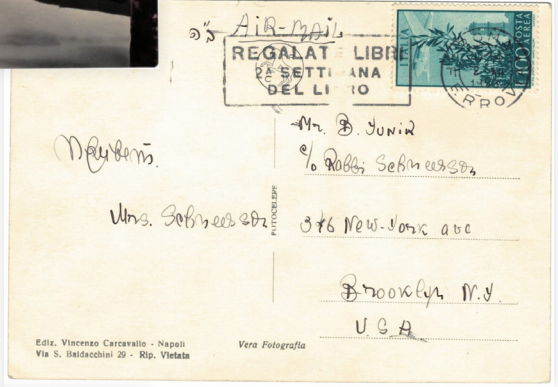
בחזרתה המריאה מלונדון לניו יורק, ובח"י בטבת שבה לארצות הברית. מסלול הנסיעה מתועד ברשימות הנוסעים של חברת TWA ובגלויות ששלחה במהלך המסע.

גלויות ששלחה במהלך המסע.

הגלוייה מאיטליה

PASSENGER MANIFEST			
TRANS WORLD AIRLINES, INC.			
AIRCRAFT N- 6007C	U.S.A. FLIGHT NO. 902	DATE Oct 25, 1953	[351
POINT OF EMBARKATION NEW YORK, NEW YORK	POINT OF DISEMBARKATION	YALTOA	
SURNAME AND INITIALS	FOR USE OF OWNER OR OPERATOR ONLY	FOR OFFICIAL USE ONLY	
1	PASSENGERS DESTINED TO PARIS	V432429	
2 FULSENSTEIN, MAXIME			
3 MERTIO, YERANE IRONS H.			
4 JOSEPHSON, MICHAEL			
5 MERTIO, STEVEN D.			
6 MONROD, JAMES E.			
7 SCHNEIDER, IDOSSIA H.			
8			
9			
10	PASSENGERS DESTINED TO GERVA	V477453	
11 BLANC, PAUL D.			
12 PAUL, MERTIO H.			

נסיעת הרבנית לאירופה תשי"ד

PASSENGER MANIFEST			
TRANS WORLD AIRLINES, INC.			
N- 6010-C	U.S.A. FLIGHT NO. 902/81	DATE December 24th 1953	
POINT OF EMBARKATION LONDON ENGLAND	POINT OF DISEMBARKATION NEW YORK, U.S.A.		
SURNAME AND INITIALS	FOR USE OF OWNER OR OPERATOR ONLY	FOR OFFICIAL USE ONLY	
1 BOCCA Geoffrey	A-753483		
2 BOWEN Dixie A.	11546101		
3 COLOMBI Gerald	454384		
4 GRYLLIN Anthony L.	115230586		256
5 LINTNER Carl	45210534		
6 SCHNEIDERMAN Mousiea H.	4513295		
7 AGUIRTE Alejandro	1-2870134		
8			
9			
10			
11			
12			
13			
14			

תש"כ

§ עוד נסיעה לאירופה

לאחרונה התגלה כי גם בשנת תש"כ יצאה הרבנית למסע באירופה.

במהלך נסיעה זו ביקרה בין היתר את משפחת ר' יצחק שניאורסאהן בפריז, כפי שעולה גם ממכתבו של הרבי אליו מא' בכסלו תשכ"א, שבו מאשר הרבי שקיבל את דרישת השלום שנמסרה באמצעות הרבנית⁵³¹.

בדרך חזרתה ביקרה בלונדון אצל גיסתה, מרת גניא (אשת הרה"ח ר' ישראל אריה ליב), ואחייניתה דליה. מתייעוד כניסתה לארצות הברית עולה כי שבה מלונדון בכ"ג באלול תש"ך⁵³².

Family Name SEHNREASON	Given Name Wassia	Initial M.
Nationality (Citizenship) American	Passport Number 2564536	
United States Address PAA 103		
* Airline & Flight No. or Vessel of Arrival 1304 PRESIDENT ST		* Passenger Boarded At London Airport
Permanent Address 1304 President st. New York N.Y.		
Birthdate 3.3.1901	NEW YORK, N. Y. 25 ADMITTED	
Birthplace Russia	SEP 15 1960	
Visa Issued At	CLASS	
Date Visa Issued	TO	

PLEASE PRINT IN BLOCK CAPITAL LETTERS

נסיעת הרבנית לאירופה תש"כ

החומר שהובא בתדפיס זה אינו אלא מבחר קטן מתוך המחקר כולו. בעזרת ה', במהדורה השלמה של הספר יובאו מסעותיהם של רבותינו נשיאינו ובני ביתם בהרחבה, תוך בירור המקורות, זיהוי מקומות, מסמכים ורשימות אורחים, בצירוף תגליות רבות נוספות שנתגלו במהלך העבודה על הספר.

531 התפרסם בבית משיח, גליון 1384, עמ' 10.

532 פורסם לראשונה בקובץ הערות התמימים מאריסטאון, תשפ"ג.

לזכות
הילד שניאור זלמן שי'
לרגל האפשרניש שלו בשעטו"מ
ביום י"ב מנחם-אב ה'תשפ"ו
ולזכות אחותו חיה מושקא
ואחיו מנחם מענדל ושלום דובער שיחיו

נדפס ע"י הוריהם
הרה"ת יוסף יצחק וזוגתו מרת סוניה גולדא שיחיו
מלול
יה"ר שיזכו לגדלם לתורה,
לחופה ולמעשים טובים מתוך בריאות,
נחת והרחבה

הים
הנורבני

פינלנד

נורבניה

שוודיה

אסטוניה

לטביה

ליובאוויטש

ליטא

מוסקבה

ורשה

קייב

אוקראינה

רומניה

הים השחור

בולגריה

טורקיה

הים התיכון

איטליה

רומא

ספרד

פויטוול

האוקיינוס
האטלנטי

אנגליה

לונדון

אירלנד

מסע היסטורי

בעקבות רבותינו נשיאינו,
המשחזר את מסעותיהם
מתוך מסמכים,
עיתונים, רשימות אורחים,
תצלומים ומקורות ארכיונים –
שרבים מהם מתפרסמים
כאן לראשונה